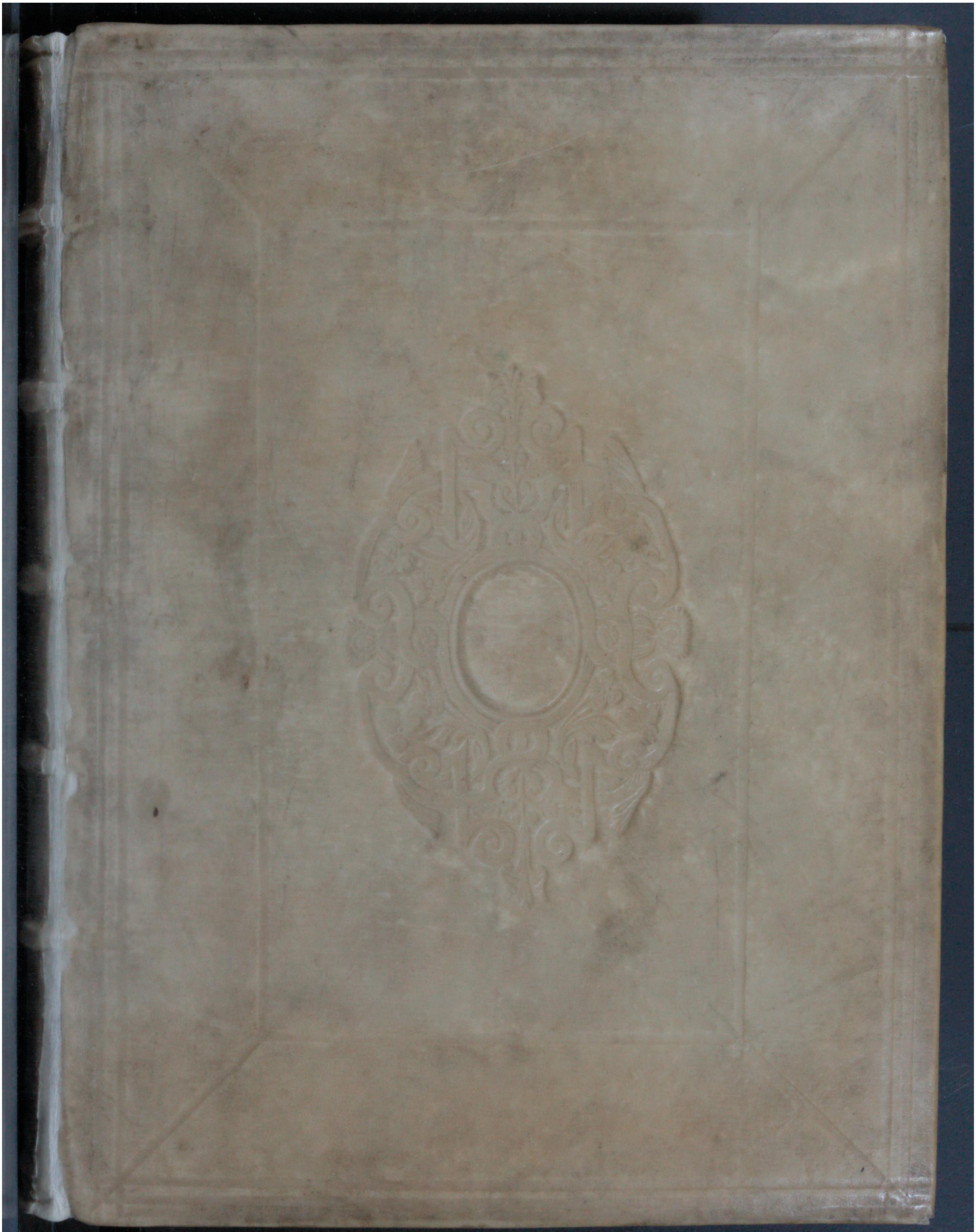

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [1]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [1]

AANMERKINGEN,

Tot

Ontleding, en Wederlegging

van't Boek van

Dr. JOHANNES SWARTTE,

over den

SABBATH.

Opgestelt, door

JACOBUS KOELMAN,

Dienaar des H. Euangeliums.

Spreuk. 26. *v.* 4. 5. 26.

En antwoordt den Zot niet na zijn dwaasheidt, op dat gy ook hem niet gelijk en wordet. Antwoordt den Zot na zijn dwaasheidt op dat hy in zijn oogen niet wijs en zy. Wiens haat door bedrog bedekt is, diens boosheidt zal in de Gemeinte geopenbaart worden.

t'AMSTERDAM,

By JOHANNES BOEKHOLT, in de Gaper-steeg, tot Rotterdam by REINIER van DOESBURG, en tot Leeuwaerden, by GERARD HOOGSLAG. 1686.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

Plato lib. 1. *de legibus.*

Nemo cuiquam conviciator; qui vero cum aliquo aliqua de re disceptat, discito ipse, & doceto eum, qui cum illi controversia est, & præsentes, & à maledictis prorsus abstineto.

Diogenes

Interrogatus, cujus bestiæ morsus esset periculosior, vel magis venenatus, respondit; ex feris est maledicus, ex domesticis Adulator.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

AANMERKINGEN

Over 't Boek van den

SABBATH

Van Dr. JOHANNES SWARTE.

HEER DOCTOR SWARTE.

UW boek tegen den Sabbath / bekleedt met den Titel van Oude en rechtzinnige Waarheide, heb ik geleezen / doch niet zonder verbaastheidt en afgrijzen ; de redenen zult gy in het verbolg verstaan. In 't eynd van mijn Historie van den Sabbath heb ik ook een weinig van u gewaagt / en daar belooft / dat ik iets zoude in 't licht geben / om te toonen / in wat verwen gy u zelven daar beschreven hebt. Nu zoud ik het volbrengen ; en ik zal het doen in een Brief en aanspraak aan u / op dat gy te meer gedrongen mogt zijn / om op uw schrijben te rugge te zien / en zo de Heere u genade geeft / te retracteeren / en te herroepen met droefheydt / 't geen gy tot de grootste ontstichting hebt op 't papier gestelt ; gy hebt my nevens de Emdische Predikanten leelijk afgemaalt ; doch hoe ik met compassie uw bitterheidt tegen my heb opgenoomen / zal ik in deze mijne Brief met der daadt uit drukken ; hoewel ik niet mach na laten / u aan te wijzen / hoe gy gelastert hebt want dat eyscht de liefde / dat ik de zonde u aantoone / op dat gy vernedert wordet / en vergeving zoekt ; Ook wil ik u de wederlegging van al het substantieelle in uw boek met de vinger en aan 't oog aanwijzen / zo dat gy meugt reekenen / als of het hier geschreven stondt : Want waarom zoude ik tweemaal het zelve herhaalen / daar ik het zo overbloedig heb opgestelt in mijn Boek / genaamt / het Disputt, en de Historie van den Sabbath ; Gy wilt een schrift hebben tot wederlegging van het uwe ; wel daar vindt gy het / en te gelijk de wederlegging van al wat de Sabbath bestrijders hebben voortgebracht. Ik mag hier dan kort zijn, ja't zal maar een Brief zijn / met aanmerkingen over uw Boek ; De Heere gebe licht / en overtuiging.

Ik begin dan van uw Voorreden, die gy noemt een vrymoedige aanspraak, aan de Predikanten en Ledemaaten der Gereformeerde Gemeinte binnen Emden ; en daar vind ik de navolgende dingen ; welke ik met uw eygen woorden zal uit drukken ; met aanwysing van de plaats. Ik durve zeggen (zegt gy) en dat met meer recht als D. Witzius, dat ik geen vermaak heb met de pen tegen broederen te twisten ; Zo overtreft gy dan Witsius daar in ; nu wy zullen 't zien en hooren. Mijn lust is geweest (zegt gy) de brandt in Godts Kerk uit te dooven. pag. 1. Voorreden. Dit moet nu dan blijken. Ik zie dat gy hier veele Latijnsche versjens in-mengt. pag. voorr. 2. 8. 17. 18. 20. 27. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 64. Ook veel duytsche versjens pag. voorr. 2. 8. 9. 26. 39. 65. 68. gy hebt 'er uw oogmerken in gehadt : doch ik zal die niet aanwijzen ; maar immers / het gemeene volk / voor welke gy dit

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

Boek schrijft / kan met het Latijn weinig profijt doen; en noch min met het Grieks, 't welk gy ook veel aanhaalt. pag. 2. 3. 4. 21. 26. 27. 38. 54. 55. 56. somtijdts het Duyts daar niet by stellende / pag. 17. 27. doch gy kunt zeggen / 't is voor de geleerde / die de grondt-text verstaan; maar waarom most den Apocryphen Schrijver Syrach ook in 't Grieks geciteert worden / pag. 7. alsmede den vercierden Clemens Romanus. pag. 21. en waarom most gy ook Grieks in uw gebedt brengen. pag. 58. maar doch ik stap dat over: Wy beleven (zegt gy pag. 3. Voorr.) tijden, waar in men de Kerke zoekt te scheuren, de voorstanders der oude en rechtzinnige waarheydt te lasteren, op datmen alles in lappen en stukken verdeelt zijnde, alles tot de uitterste verwarring brengen mochte; zo wie zulks trachten te doen / zullen haar oordeel draagen; doch op wien past gy dat toe? 't Zal blijken. Tegen mijn imborst, (zegt gy pag. 3. 4. voorr.) en buyten mijn voorneemen ben ik wechgevoert, door de hevige storm van uw onrechtmatige handelingen ben ik van mijn voorneemen verzet; door de onverwachte dondervlaag, die 't u belieft heeft over ons te brengen, van de haven onzes oogwits versteeken zijnde, heb ik de penne in de hant, ten eynde onze rechtzinnigheidt blyke, nu eerst over 't stuk der Sabbathen, waarover wy niet alleen zeer verdocht zijn geweest by u, maar ook onze naam zo veel lasteringen heeft moeten verdragen, en waarom ons zulken verkleinering, verachting, hoon en smaadt aangedaan is, als die tegen een jongeling gelegt zijnde, die qualijk de plak ontwassen is, die niet konde overhaalen. Zo hooren wy dan / dat de reden van uw schrijven is / datmen u gelastert en verkleineert heeft / en waarom? men zeyde / dat gy niet gezondt leerde ontrent den Sabbath; dat is immers nu blijkende / dat het geen laster is / want gy beschermt die ongezonde leer; maar men heeft ook een jongeling boven u gepreferert / roepende dien tot de Predikdienst / en u voorby gaande / of laatende u op uw dorp staan; hier is de ware oorzaak. Doch alzo zy u niet oordeelden in staat / om die Gemeynte van Embden te stichten stondt het haar niet vry u voorby te gaan? ja mosten zy dat niet doen / als zy in Godts vreeze een beroep deeden? Zy kenden u wel / gelijk gy u nu in dit Boek uitgedrukt hebt; en was het dan wonder? maar hier op baart gy uit tegen die Leeraars van Embden. pag. 5. voorr. Gy hebt in de laatst gedaane onformelijke beroeping, alle bescheydenheidt, alle liefde, alle dankbaarheidt, gerechtigheidt, ja schuldigheidt, alle zorg voor uw eygen eer en achting vergeeten; een zwaare beschuldiging / indien geen lastering / en dat om datse u niet hebben willen beroepen / wegens uw leere ontrent den Sabbath &c. en wegens datse uw humeur kenden; Gy voegt 'er by / indien gy niet en waart die gy zijt, ik verzekerde my, dat dit schrift van u of de uwe most als prijselijk en op 't hoogste noodzaaklijk geroemt worden; 't blijkt wel / dat uw schrift u zonderling behaagt / maar gy dient u zelven meer te wantrouwen / gedenkt de Spreuken / Spreuk. 26. vers 12. Spreuk. 28. vers 25. 26.

Gy gaat voort / spreekende tegen de Predikanten van Embden, gy hebt my zedert mijn inwooning onder u als tot een steen des aanstoots, en tot een teken van tegenspraak gestelt; gy hebt my gemaakt tot een tegenloop, en tot een doelwit, waar op gylieden en andere laatdunkende (om met de Joode *Maimonides* te spreeken,) de pylen van haar onwetenheidt en onervarentheidt hebben uitgeschooten. *pag. 6. voorr.* en wederom *pag.* 7. Ik heb tot noch toe alle uwe lasteringen, zijnde bittere en galachtige bewyzen uwer nydigheden, en uitbraaksels uwer zwakke en kranke maagen, die heymelijk tegen mijn persoon eere en leere zijn uitgebraakt, versmertet, my verlaatende op mijn goedt gewissen, 't geen ik altoos heb gezocht onergerlijk

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

lijk te onderhouden voor Godt en al de wereldt; tot noch toe heb ik alle de mompelingen van nieuwigheden, alle uwe praatjens van te grooten Theorie zonder praktijk, van al te lange verklaaringen zonder groote toepaſſingen, veracht; ik heb geweeſt als een doove; ik heb alle uwe ongelijken, ons aangedaan, verdragen, en met ſtilzwygen en verachting gewrooken: **Zo komen dan alle de laſteringen daar op uit / dat 'er zoude gezegt zijn / gy zijt aan de nieuwigheden vaſt / uw preeken is niet zo ſtichtelijk / daarom oordeelden zy / datſe u moſten in beroepen voor by gaan. Is dit reden / om zo te klagen en te roepen? Daar zijn 'er in Hollandt meer / daar men dat van zegt / doch zy ſchrijven daarom zulke Boeken niet / noch zulke klachten; gy toont immers nu / dat gy aan die nieuwigheden vaſt zijt; zo hebben zy dan niet buyten de waarheid gezeidt; Dat gy nu oordeelt / dat uwe nieuwigheden zijn de oude waarheidt; verhindert niet / dat zy het contrarie niet mogen oordeelen. Hebt gy (gelijk Paulus) altoos gezocht uw gewiſſen on-ergerlijk te onderhouden voor Godt en al de werelt? 't Is veel gezeydt; maar hebt gy in dit ſchrijven ook zo gedaan / dat zal ieder leezer nu oordeelen.**

Maar gy brengt bewijzen tegen die Leeraars in; Een uwer Collegen (zegt gy *pag.* 9. 10. 11.) preekte over 2 *Cor.* 5. *vers* 17. Ik was zelfs ook tegenwoordig; Hy begon te klaagen, dat nu alles nieuw geworden was, niet alleen de kleding en drachten der menſchen, maar ook (na dat hy ruym een quartier uurs de winkels van Kramers en Kantwerkſters was door geloopen, zo klaagde hy, dat nu alles nieuw wierdt in de Kerk; nieuwelingen quamen op, die een nieuwe Leer in brachten, verkeerde dingen ſpreekende; ja alles, zeyde hy, was nu nieuw, nieuwe Predikatien, methoden en ordre van preeken, men walgde nu van de oude rechtzinnige waarheidt, die altoos hier gepredikt is. Zie daar: wy worden hier afgeſchildert voor nieuwelingen, die een nieuwe leere leeren, &c. zwegen wy ſtil, wy waren waardig met het brandtmerk van een verrader der waarheidt altoos getekent te ſtaan. **Maar is 't niet zonneklaar / dat gy een nieuwe Leere van den Sabbath leert / tot Embden te vooren ongehoort? Moet gy 'er nu voorſchrijven / daar zo veel over geſchreven is?** wy durven noch willen niet weigeren, (**zegt gy** *pag.* 12.) voor de waarheidt onzer leere te roepen, op dat het zeggen *Jeſa.* 58. en 59. aan ons niet bewaarhede worde, gelijk het aan u allen meer dan al te veel bewaarheidt is; die kapittelen maalen de ſtaat van u en uwe handelingen zo levendig af, met zulke klaare verwen, als of zy door de ſtraalen der Zonne geſchreven waren. **Is dat niet een grouwelijke laſtering / en die uit veel leden beſtaat? leeſt die kapittelen noch eens na / en ziet of gy die recht toepaſt.**

Een ander (**zo vervolgt gy**) durfde rondt uit zeggen, dat hy een walge hadde aan ons, en onze Leere, dat zijn ziel ontroert wierdt, wanneer hy dacht, aan 't geen van onze zyde daar over geſchreven was in Hollandt. *pag.* 13. **gewis / die zo zeyde / ſpraak de taal van meer vroome Leeraars in Hollandt; moſt daarom dit Boek geſchreven worden? gy gaat voort** / hoe moſt ik ſtaan pronken met de Titelen van loſſe profaane Theologanten, verbreekers van Godts Geboden; hoe moſt ik als ſchadelijk en onduldelijk van u geheekelt worden? **Dit toont gy niet dat iemant van u in 't byzonder zo geſproken heeft; maar** / zegt gy / mijn leere is zuyver, en ik ben reyn van alle beſchuldiging; Ik moet daarom ſpreeken, de noodt is my opgeleyd. **Gy blijft nochtans onder de beſchuldiging van nieuwigheidt; want gy verzekert 'er ons van door dit ſchrijven / zo dat die Leeraars enkel waarheyt gezegt hebben. Doch men moet u verder hooren;** zweeg ik ſtil, was ik niet een ſtom-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

ſtomme hondt &c. zucht en liefde tot ruſten en vrede van Godts Kerk heeft altoos in mijn herte geheerſcht. pag. 15. hoe kan men het gelooven / daar het zo contrarie uitbreekt. „ Wat was't oogmerk van de Predikatie over 1 Cor. 1. v. 10. als „ blootelijk alleen / de Gemeinte aan te prijzen een van uw cabale / om dat die „ quansups het zelve met u ſpraak / en om van die beroepinge te weeren eenen / die „ noch met uw humeur / noch met uw ſpraak / noch met uw zin en gevoelens over „ een quam? pag. 17. voorr. ja daar is de grondtzaak / helaas / men heeft u voorbij gegaan / men hadt tot Embden geen zin in u? Manet alta mente repoſtum judicium Paridis, ſpretæque injuria formæ. Doch denkt by u zelven / zoudt gy wel kiezen tot een Collega, die noch met uw humeur / noch met uw ſpraak / noch met uw zin en gevoelens over een quam? Wy zien het daaglijks contrarie. Voorts zegt gy / zonder eenig bewijs; pag. 17. „ Broeders / gy hebt meer dan te veel aan „ uw zijde de vrede gezocht; wanneer gy my zocht verdacht te maaken by de „ uwe; Wanneer gy mijn Ledemaaten / ſlechte leeken / by welke weinig ware „ kennis en Godzaligheidt is / hebt zoeken tegen my op te maken / om my ge„ hoorzaamheidt te weigeren / immers om zich mijner Predikatien te onttrek„ ken. Gy hadt voor / onze Ledemaaten / ja de regenten van ons landt tegen my „ op te hitſen / mijn dienſt onnut / mijn arbeydt ydel te maaken; Al de zwarigheidt was; dat die Leeraars hadden deze waarheidt te kennen gegeven / dat gy tot de Nieuwigheden genegen waart; Daar op valt gy aan 't laſteren / zeggende pag. 19. voorr. „ Ik denke aan uw onverdraaglijk meeſterſchap / en meer dan „ Pauſſelijke heerſchappye / die gy een geruimen tijdt met woorden en met der „ daadt u hebt aangematigt; ik zal nu niet breed handelen van uwe geuſurpeer„ de macht en Authoriteyt; 't is nu niet homines, maar Paſtores ſunt animalia „ gloriæ, daarna pag. 20. men durft leeren / dat de lippen der Prieſters / (ver„ ſtaat na uw uitlegging de Leeraaren Chriſti) de wetenſchap (de Godgeleert„ heidt zullen bewaaren; en dat men uit u Predikanten mondt de Wet moet zoe„ ken; Gy geeft op / dat gy Engelen des Heeren der heyrſchaaren zijt / Man„ nen Godts; waar toe dienen die woorden? datmen u gelooven moet? en uw „ woorden zonder onderzoek aannemen? Doch 't zal hier niet by blijven? Voorts neemt gy qualijk / datſe uwe Predikatien gecenſureert hebben; zeggende / „ Ik ſtelle my voor / uwe harde taal / en uwe liefdeloose oordeelen over alle mijn „ Predikatien / dan was de explicatie der woorden te lang / dan al te geleert / „ dan de applicatien te kort / dan enkele curieusheden en nieuwigheden voor „ ſtellende; dan met Heydenen mijn prediking aanhangende / 't midden daar „ van Griecks / en Hebreuſch / en 't beſluyt met Oudtvaderen maaken„ de / dan predikende alleen om 't verſtandt te verlichten / zonder dwing„ redenen om de wil te buygen / dan om mijn eygen eer / en de glorie my„ ner ſtudien te doen zien pag. 21. voorr. gewis / indien deze Cenſuren ge„ grondt zijn (waar van ik niet kan oordeelen / als die u noit heb gehoort of gezien) zo zijt gy wel een ſobere ja een vleeſchlijke Preeker; Maar immers dat 'er op uw Prediken met recht wat te zeggen valt / neem ik af uit uw eygen verhaal / 't welk gy terſtondt na die woorden doet; Ik zeyde, Predikende over die woorden *Luc.* 2. *vers* 14. ik weet wel, datmen door dezen Engel, die zich hier op zulken illuſtren wyze vertoont, een van de geſchaapene verſtaat: maar wy kunnen ook niet zien, wat ongerijmtheidt daar is, datwy zeggen, dezen Engel de zoone Godts zelve geweeſt te zijn. *pag.* 22. is het niet blijkelijk / dat gy wat nieuws zocht te zeggen? hoe vremdt

en

en aanstootelijk het ook mocht voorkomen? Maar 'k moet voortgaan / en my wapenen / om de verdrietigste redenen te hooren.

Nu valt gy weder op het niet beroepen van uw persoon na Embden, die capitale misdaadt / en zegt / zijnde genogzaam tegen uw dank op 't klein getal van dryen boven aan gestelt, hebt gy my niet willen verwaerdigen, een lettertjen toe te zenden, om op 't beroep mijn gaven te laaten hooren, zulks alleen van my verzoekende door een onzer Broederen, mijn nabuur; ook dat een van de opzienders had gezeydt, zulken keerel! zulken pasquilmaaker! zulken warre-geest *pag.* 23. 24. voorts gaat gy toonen / dat die Broeders noch eenige liefde noch dankbaarheidt hebben vertoont pag. 26-30. en daar op besluytende zegt gy / *pag.* 31. *voorr.* is dat dankbaarheidt, datmen een Zoon van zulken Vader, een Broeder van zodanigen Broeder, zulken inboorling van zodaanen Stadt niet wil bevorderen, dat men die ook tegenstaat, en met allerley blaamen tracht te diffameeren, ja waar het mogelijk van de zaligheidt zelfs te berooven. Gy lacy / dat gy op een dorp moet blijven staan! doch ik verzekere u / zo gy u zelven niet van de zaligheidt berooft / de Predikanten van Embden zullen het niet doen; Voorts loochent gy / dat gy den Autheur zijt van de gemaakte pasquillen op 't beroep / zeggende / „ de onwijsheidt uwer handelingen / en de slechtigheidt uwer keure / dat was de oorzaak waarom „ pasquillen wierden gemaakt / en 't verstandt uwer doorleerde herssenen zo doorgestreeken; niet ik / noch de mijne; maar uw gelardeerde oordeelen / en onfatmelijke handelingen zijn de oorzaak / dat 'er pasquillen „ gemaakt zijn; pag. 32. Gy wilt zeggen / gy Predikanten zijt de verdienende oorzaak / wie ook de werkende oorzaak zy / immers gy niet; 't zy zo; ondertussen geeft gy haar een steek; Daarna spreekt gy van uw Boek / en zegt / ik moet my belooven, dat ik niet anders als een steenhoop van lasteringen uit den slinger uwer lippen gegooit, ook misduydingen en zwaare bespottingen tot een belooning van mijn schrift zal wech draagen; Doch was ik zo gelukkig, dat het U Eerwaardige beliefde, zo veeltijdts van uw zware beroepingen af te neemen, en my met een tegenschrift te gemoet te gaan, doch een tegenschrift, waar in zich niet vertoonde de geest van bitterheidt, leugenen en lasteringen, maar van zachtmoedigheidt &c. *pag.* 34. 35. ziet / of niet uw schrift menigmaal lasteringen als een steenhoop tegen verschepdene uitwerpt: ik zal u zo verre in de liefde dienen / ende heb u begonnen te dienen / om het u aan te wyzen. Te vergeefs eyscht gy een tegenschrift / dewijl gy geensins in staat of capacitept zijt / om iemants redenen met bedaartheydt te wederleggen / zelfs niet / 't geen niet directelijk en particulierlijk tegen u geschreven is; gelijk noch hierna zal blijken / eer ik eyndige: en daarom die Leeraars zullen zo onwijs niet zijn / datse met u in twe-strijdt zouden komen / ook uitgeeyscht zijnde; gy hebt u zelven te jammerlijk verraden / en bloot gelegt in dit schrift; nochtans zegt gy pag. 36 voorr. „ noch eer-gierigheidt / noch wraakgierigheidt / noch krakkeelzucht / noch „ scheurziekte prikkelen my aan tot schrijven. 't Is waar / wanneer ik de „ menschelijkheidt wilde plaats geven / ik had wel reden / om met een scherpe „ pen en schamper verwijt uw doen over te haalen. Doch de zachtmoedigheidt „ mijns Meesters / der Jooden spreekwoordt / mijn uitgekoozen devijs / en „ 't zeggen der oude Rabbinen / heeft my mijn voorneemen doen staaken / alle bitsigheidt verwerpen / en alle schampere vinnigheden verfoejen. Maar deze voor-

re-

reden en 't volgende Boek geven contrarie bewijs; de leezer zal het zien / en verbaast staan. Doch dit verwondert my / dat gy de spreuken uit den Talmud der Jooden zo nevens Christi woorden stelt / als ofze u even zeer bewoogen; gy hebtse te vooren al meermaal aangehaalt: op de weerzijde van het Titel-bladt, en noch pag. 4. 26. 't blijkt wel dat gy de Joodsche spreekwoorden gezien hebt; Buxtorfius heeft 'er een Boek van op-gestelt; maar de slechte leeken uwe Lede-maaten, daar gy boven van spraakt / zouden meer gesticht zijn met Godts woordt / dan met spreuken van Rabbynen; nochtans zullen wy 'er hier na meer van moeten hooren / op dat wy meer weeten mogen / dat gy Hebreusch ja Rabbinisch verstaat. Om u van scheurziekte te zuyveren / werpt gy de smet op de Leeraars van Embden, zeggende; „ Niet mijn doen maar uw doen sweemt na „ scheurziekte: het eene ey kan het ander zo niet gelijk zijn / als uw doen / en „ der scheurzieken doen; wanneer men de krachten van den natuurlijken mensch „ met alle macht zoekt te verheffen / zeggende / dat de onherboorne zelve veel „ meer kunnen doen / alsze doen / in hemelsche en geestelijke dingen; dat de „ mensch Godts genade-verbondt wel kan aanneemen / wanneer hy maar wil; „ en dat het werk der Zaligheidt alleen hangt van des menschen wil; dat de „ booze wil Godt en zijns Geests werking absoluit en t'eenemaal kan tegen-„ staan. pag. 38. 39. voorr. 't is onverstandt / die rechtzinnige Leeraars zo te misbatten; en 't is noch wat slimmer / haar naam zo doende te willen quetsen; want waarlijk kunnen de onherboorne veel meer doen / dan zy doen ontrent Godsdienst; zy zijn moedtwillig; die de wil heeft (naamlijk van Godt ontfangen) kan 't genade-verbondt aanneemen; want dat aanneemen geschiedt door de gehepligde wil; en zo hangt dus verre 't werk der Zaligheidt van de werking van de wil; ook kan de booze wil Godts Geest wederstaan / maar niet als Godt hem wil bekeeren / en overhaalen. Dit is de zin van die Leeraars.

Voorts geeft gy reden van u schrijven over den Sabbath / waarom het nu nodig was / zeggende; pag. 41. „ Ik erkenne geern / die pleydoye over den „ Sabbath gehouden konde wel voldongen zijn / genoeg ja overbloedig is „ deze stoffe al open gelegt; de pen in Hollandt is daar overreedts afgesloost / „ en die genieten nu de rust / waar van die Sabbaths onrust haar zo lang ver-„ sieken had; En och Broeders / had gy die stoffe / waar door dus lang ge-„ kijf / twedracht / lasteringen en groobe verwyderingen zijn voortgebracht / niet „ op nieuw opgehaalt / ik vertrouwe / dat mijn pen wel zoude gerust hebben / „ van dit werk te schrijven; ik heb noit gezocht of gepreezen / de memorien en „ verstanden der weetgierigen met opgewarmd moes te verzaden; nochtans om „ dat gy 't zy door een zorgelooze of door een quaadwillige onwetenheidt onkun-„ dig zijt van de rechte geschapenheidt dezer zaake / om dat gy u gedraagt / als „ of 'er niets tot het rechte begrip dezer zaak in Hollandt geschreven was / om „ dat gy roemt / dat de oude waarheidt (uw nieuw gevoelen / dat qualijk 60 of „ 70 jaaren oudt is / van eenige Engelsche Godtgeleerden eerst uitgevonden) „ getriumpheert heeft over de Nieuwigheden / &c. dit heeft ons verpligt deze „ oude Sabbaths twist weder op te kooken. Dus veroordeelt gy u zelven; want is 'er genoch van geschreven / in Hollandt / waarom brengt gy 't met uw schrijven weder op de baan; want gy behoeft geen Boek voor de Predikanten van Embden te schrijven; gy mocht haar maar de geschrevene Boeken aenwijzen / of toe zenden; verkeerdelijk zegt gy ook / dat men in Hollandt rust geniet over

den

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

den Sabbath; want etteliike Sabbath bestrijdende Leeraars in Hollandt ontzien zich niet / de Gemeinten hier en daar te ontrusten met die nieuwe Leer / zo datmen in een en de zelve Stadt op den zelven dag meermaal een rechtstrijdige leere daar over hoort Prediken; zo wilt gy dan noch olp in 't vyer gieten / en ons meer ontrusten; Dewijl 't een voldongen pleydoy is / zo heb ik de moeyte genoomen / om de wederzijdsche redenen tegen malkander over te zetten / op dat men dat ziende niet meer daar over mochr schrijven; ondertussen laat gy uw bitterheidt nebens uw onwetenheidt zien / als gy daar die Leeraars verwijt een zorgelooze of quaadwillige onwetenheidt ontrent 't stuk des Sabbaths / en ontrent 't geen daar over is geschreven; en als gy zegt / ons geboelen is qualijk 60 of 70 jaaren oudt, van eenige Engelsche Godtgeleerden uit-gevonden; hoe hotten onwetenheidt dit zy (op dat ik 't niet slimmer noeme) zult gy in de Historie van den Sabbath zien; maars immers / gy wilde dit moes weder opwarmen / en deze oude Sabbath-twist opkooken; hoe gy 't gedaan hebt / zullen wy hier na zien / en hooren.

Nu valt gy weder op de Leeraars van Embden, en zegt onder andere; „ uw „ toehoorders kunnen getuigen / hoe gy de Predikstoelen tot kibbel en twist- „ stoelen dikwils maakt; 't is uit de schoole van dien leugen-geest / dat het nu „ een tijdt is, waar in niet de kennisse maar de praktijk der Godtzaligheidt moet aan- „ gedrongen worden; uwe woorden zijn dikmaals / kennisse genoeg, was 'er „ maar praktijk; zulk zeggen komt voort van de Satan; foey / dat gy zo on- „ wetende (hoewel wy vreezen / dat zy 't niet alle in onwetenheidt doen) den „ Duyvel in zijn oogmerk zoekt te dienen; waar in stelt gy deze gepretendeerde „ Godtzaligheidt? zo men uwe woorden derft gelooven / in de oefening der ze- „ delijke zaaken / in 't goede te doen en 't quaade te laaten / in 't betrachten van „ deugden / waar van gy een geheele reeks doorgaans gewoon zijt op te tellen; „ zo iemant de praktijk der Godzaligheid uit heeft aangedrongen / 't doen die van „ 't Pausdom; hoe moeten Socins leerlingen lachen in haar vuyst / wanneer zul- „ ken taal van Gereformeerde Predikanten wordt gehoort / kennis genoech, „ was 'er maar praktijk; Dat dan de praktijk der Godzaligheidt (gelijk men het „ uitterlijk betrachten van zedelijke dingen by u noemt) hoog geroemt en „ krachtig aangedrongen wordt / dat is den duyvel niet zeer tegen; roept dan „ doch niet / Broeders / om 't volk in onwetenheidt en verdoemlijke onkunde te „ houden / kennis genoeg, was 'er maar praktijk! gy zijt onbegrijpelijk traag / „ en hebt weinig yver en lust / om Godts woordt wel te begrijpen; noit beneer- „ stigt gy u / om tot het rechte merg en pit van 't zelve door te dringen / maar „ blijft gemeenlijk hangen aan de schorsse / en uitwendige letter desselfs / die „ hebt gy altoos in de mondt / zonder de rechte meining te begrijpen; dat is de „ oorzaak / dat Godts woordt meesten tijdt verkeerdelijk en quaalijk ten pro- „ poosse geciteert wordt / en dat zich zulke magere gedachten / en verkeerde „ beslupten en gevolgen daar uit getrokken / veeltijdts op de stoel openbaaren. „ Sommige onder u meinen / dat zy de rechte en genoegzame kennisse der H. „ Schrifturur al weeh hebben / daar ze zich niet te hast te kauwen / en de randt „ van de zelve te likken / ophouden / verbullende het voorbeeldt van de Enge- „ len der Gemeinte van Laodicea; gy vliegt niet veel hooger dan uw eerste vlucht „ was / gy blijft op uwen ouden droesem leggen; zo dat het zeker is / al wierdt „ gy honderr jaaren oudt / dat gy doch de zelve zoudt blijven; -- gy zoekt uw

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

„ toehoorders niet te leeren door de Schrifture uwe partepen te wederleggen / de
„ quaadaardige daar uit te bestraffen / maar gy wilt liever onder de naam van
„ de H. Schrifture uwe eygene gedachten en drifren volgen / etc. pag. 45. 47-55.
„ voorr. wie en zoude niet schrikken over al dit lasteren / en schelden tegen deze
Leeraars! Ik heb dry van die Leeraars over eenigen tijdt hooren predicken / en
heb bevonden / datse verstandelijk de schrift behandelden / kennis en praktijk
der Godzaligheidt met grooten ernst aandrongen; met twe van de zelve heb ik
familiaar meermaal gesprooken / zo dat ik uit onderbinding derve zeggen / dat
gy die mannen grouwelijk lastert; indien een van de zelve zich in schrijven wilde
uit laaten over eenig stuk der Theologie / ik verzekere u / gy zoudt 'er niet wei-
nig door leeren kunnen / en de Gemeinte van Nederlandt zoud 'er door gesticht
worden; waarom ook de Gemeinte van Rotterdam onlangs een van de zelve
zeer in consideratie heeft genoomen / om den zelven tot haar te roepen; van wel-
ken ik derve vrymoedelijk en uit onderbinding zeggen / dat ons Hollandt /
ja geheel Nederlandt weinige / ja zeer weinige zijns gelijke heeft / in kracht
van preeken en aandringen / en in verstandig 't woordt Godts open te leggen /
en toe te passen / en in over alle questien / verschillen / en gevallen wijsselijk en
geleerdelijk te advisceren; gy sult ongetwijffelt licht weeten / op wien ik het
oog heb. Nu zulke Leeraars diffameert gy hier door 't heele landt; deze zegt
gy / zoeken onwetende (ja gy vreest zonnige weetens en willens) den duyvel te
dienen in zijn oogmerk; is dit niet schrikkelijk gezeydt; Och wist gy / wien gy nu
dient / als gy zo lastert! deze zegt gy / „ dringen een gepretendeerde Godzalig-
„ heidt; zy dringen krachtig op een praktijk der godzaligheydt / doch 't is den
„ Duyvel niet zeer tegen; deze houden 't volk in een verdoemlijke onweeten-
„ heidt; deze zijn onvergelijkelijk traag / om Godts woordt wel te begrijpen /
„ 't rechte merg daar van te verstaan / deze blijven gemeinlijk hangen aan de
„ schorsse / en uitwendige letter / zonder te meinig te vatten; deze eureren mee-
„ stentijdt Godts woort verkeerdelijk / en qualijk ten propooste; deze houden
„ zich op met d'en bast van de Schrifture te kauwen / en de randt van de zelve
„ te likken / deze blijven leggen op haaren ouden droeffem / zijn laodiceische
„ Leeraars / en volgen onder de naam van de Schrifture haar eygene gedach-
ten; Ik bid u / merkt op uw schrijven / kan 'er wel iets smadiger / bitser /
lasterlijker tegen oprechte Leeraars / (zodanig als ik met grondt na de liefde en
uit onderbinding dry van die Leeraars oordeele; want de vierde den alleroudt-
sten heb ik noch gezien / noch gehoort / van zijn merkelijk groote Theologische
kennis heb ik een gerucht gehoort / niet van zijn vroomigheidt) geschreven
worden! Dat haar woordt / kennis genoech, was 'er maar praktijk, moet ver-
staan worden van veele belijders / die al veel kennis / maar weinig conscien-
tie hebben / en die niet leven na haar kennis / (waar over veele trouwe Lee-
raars in onze verlichte eeuw geklaagt hebben) zulks kan de zwakste Christen
wel vatten. Nochtans is het ook waar / dat veele onder alle de middelen der
genade blijven in groote onwetenheidt; en dat weeten en betuigen die Leeraars
ook wel / en zy zoeken en door publijke Predikatien / byzonder de Catechetische /
en door Catechisatien de menschen tot meer kennis te brengen; Dat het ook
niet na waarheidt van u gezegt is / datse maar krachtig aandringen, en roemen
het uitterlijke betrachten van zedelijke dingen, en datse dat noemen de praktijk der
Godzaligheidt; is openbaar: want die mannen dringen immers op oeffening
des geloofs en der liefde / op bidden in den Geest / op zonden belijden / Godt
prij-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

pzijzen/looben en danken / op beschouwing in geloobe van Chzisti lijden en van Godts liefde genade / wijsheidt &c. op dooding der zonden / op kracht van Godzaligheidt / 't welk heel wat anders is als het uitterlijk betrachten van zedelijke dingen / 't welk gy zegt / dat zelfs dooz Heydenen meermaal beter dan van onze hedensdaagsche Chzistenen is geschiedt; Zo dat uwe lastering in dezen openbaar is; en ik moet nu met toepassing op u zeggen/kennis hebt gy genoeg, was 'er maar praktijk by u!

Doch als of uw voorig lasteren niet hoog genoeg gegaan was / zo gaat gy daar in voozt / als onverzadelijk; en zegt pag. 56. 57. voorr. „Bzoeders gy „Pzedikt het Euangelium dooz nijdt en twisting / niet zuyverlijk / meinende „my en ook andere verdzukking toe te bzengen; Lebendig wozdt in u verbult Pauli voozzegging. 2 Timoth. 3. v. 1-5. in de laatste dagen zullen ontstaan zwaare tijden / want de menschen / (de Leeraars / zo past gy het op haar toe) zullen „zijn liefhebbers van haar zelven/geldgierig / laatdunkende / hovaardig / laste„raars / den Ouderen ongehoozzaam / ondankbaar; onheylig / zonder na„tuurlijke liefde / onverzoenlijk / achterklappers / onmatig / wzeedt / zonder „liefde tot de goede / verraders / reukeloos / opgeblazen / meer liefhebbers „van haare wellusten / dan liefhebbers Godts / hebbende de gedaante „der Godzaligheidt / maar die de kracht der zelve verloochent hebben. Och „dat dit niet al te levendig uw eygen gestalte en gedaante en vertoonde. Ik zal „Godt bidden / Bzoeders / dat het hem gelieve uw missagen te vergeven; Ik „zal Godt bidden / dat hy u wil maaken voozraan tot bequame instrumenten / „dat gy nevens ons de kroone mocht krijgen. Nu stet hier den hoogsten top van lastering; wat kan men vzeeslijker beschzijving van een Leeraar geven / als dat hy het Euangelium dooz nijdt en twisting pzeekt / en dat de voozzegging Pauli 2 Tim. 3. vers 1-5. levendig in hem verbult is / en datse levendig zyn gedaante en gestalte vertoont? Dit zegt gy nu van de Leeraars van Embden; is 'er nu noch iets meer by te doen / om de lasteringen bitterder dupler en compleeter te maaken? Lees de woozden van Paulus noch eens ober; staat booz die Spiegel / en merkt wiens gedaante gy daar levendig in ziet; gaat niet wech / vergeetende de gedaante; maar bemerkt u zelven wel / en ook de gedaante van die Leeraars van Embden / en durft gy zeggen / 't is levendig haar gedaante en niet de uwe? Gy hebt het geschzeven / de Heere zal 't oozdeelen; Nu valt gy aan 't bidden booz haar; maar zal uit de zelve mondt vooztkomen zegening en verbloeking? dit en moet alzo niet geschieden; welt ook eene fonteyn / uit een zelve ader het zoet en het bitter? kan ook een Vygeboom Olyven vooztbzengen / of een Wijnstok Vygen / alzo en kan geen Fonteyn zout en zoet water voozt bzengen; Gedenkt de lesse van Jesus; „zo gy uw gabe zult op den altaar offe„ren / en gy aldaar gedachtig wozdt / dat uw Bzoeder iet tegen u heeft; laat „daar uw gabe booz den Altaar / en gaat heenen / verzoent u eerst met uwen „Bzoeder / ende komt dan / en offert uwe gabe; Paulus geeft ons deze lesse / „Ik wil dat de mannen bidden / opheffende heylige handen / zonder toozn en „twisting. En Jacobus zegt u nadzuklijk; indien gy bitteren nijdt / en twist„gierigheidt hebt in uw hert / zo en roemt ende en liegt niet tegen de waarheidt; „deze en is de wijsheidt niet / die van boven afkomt / maar is aartsch / natuur„lijk/duyvelsch: want waar nijdt en twistgierigheidt is/aldaar is verwerring en „allen boozen handel. Maar noch merk ik met verwondering op / in uw bidden booz die Leeraars; dat gy zegt / dat gy nevens ons de kroone moogt krijgen;

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

zo stelt gy vast / dat gy altoos zekerlijk de kroone zult krijgen ; is dit zeker ? bedriegt gy u zelven niet ? geeft gy wel in uw schrijven eenig bewijs van genade ? zien en hooren wy hier niet veel van het tegendeel ? gewis ; veele Leeraars zullen sich bedroogen vinden ; ik bid u / overdenkt met bezadigheidt deze texten ; ik laat het oordeel over uw staat aan den Heere / en aan uw Conscientie : Matth. 7. vers 21. 22. 23. Luc. 13. vers 24-28. 1 Cor. 6. vers 9. 10. 11. Gal. 5. vers 19.-26. Gal. 6. vers 2-5. 1 Joh. 3. vers 14. 15. Openb. 21. vers 7. 8.

Maar noch volgt 'er iets / 't welk ik bekenne / dat my zo verbaast heeft gemaakt / dat ik nauwlijks mijn oogen konde gelooven / als ik het las ; en ik weet dat een ieder met my daar over verbaast zal staan / want het is een onvergelijkelijk bewijs van bitterheidt / en wraakgierigheidt ; aldus spreekt gy tot de Ledemaaten der Gemeinte van Embden „ pag. 59. voorr. wanneer ik denke aan „ uwer Leeraaren doen en aan haar onrechtmatige ondankbaare handelingen „ aan my gedaan ; 't is waar / door een rechtvaardige toorn overweldigt zijnde / „ had ik wel reden / om haar toe te douwen het zeggen van Jotham / de jongste „ Zoon van Gideon / Richt 9 v. 16. indien gy dan in waarheid en oprechtigeidt by Jeru- „ baal en zynen huyze hebt gehandelt, zo weest vrolijk over Abimelech, en hy over u ; „ maar zo niet, zo gaa vyer uit van Abimelech, en verteere de inwoonders van Sichem. „ Ik was voorneemens / deze woorden tot Embden in openbaare vergadering „ voor de tweedemaal voor uwer aller ooren uit te spreeken / en zo openbaarlijk „ te zeggen / 't geen ik nu ten deele schriftelijk heb moeten doen ; maar wierde „ belet deze predikte te houden ; echter moet ik hier doch alleen des texts woor- „ den uwe waarde voordragen ; Niet dat ik wensche dat dyer uitgaa uit uwe „ Leeraars / dat laate de Heere verre van my ; en dat dat u verteere ; zulken „ wensch zoud ons niet passen / noch gy hebt het verdient. Wie zoude kunnen den- ken / dat zulks in een Predikant zoude vallen ; noit heb ik zulken exempel in mijn leven geleezen / noch gehoort ; uw Vader en daarna uw Broeder heb- ben tot Embden Predikanten geweest / en zy hebben getrouw geweest / en wel gedaan aan deze Gemeinte. Nu hebben de Leeraars en Onderlingen u niet willen tot Leeraar verkiezen / een Zoon van zulken Vader ; zy heb- ben haar redenen gehadt / waarom zy u voorby gingen ; Het gedenken aan haar handelingen in dezen is in uwen oogen zulken grouwel van on- dankbaarheidt / dat gy reden hadt / haar dit woordt van Jotham toe te douwen ; ja gy waart mede van voorneemen deze zelve woorden van Jotham, tot Embden in openbaare vergadering voor aller ooren uit te spree- ken / en zo openbaarlijk te zeggen / 't geen gy nu schriftelijk (en noch maar ten deele) hebt moeten doen ; Doch gy zijt beter / die Predikatie te doen ; ebenwel moet gy hier aan de Ledemaaten in een publijk schrift de woorden des texts voor-dragen ; dan 'er iets pysselijker bedacht worden / tot weerwraak / om dat de Leeraars en Onderlingen u / als tot de Nieu- wigheden genegen / en om andere redenen / niet hebben willen beroepen / hoewel een Zoon van zulken Vader / maar een ander hebben verkoozen ; Zoudt gy daarom met reden haar die woorden van Jotham toedouwen / en spreeken die uit in de volle vergadering voor aller ooren / en zeggen 'er dan die dingen by / die gy nu boven in schrift gestelt hebt ? Waarlijk / ik weet mijn ontzetting hier over niet uit te drukken ; Ik laat het oordeel aan alle / die dit leezen zullen / en aan uw eygen oordeel / als gy u voor Godt neder zet ; 't is waar /

waar/ gy zegt / niet dat ik wenſche, dat vyer uit die Leeraars uitgaa, en dat het de Gemeinte verteere; dat laate de Heere verre van my; Ik zeg het ook niet / dat gy dit wenſcht; maar dit zeg ik; gy zegt/ dat gy haar met reden die woorden zoudt toe douwen / en dat gy van voorneemen waart / als gy zoudt tot Embden Predikten / dat gy die zelve woorden voor aller ooren zoudt uitgeſprooken hebben / en dat gy zo in 't openbaar zoudt gezeydt hebben / 't geen gy nu ten deele ſchriftelijk hebt moeten doen; wat dat nu zy / hebben wy boven ten deele gehoort; doch gy wierdt belet die Predikatie te doen; en nu moet gy noch de Ledemaaten en ons evenwel de woorden van den text voor-draagen; 't is waar gy zegt ook / door een rechtvaardigen toorn overweldigt zijnde had ik wel reden; wel zo was dan uwen toorn rechtvaardig / en billijk ontſteeken (doch ik wonde liever met Jakob zeggen / vervloekt was uwen toorn, want zy was heftig, en uwe verbolgentheidt; want zy was hardt) en gy had reden / om haar die woorden zo toe te douwen / en de zelve voor de openbaare vergadering uit te ſpreeken / met 't geen gy ons ſchriftelijk ten deele hebt opgeſtelt / en dit had gy al beſtudeert / de Predikatie was gereedt; maar gy wierdt verhindert / die Predikatie te doen; wel denkt 'er toch ter degen aan / die Predikatie zal in 't voordeel komen; gelijk mede dit Boek / en de Heere zal dan vonnis vellen over dien rechtvaardigen toorn / en over de reden / om zo te ſpreken / en te ſchrijven; Ik beve en trille / als ik deſe dingen bedenke / en moet u te gemoet voeren / en toepaſſen de woorden / die Simon Petrus zeyde tegen Simon den Tovenaar / bekeert u van deze uwe boosheidt, en bidt Godt, of miſſchien u deze overlegging uws herten vergeven wierd.

Gy gaat voort/en geeft wederom redenen van uw ſchrijven /zeggende pag. 60. 61. 62. „ Gebeurt het echter / dat'er hyer van oneenigheidt uitgaa uit uwe Leeraars / zie my niet aan voor de oorzaak van den brandt; mijn ziele en herte „ trilt / wanneer ik genoodzaakt ben / de penne tegen haar op te neemen. Nochtans is 'er groote oneenigheidt uit dit werk; dat is Godts rechtvaardige „ ſtraffe; Uwe Predikanten voordeelen / geen gereeder weg / om het Magnificat van de Kerk aan haar te behouden / om haar woorden als Godt-ſpraaken „ te doen voorgaan / om alle twiſt en oneenigheidt uit te weeren / als Cocceii „ Diſcipulen / waar van ik eene ben / te ſtutten; maar ziet Godts rechtvaerdige vergelding haar tot ſtraffe! 't geen zy meinden / tot haar vrede te behooren / is de oorzaak van de grootſte twiſt en oneenigheidt / een twiſt die niet „ eyndigen zal / voor en al eer de voorheden haarer handelingen erkent en bekent / en onze rechtzinnigheidt vaſt geſtelt zijn. Dat ik over 't ſtuk des Sabbaths ſchrijve / komt niet daar van daan / als of ik behagen ſchepte / in een „ oude en reedts verſletene twiſt weder op te krabben; 't is waar / daar is zo „ veel geſchreven over dit ſtuk / dat dit Tractaat ten rechten overtollig in de „ werelt konde geoordeelt worden; Ik moſt over den Sabbath ſchrijven / om „ het dwalend gevoelen van uw Predikanten hier in te vertoonen / om u van de „ zaaken beter te onderwijzen / om mijn rechtzinnigheidt te vertoonen / &c. Uw ziele trilt / wanneer gy de pen tegen de Broederen op neemt / gelijk gy zegt; ik verzekere u / uw hert zal anders trillen in dit of in het toekomende leven / of in beyde / als de Heere u de zondelijkheidt en onſtichtelijkheidt van uw ſchrijven zal op het gemoedt brengen; gy zijt overtuigt / daar rijzen oneenigheden uit dit ſchrijven; gy zegt daar in is een rechtvaardig voordeel; wel / 't is ook Godts rechtvaardig voordeel / en zo nodig / dat 'er ergeniſſen komen / maar

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

wee dien menſche door wien zy komen; 't waar hem beter / met een meulensteen aan zijn hals in de Zee geworpen te worden / dan de minste te ergeren; De Leeraars/zegt gy / hebben u/een Discipel van Coccejus, gestuyt / om haar woorden als Godspraaken te doen voorgaan, en om alle twisten uit te weeren; doch nu zal de twist niet eyndigen, voor en al eer uwe rechtzinnigheidt zy vast gestelt, en de boosheidt haarer handelingen erkent en bekent zijn; 't is dan apparent / dat gy een eeuwige twist zult hebben / en als een Salamander in dat vier leben: want noit zullen zy/noch andere van 't zelve gevoelen met haar / uw rechtzinnigheidt in desen erkennen; gy staat ook toe / dat dit uw schrift over den Sabbath met recht konde overtollig in de wereldt geoordeelt worden; wy zijn ook van dat oordeel; doch het is met u / video meliora, proboque, deteriora sequor; gy geest redenen van uw verkiezing / maar zy overreden niet.

Eyndelijk komt gy ook tot my / en zegt / „ van alle bitterheden of schamperheden / van alle bitse taal heb ik my met voorzicht / zo veel my bekent is / „ onthouden / niemants persoon noch ampt noch eer en achtbaarheidt heb ik te „ na gesprooken; ik wist wel / dat door smaad-naamen niemant verbetert maar „ wel verbittert wierdt; D. Koelman heb ik genoemt / om wat redenen zult gy „ zelfs wel kunnen afneemen/wanneer gy maar denkt / 't geen ontrent zijn per„ soon te geschieden getracht wierdt / voorzaamlijk om u en andere in voor oor„ deelen te houden; om dat hy zo onvoorzichtig de zaak / die hy niet machtig is „ uit te voeren / wederom ophaalt / daarze reedts in Hollandt is versleeten; „ om dat hy zich inbeeldt veel te zeggen / en menigte van bewijzen by te bren„ gen / daar zijn E: doch niets zegt / veel min iets bewijst; om dat hy zulken „ bitteren hyandt is van de waarheidt / om dat hy ons lastert / en zoekt ver„ dacht te maaken van Socinistery / en eensgezindtheidt in dezen met de Men„ nisten; Eindelijk om dat veele door dat kleine blauwe Boekjen versterkt zou„ den worden in haar dwaling / en om dat de Embder-Predikanten dat zouden „ gebruyken/als een bolwerk tegen ons schrift/en zo 't gemeen aanprijzen / daar „ 't doch maar enkel klater-goudt is / loode bewijs-redenen / ja een Splendidum „ nihil; Ik moste daarom zijn E. noemen / om geen mannekens in de lucht te „ maaken / na uwer Predikanten voorbeeldt / en die om kortswijl bevechten. pag. 66. 67. voorr. Het is verbaast maakende / hoe gy met eenige Conscientie zeggen kunt / dat gy u met voorzicht onthouden hebt van alle bitterheden of schamperheden / en van alle bitse taal / en dat gy niemants persoon/ampt noch eer te na gesprooken hebt/ daar het tegendeel zo blijkelijk is / niet alleen in dese voorreeden / maar ook in uw Boek / gelijk ik zal toonen; Gy weet/en Nederlandt moet het ook weeten / dat de Magistraat van Embden publijklijk u heeft beschuldigt/van dat gy in dit uw Boek, en byzonder in de Voorreden hebt laaten in vloejen diversche bittere en vuyle lasteringen, en personeele calangien tegen het Ministerium in Oostvriesland / en de Stadt Embden, en tegen eenige leden desselfs in 't byzonder / waarom zy ook het Boek verboden hebben / 't zelve daar in te brengen / en te verkoopen: Want aldus luydt de Notificatie, die publijkelijk tot Embden is aangeplakt. Alzo voor eenige dagen zeker Boek, onder den Titel van *de oude en rechtzinnige Waarheidt*, met opschrift en onder den Naam van *Johannes Swartte, Theol. en Phil. Doct. en V. D. M.* in deze Stadt gebracht, en in de Boekwinkels ten toon gestelt, ook verkocht worden, en echter daar in, byzonder in de voorrede, diversche bitter en vuyle lasteringen. op en tegens een Eerwaardig *Ministerium* van de Gereformeerde Gemeinten in Oost-Vrieslandt, en deze Stadt Embden

in

in 't gemeen, alsmede eenige deſſelfs Ledemaaten in 't byzonder begrepen zijn, onwaardig een Chriſten, en veel min betaamlijk eenen zachtmoedigen verdraagzaamen geeſt van een Theologant; Zo verbieden Heeren Burgermeeſteren en Raaden het inbrengen en verkoopen vau zodanig Boek, en alle deſſelfs andere zijnde van gelijken natuur, by ſtraffe van hondert Goudtgulden ten profijte van deze Stadt, mits dat den aanbrenger een darden-deel daar van zal genieten, en deſſelfs naam verzwegen worden, en zulks alles ter tijdt en wylen toe, dat de voorreden van voornoemde Boek, en het Boek zelfs, van alle bittere vuyle laſteringen en perſoneele calangien zal zijn gezuyvert. *Signat Embdæ in Curia, den* 15. *December* 1684. Burgermeeſteren en Raaden der Stadt Embden, *Ad Mandatum ſpeciale*, Meinhardus frelicius Dr. Secr. Wat nu belange / 't geen gy hier van my zegt; ik zal 'er te min op zeggen / dewijl het tegen my is; ik gaf dat kleine Boek uit / als een voorlooper van een grooter; doch gy hebt alleen maar een ſtuſken van dat Boekjen aangetaſt / en dat ter loops / tanquam canis e Nilo; alle mijn oploſſingen van de gemeene Tegenwerpingen / en ook van de uwe hebt gy voorby gaan; nochtans zijnze het voornaamſte van dat ſchrift; want ik beloofde daar / dat ik onze Argumenten breeder zoude beſchermen tegen alle exceptien; en dat heb ik nu gedaan; zo dat voor my nu tegen u of andere Sabbathy beſtrijders niet anders ſtaat te doen / dan aanwijzing te geben / waar de waarheidt van my beſchermt is; Doch gy noemt my een bittere vyandt van de waarheidt; De Heere zal oordeelen / en des Heeren volk zal ook oordeelen. Dit is aangaande uw Voorreden. Laat ons nu een weinig meer zitten / en ruſten; want ik ben al een weinig moede van ſchrijven / en gy ongetwijffelt noch meer van dit te leezen.

NU komе ik / D. Swartte, tot uw Boek zelfs; ontrent het welk ik twe dingen zal doen; Voor eerſt, ik zal u geben een volle wederlegging van 't geen gy tegen den Sabbath geſchreven hebt; Doch alzo gy gezegt hebt / dat gy niet veel houdt van meermaal opgewarmd moes (hoewel gy ons zelfs niet anders voorzet / en dat noch met zulken ſop overgooten / dat het zo bitter en doodlijk ſmaakt / als de wilde coloquinten / waar van de Zoonen der Propheeten zeyden / Man Godts de doodt is in de pot, en 't waren uwe woorden / dat gy de oude Sabbaths twiſt weder moſt op, kooken, *voorr pag.* 43. zo zal ik myn antwoorden niet opkooken / maar zenden u dezelve zo verſch als ik die hebbe opgediſt / doch zonder eenige reflexie op uw Boek; zo dat gy daar enkelijk de ſtoffe zult vinden / om die te kauwen / als 't u gelieft; en waar gy iets hebt / dat buyten de materie van den Sabbath is / daar zal ik u tot beter informatie en overtuiging tot eenige andere zenden / doch zeer zelden; Alleen zijt verzekert / dat wanneer ik u tot myn Boek zendt / ik niet wil / dat gy my alleen aan ziet / maar dat gy letter op de geleerde mannen / welke ik daar citeere / en welker redenen / antwoorden / en repliken ik aldaar gebruykt heb; welker geleerdheidt / zo gy verachtet en daar mede ſpottet / zo zult gy van geleerde lieden belacht worden / als die of niet weet wat een geleerdt man is / of die maar door bedrog by de ſlechte leeken de geleerdſte mannen voor weet-nieten uitmaakt (om dat zy niet meer weeten / wat voor mannen het zijn / dan gy haar wijs-maakt. Ten anderen ik zal hier aanwijzen / hoe verkeerdelijk / hoe bitter / en ſmaadende gy in dit ſchrijven u uit laat; niet om het te wederleggen / 'r geen gy in uw paſſien zegt / maar om u in uwe ſwarte couleuren voor te ſtellen / waar in gy uzelven zo net beſchreven

hebt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

hebt; en ik ben verzekert / dat geen verstandig man na dezen met u over eenige zaak zal in 't disput treden / dewijl gy in het minste niet in staat zijt / om met eenig fatsoen en burgelijkheidt / veel min met wijsheidt en verstandt te disputeeren tegen eenig party.

Komende dan tot de zaak / zo vindt ik uw Boek wonderlijk verdeylt / want het bestaat uit zestien kapittelen / en 't is veertig bellen groot; doch twe kapittelen / het twaalfde en dartiende / maaken ontrent de helft van 't Boek; Dit is gewis geen goede deyling na de regelen van de Logica; maar immers dit is van kleyn gewicht; ik schik my na uw Boek / zo als ik het vindt. In 't eerste Kapittel, gemaakt tot een inleyding / daar vindt ik u spreekende van de vrijheidt der Christenen / en van 't jok der Jooden; en gy meint / dat Zach. 9. v. 11. een Prophetye is / spreekende van de bevrijding van de Jooden van de banden der Ceremoneele wet / ook van de verlossing door Christi bloedt pag. 4-12. en tot uw bewijs brengt gy ook ettelijke Talmudisten / pag. 5. ik meine niet nodig / dat men haar eens na zie; maar achte / dat gy over die text beter licht zoudt krijgen / indien gy daar over na zaagt / de laaste Engelsche Annotatien van Polus, als mede die van Will. Pemble, Hutcheson en Trapp. en zo gy 'er by doet een Engelsch Practisijn / Pet. Bulkley Gospel-Covenant; pag. 1. &c. Gy hebze ongetwijffelt noch niet gezien; zy mochten ebenwel u een licht geben / dat Coccejus niet en had. Ook zal Dr. Franc. Ridderus u over die plaats in zijn Schriftuurlijk Licht wat te recht helpen; ik merk daar in het voorby gaan aan / dat gy zegt / 't lust ons niet, iemants gevoelen te hekelen, pag. 4. wy willen zien of gy uw woord houdt; Ook brengt gy voor die vryheidt by / de text Jerem. 30. v. 8. Doch Gataker en Polus in haar Engelsche Annotatien over die text zouden u beter leeren / zo gy uw voor oordeelen woudt afleggen. Voorts zegt gy / dat die vryheidt der geloovigen uitsluit alle onderwerping onder menschen of menschelijk gezach pag. 17. 't welk een zeer aanstootelijke stelling is; en tegen de Schrijftuur / Heb. 13. v. 17. 1 Thess. 5. v. 12. 13. Rom. 13. v. 1. Tit. 3. v. 1. 1 Pet. 2. v. 13. Gy voegt 'er by / 't is Kinderwerk, te leeren en te Prediken, dat wy noch menschen in 't Geestelijke zouden onderworpen zijn, alzo de machten, overheden, Vaders des vleesches, Goden, en verzorgers, onnut zijn voor de geloovigen, en nu te niet gedaan, die Goden hebben moeten sterven, Psal. 82. dewelke qualijk op alle Magistraaten wordt gepast; Doch gy zult beter kunnen Leeren / als gy leest de Oude en Nieuwe Engelsche Annotatien / ook Gataker, Thom. Hall. Georg. Swinnocke, Dickson. Trapp. Arthur Jackson, Mollerus, Marloratus over dien Psalm / behalven dat u Dr. Ridderus zal behulpig zijn) en Henr. Brink in zijn Toetsteen der waarheidt en dwalingen pag. 55. &c. en dan zult gy weeten / dat het geen Kinderwerk is zo te leeren en te Prediken / gelijk gy in uw onwetenheidt zegt. Daar op laat gy volgen de verklaaring van Coccejus over Deut. 29. v. 19. over welke hy (zo gy zegt) veel heeft moeten hooren van quaadaardige beter-weeters; en gy wiltze beschermen / zeggende de verzadigde te voegen tot de dorstige is, de Kerk des N. Test. wederom te brengen to, de schaduwen en tot het jok der dienstbaarheidt des O. Test. pag. 19-23. Maar zo gy Doctor Ridderus over den text na ziet / uw schellen mochten van uw oogen vallen / byzonder als gy 'er byvoegt de Engelsche Annotatien van Polus, dien grooten Criticus, als mede Jackson, Trapp en Ainsworth. Tot een besluyt zegt gy; pag. 26. 27 Wat is het droevig, dat die Kerk, die reeds uit Babel is uitgegegaan, noch niet de vuyle rok van deze grouwlijke hoere heeft wechgeworpen, en dit vervallen Babel zoekt te onderschragen; wat

is

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

is 't droevig, dat de Duyvel noch zo veeler oogen verblindt heeft, datse niet kennen noch willen kennen de vryheidt der geloovigen? Zie de waarheidt van ons zeggen in 't ſtuk der Sabbathen; 't is met geen pen uit te drukken, hoe den Sabbath des vierden Gebodts 't ſlechte volkje ingeſtampt wordt. Maar terwijl gy zo klaagt en treurt / zo ſteekt gy de heele Gereformeerde Kerk / zeggende datſe de ſuyple rok van de hoer niet heeft werp gewonnen / maar 't verballen Babel noch zoekt te onderſchraagen / 't welk veele zullen een groote laſter rekenen; en gy zegt van alle de Leeraars en Ledemaaten der Kerke / die den Sabbath des vierden Gebodts houden / dat haar de duyvel de oogen verblindt heeft, dat haar niet en beſtraale het licht des Euangelums; Is dit geen aanbang maaken van laſteren? Is dit / niemants gevoelen hekelen? is dit zich onthouden van alle bitſe taal; 't welk gy voor-gaaft? Doch dit is maar het eerſte ſtaaltjen.

In uw twede, darde, en vierde Kapittel ſtelt gy uw gevoelen in 't ſtuk der Sabbatthen / en in 't byzonder over den Joodſche Sabbath / en dan over den Sabbath des N. Teſtaments. Doch gy ſtelt het ook maar ter neder blootelijk zonder bewijs / zo dat wy het voorby laaten gaan / alleen aantekenende / pag. 37. veele weet-nieten en blinde yveraars zoeken 't gemeen wijs te maaken, dat in ons gevoelen van den Sabbath ſchaadelijke nieuwigheden zijn, waar door de Kerk ontruſt wordt, en Godt van zijn eere ontroost; Ja wy oordeelen zo over uw gevoelen; moeten wy daarom geſcholden worden voor weet-nieten, en blinde yveraars? is dit van den Geeſt van Jeſus? Heeft Hy niet gezeydt / dat zo wie tot zijn broeder zegt / gy dwaas / die zal ſtrafbaar zijn voor het helſche vyer?

In het Vijfde Kapittel, zult gy eyndelijk komen tot de zaak / alleen dat gy noch zeven of acht Paginaas beſteedt / om te ſpreeken over de text 1 Tim. 6 v. 20. 21. hoewel het 'er niet te pas komt; maar 't was om eyndelijk te zeggen / de valſchlijk genaamde wetenſchap is in onze Kerken, Academien en Predikſtoelen ten top-point geſteegen, pag. 46. Zo mach men dan niet zeggen / dat de ware wetenſchap in onze Kerken / Academien / en op onze Predikſtoelen heerlijk geleert wordt; is dit niet onze Kerken / Academien / en Predikſtoelen bitter ſchelden / en laſteren? Maar eer ik 'er afgaa / zo moet ik vraagen / wie leeren die valſchelijk genaamde wetenſchap in den top / in onze Kerken / Academien en Predikſtoelen? Waarom noemt gy ze niet? gewis / gy wiſt het niet te bewijzen; 't is dan beter gezweegen. Daar op komt gy te ſpreeken over Gen. 2. vers 1. 2. 3. en daar ſtelt gy eerſt 't gevoelen van Jak. Alting, Profeſſ. wel eer tot Groningen, (doch gy wilt hem niet noemen / dan met een omſchrijving / een onder de geleerde, wiens naam onder de geletterde niet onbekent is) en dat over de text Gen. 2 vers 1. 2. 3. willende dat den menſch gevallen is op den zesden dag; Dog gy wilt u niet verklaaren tegen / noch voor zijn verklaaring / zeggende / Ik voor my ben nu niet van voorneemen yemandts gevoelen te wederleggen; pag. 48. 50. Wel tot uw behulp / ziet zijn gevoelen met ettelijke redenen wederlegt in mijn Diſpuit van den Sabbath pag. 138. &c. Daar na doet gy uw beſt / om Gen. 2. v. 3. zo te verklaaren (na 't voorbeeldt van uw Meeſter Coccejus) dat daar uit niet zoude mogen beſlooten worden / dat Godt daar den zevenden dag voor Adam en zijn nakomelingen heyligde / dat is afzonderde / om in byzondere Godsdienſt doorgebracht te worden; Tot uwer wederlegging zult gy dien text breedt geopent / en verklaart / en de verklaaring beſchermt / en de rechtſtrijdige verklaaringen van

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

Coccejus Primeroſe, Heideggerus, en Gomarus wederlegt vinden in 't Diſpuit pag. 107.-112. 149-158.

Maar ik merk in dit Kapittel noch deze vijf dingen aan 1. Gy zegt/ zo iemant kan vertoonen dat Godt heeft geboden zijn ruſt na te volgen, en dat Godt alleen geruſt heeft op den zevenſten dag, wy geven de zaak geheel verlooren; pag. 55. Dit neem ik aan te bewyzen uit Gen. 2. v. 2. 3. vergeleken met Exod. 20. v. 11. alwaar 't uitdruklijk ſtaat/ gelijk wy dat toonen in 't Diſpuit pag. 107. 114. ziet ook pag. 151. gy zegt ook aldaar/ het zeggen van den Grooten *Calvijn* neemen wy geern aan, dat Godt gewilt heeft, dat Godts exempel ons een geduurige regel zoud zijn; zeer wel/ zo hebben wy/'t geen wy willen: want dat Calvinus ſpreekt/ van Godts exempel te volgen/ in een zevende dag te heyligen/ ſtaat uitdruklijk in zijn woorden; die gy vinden zult in de Hiſtorie des Sabbaths pag. 52. uit zijn verklaaringen over Gen. 2. v. 3. alwaar gy ook Cocceii en Burmanni verdupſtering/ ja verdrajing van Calvini woorden zult zien tegen geſproken pag. 54. Zo zult gy dan volgens beloſte de zaake geheel moeten verlooren geven. 3. Gy zegt van 't gevoelen van die gene/ dewelke Gen. 2. v. 3, verklaaren door een voor-verhaal/ naamlijk Gomarus, Primeroſe, Burman, alzo zy geen raadt wiſten/ om de kracht van ons bewijs daar uit te ontgaan; pag. 56. 57. 't is ons gevoelen niet, maar noch niemant hebben wy onder alle tegenſpreekers gehoort en geleezen, die deze meining met klem van redenen kan omverre ſtooten; woorden vullen geen zakken, wil iemant een man zijn, die moſt bewyzen, dat het voorverhaal hier geen plaats konde hebben: en beſluytende zegt gy/ doch *Tauta men dee Tauta*, dit van dat. Fray/ wat Grieks/ in plaats dat gy zelver dan 't gevoelen van het voorverhaal zoudt wederleggen/ dewijl 't u gevoelen niet en is: Wel tot uw behulp/ en overtuiging/ zo leeſt dan elf Argumenten daar tegen in 't Diſpuit pag. 141- en gy zult daar ook de woorden vinden van Dr. Owen, en de Profeſſor Rivet; met oploſſing van eenige objectien/ genoomen uit een voorverhaal in andere plaatſen der ſchrift/ en byzonder uwes Burmans voorverhaal/ om ſtaande te houden/ dat de vrouw niet geſchaapen is op den zesden dag/ 't welk zo klaar tegen de ſchrift is; ik verwacht niet/ dat gy als een man/ die argumenten zult los maaken. 4. Gy zegt/ 't verbondt der werken verbondt tot een geduurigen Godsdienſt, zo kan 't dan niet gedoogen een uitkipping van eenen dag. *pag.* 67. Ziet dit Argument/ doch door Burman wat meer behleedt en geſterkt/ breedt opgeloſt in 't Diſpuit van den Sabbath *pag.* 168. 196. 171. 5. En ten laatſten; gy gaat in 't eynd brabeeren/ en ſmaaden; zeggende/ „ hier ons meeſterlijk wat te laaten op dringen/ en vercieringen en uitpuitingen uit ons eigen breyn voor waarheidt te laaten verkoopen/ willen wy niet doogen; hoe „ is 't mogelijk in zo een klaaren zaak zo blindt te zijn? Waar is de afzondering „ van dien dag van andere gemeene? nochtans durft men dit met zo een uitgelaaten yver drijven/ dit durft men 't gemeene volk als de oraklen van Apollo met zo een aſſurantie inſtampen/ dat mannen die kennis hebben/ zich „ moeten ſchaamen/ dat de Leeraars zo ſtoutmoedig zonder bewijs/ tegen „ alle bewijs derven voorſtellen. Oordeel eens leezer/ wie eerbiediger met „ Godts woordt omgaat/ of die gene/ die haar herſſen-beelden voor waarheidt zoeken op te dringen/ die Godts Geeſt durven ſcholieren/ de kracht der „ woorden verminken/ de zin der zelver verdraajen/ daar af en toe doende; doch „ dit hocus en Parodo, in 't voorbygaan. pag. 71. 72. 73. in ſumma/ 't lot is ſchelden en laſteren/ en zwetſen wat tegen 't gemeene volk/ terwijl gy geen re-

de-

denen van partije hoort / noch beantwoordt / en dan geeft gy de leeken wat Griecks in de handt; op dat 't volk mocht denken / 't is een geleert man: want hy kan Griecks / Latyn / en Hebreeusch. Nu zijn u de argumenten aangeweezen over Gen. 2. v. 3. en de wederlegging van 't geen 'er tegen gezegt wordt van Burman Coccejus, Gomarus, en eyndelijk van u / doch uit uw meester Coccejus.

Nu kom ik tot uw zesde Kapittel, daar gy op 't hooft desselfs zegt / dat uw stellingen over de natuur van den Sabbath des vierden Gebods gedemonstreert worden; maar gedenkt / groot spreeken is geen demonstreeren. Gy begint weder van een text Math. 5. v. 19. en om de kracht daar van te ontgaan / wilt gy toonen / dat Christus daar niet spreekt van de wet der tien Geboden alleen, als willende hier desselfs eenwige verbintenis leeren en vastmaaken, maar van de heele wet Mosis, *pag.* 76. De wederlegging van 't geen gy hier zegt / zult gy vinden in 't Disputt pag. 259. &c. Nu gaat gy voort aan 't bewijs / dat van Adam tot Moses geen Sabbath is geweest / en dat de Patriarchen geen Sabbath hebben gehouden pag. 79-84. Op dat gy onderwijs en overtuiging / nevens de wederlegging krijgt / zo staat op 't Disputt van den Sabbath, *pag.* 163. *en* 229 &c. alwaar Gomarus en Primerose breedt hier ontrent wederlegt worden: en redenen tot bewijs / van dat de Patriarchen Sabbath hebben gehouden / overvloedig worden gegeven; doch gy besluyt het al weder met smaaden / zeggende *pag.* 80. De gewoone uitvlucht van zommige onvernufte beterweeters, is van slechten alloy, ende kan hier geen steek houden, en *pag.* 82. zie eens leezer, zo matigt men zich het gezach aan, om in Godts Kerk te spreeken, watmen wil, wanneer die stoutigheidt eens den losse toom zal krygen, wat zal dan niet al gezegt en geleert worden in Godts Kerk; hier zich te beroepen op Gen. 2. v. 2. 3. is al te slecht; zulke smaadende spreekwijsen toonen maar uw verlegentheidt. Voort zoekt gy te bewijzen / pag. 84. &c. uit Exod. 16. dat aldaar den Sabbath eerst ingesteld is; Doch al wat gy hier zegt / en meer dan gy zegt / zult gy wederlegt vinden in het Disputt van den Sabbath pag. 125-131. en daar zult gy zeven redenen vinden / waar uit blijkt / dat se toen niet ingesteld is / als het Manna regende; en de tegenwerpingen van Gomarus en Primerose (dry andere disputanten dan gy zijt) zijn 'er opgelost; ja gy zult ook vinden pag. 112. 113. dat wy even uit Exod 16. krachtig kunnen bewijzen / dat den Sabbath al voor die tijdt was ingestelt; ook moet ik u iets antwoorden op 't geen gy zegt *pag.* 96. de zevenden dag na de Schepping was nu al buyten dato, en teenemaal onbekent geworden aan Israël; dat dit onwaar is / blijkt daar uit / om dat het onderscheydt der weeken van den beginne heeft plaats gehadt / gelijk ik dat met zes argumenten ten vollen bewijze / Disputt pag. 132. daar gy ook tuwen Coccejus voor ons geciteert zult vinden; waar uit dan ook volgt / dat den Sabbath al van den beginne heeft onderhouden geweest; ik merke hier aan / dat gy verkeerdelijk de onze van onwetenheidt beschuldigt / om dat zy toonen / dat in die text Exod. 16. v. 29. niet en staat in de grondtaal *nooten*, Hy geeft, als in de tegenwoordige tijdt nu; maar *natan*, Hy heeft gegeven; daar op zegt gy smadelijk / zommige meinen een knoop in een bieze te zien; 't is slecht, betcheyden Leezer, wanneer iemant iets wil zeggen, en doen gelooven, 't geen hy zelfs niet en verstaat; hoe weeten die mannen dan niet, dat de Hebreen geen *Præsens* hebben, maar 't zelve doorgaans door een *Præteritum* uitdrukken? Laatse maar eens leezen *Buxtorfii Grammaticam*, die de Kinderen in de Schoolen behoorde bekent te zijn.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

Daarom zegt de Heer Coccejus &c. *pag.* 91.92. Ja D. Swarte / wy weeten het wel / en gy weet wel / datmen 't weet / en Tremellius en Junius en onze en andere Overzetters wisten het wel / en nochtans oordeelden zy eenpaarig / dat het woord niet door een *præsens* most overgezet worden / hy geeft maar door een *præteritum*, hy heeft gegeven; Most gy ook niet gedenken / en toonen te weeten / dat de Hebreërs een participium præsens hebben / en derhalven dat 'er konde gestaan hebben / *noten*, hy is gevende, en niet *natan*? laat dan af van smaadig verwijten van meer dan kinderlijke onwetenheidt / en dat by uw beschepden leezer / die of geen Hebreusch verstaat / of zo hy 't verstaat / uw verkeerdigheid ziet / en verfoeijt; Maar gy besluyt het al wederom met een smaadt-woord / zeggende *pag.* 95. zoud gy het wel kunnen gelooven, leezer, dat mannen, die geleert willen heeten, zo slecht zijn? Daarna begeeft gy u tot de Text Neh. 9. v. 14. en meint daar een bewijs uit te trekken pag. 102. &c. maar dat Argument uit Neh. 9. v. 14. gebruykt van Coccejus en Gomarus, zult gy met dry Redenen krachtig wederlegt vinden / in het Disputt *pag.* 160, 161. gy kunt al weder niet nalaaten smadig te spreeken / zeggende / wie is zo dom, die dit niet en ziet; en ik bedroeve my dit schrijvende, over de quaadwilligheid en tegenspreekende Geest, die in onze party is, *pag.* 103. 109 eyndelijk loopt gy tot Ezech. 20. 10, 11, 12. en hoopt daar iets te vinden *pag.* 110. Doch ziet dat al wederlegt op het tegenwerpen van Gomarus en Coccejus in 't Disputt pag. 159. 161. Doch gy hoopt / over die Text hierna breeder te spreeken / en wy zullen u in ons Disputt breeder antwoord aanwijzen; op 't eynde zegt gy / wy konden hier de woorden van veel oude en deftige Rabbinen inlaslen pag. 112. Doch weetet / dat by ons de Rabbinen maar geacht zijn half wijze; evenwel zal ik 'er genoch aantoonen die voor ons zijn.

Nu kome ik tot uw Zevende kapittel, waarin gy wilt toonen / dat den Sabbath Exod. 16. en Exod. 20. wel de zelve is / maar datse onderscheyden is van den Sabbath Gen. 2. v. 2. pag. 113. Wy twijffelen niet / of Exod. 16. en 20. word van dezelve Sabbath gesprooken; maar die is niet onderscheyden van die Sabbath Gen. 2. v. 3. hier merk ik iets dat na bedroog gelijkt / gy spreekt van 't geen staat Gen. 2. v. 2. daar alleen van Gods rust gesprooken word / wy spreeken van 't geen staat Gen. 2. v 3. alwaar Godt gezegt word (gelijk ook Exod. 20.) den zevenden dag gezegent en geheyligt te hebben, omdat Hy op den zelven gerust heeft van al sijn werk, van welke rust gesprooken is / vers. 1. indien gy dit niet uit onverstand / maar bedrieglijk gedaan hebt / om de kleyn wetende te vangen / 't is qualijk gedaan; Nu ziet uw missag / gy wilt gaan bewijzen met ertelijke redenen / dat den Sabbath Exod. 16. en 20. niet dezelve is met Gen. 2. v. 2. of Adams Sabbath, ja dat 'er een grooter onderscheidt is, (want gy wilt al weer wat Grieks spreeken / opdat de slechte wat van u zouden denken / doch de geleerde lacchen 'er mede; want het Grieks noch Hebreusch / maakt geen Theologant noch Disputant) *hoos esti ouranos apô gajes*, als tussen hemel en aarde; en daar op belooft gy den leezer / die het bedroog niet en merkt (zo gy meint) dat gy dien moeijelijken opheft en die groote toestel, die wy maaken (zegt gy) uit de woorden Gen. 2. v. 2. te lichter zult wechblazen, doen vallen, ja alle onze spillen, die wy daarin en daaruit zoeken, in de assche brengen; daar op brengt gy negen redenen tot bewijs / en gy besluyt daarop / als of gy u mannelijk gequeten had / ziet daar met zo veel redenen beweezen,

dat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

dat de Sabbath Gen. 2. v. 2. niet de zelve is met Exod. 16. en 20. wy blaazen dit werck / en daar leggen alle uwe spillen in de asschye; want Gen. 2. v. 3. en niet vers. 2. is de instelling / de heyliging / de afzondering van de dag / en zo het gebodt zelfs / van dat Adam en alle zijn nakomelingen Sabbath zouden houden; maar omdat gy die woorden / Godt heyligde en zegende de zevende dag, niet recht verstaat / en boven aan dezelve een verkeerde zin hebt gegeven / zo deugt al uw besluyt niet; Om u dan te recht te brengen / wijze ik u na het Disputt van den Sabbath, kap. 12. en 15. van het eerste Boek, pag. 127--14. en pag. 148--158. En daar zult gy zien / hoe ende op wat grondt wy uit Gen. 2. v. 3. bewijzen / dat daar een zevende dag tot de Godsdienst woordt afgezondert en toegewyt; ook zult gy merken / dat gelijk Gen. 2. vers 3. die dry dingen worden samengevoegt onmiddelijk. 1. Gods rust op den zevenden dag. 2. de zegening. 3. de heyliging van den zelven zevenden dag; zo mede Exod. 20. die dry zelve dingen saamengevoegt worden / en dat 'er een beweegreden genomen wordt van Gods exempel / rustende op den zevenden dag / na dat Hy in de zes zijn werken volcyndigt had / om de onderhouding des Sabbaths aan te dringen; Daar-en-boven zult gy daar leeren begrijpen / dat Adam na Godts beeldt geschapen / zijn pligt van op den zevenden dag te rusten / twezings heeft kunnen besluyten. 1. uit dien dat Godt dien dag heyligde en zegende. 2. uit Godts exempel rustende op den zevenden dag na 't werk der schepping; eyndelijk gy zult daar kunnen zien de ongegrondheidt van uw Meesters concept / dat dien zevenden dag / waar op Godt gerust heeft / is dien heelen tijdt / die volgt op de zes dagen; ja ook hoe weinig hy met zich zelven accoordeert; En dewijl gy boven pag. 55. gezegt hebt / dat Gy 't zeggen van Calvijn geern aanneemt, zo zult gy daar in 't Disputt pag. 114. ('t welk breeder staat in de Historie pag. 55.) vinden / dat Calvijn uit Exod. 20. het waarschijnlijk besluyt / dat de heyligheid van den Sabbath is geweest voor de Wet, naamlijk als de schepping der wereld nu voltrokken was. Dit heb ik hoor deze eene reys zo breed getoont / maar in het toekomende zal ik u maar na mijn Boek wijzen. Voorts toont gy uw zwakheidt / als gy pag. 119. wilt bewijzen dat den Sabbath niet behoorde tot het verbond der werken / dewijl wy nu door den Sabbath te houden / geen zaligheidt kunnen krijgen; want zo zoudt gy mogen besluyten / dat Godt te prijzen niet behoorde tot het verbondt der werken / dewijl wy niet door Godt te prijzen / maar door 't geloove de zaligheid moeten krijgen; gelijk 't ook niet en volgt / dat de Sabbath niet konde tot het verbond der werken behooren / dewijl sy Exod. 31. een teken genoemt word; want het bidden behoorde tot 't verbond der werken / nochtans was 'er in 't O. Test. veel Ceremonieelheid by / zijnde een schaduwe op Christus. Eyndelijk gy wilt bewijzen / dat den Sabbath des zevenden dags geen Sacrament van 't verbond der werken was; Doch wy stellen dat ook niet; Dr. Owen neigt tot dat gevoelen (Exerc. concerning a day of sacred rest pag. 149.) en uw discoureeren zoude niet genoch zijn / om hem te wederleggen; hier neemt gy weder gelegentheid om te klagen / zeggende / 't is bedroeft, dat wy zulke tijden beleven, in welke niet altoos geleert word in de kerken, en geschreven wort in boeken, 't geen most geleert en geschreven worden &c. pag. 122. Och of gy u zelven recht kende!

Wy gaan nu over tot het Achtste Kapittel, daar toont gy u zeer gekant tegen 't woord Moreel, en Moreele Wet, noemende het een Monnikke term, een zotte en onbequame term, doch alle geleerden achten 't woord bequaem / en de woor-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

den gelden na haar gebruyk / en gy gebruykt het zelf ; 't komt 'er op aan / wat 'er door verstaan wordt , en wat een Moreele wet is / dat zult gy kunnen leeren uit het Disput pag. 5. &c. alwaar gy u tien marktekenen van een Moreele wet voorgestelt en beweezen zult vinden ; gy zegt / daar zijn maar tweerley geboden / of zulke / dewelke zo iemant die doet / zal door de zelve leven / of de geboden des vleeschelijken gebodts in inzettingen bestaande / d'eerste zegt gy / vloejen uit Gods natuur / en des menschen ; de twede zijn stellig / vloejende uit Godts gelieven ; maar die verdeyling is niet volkomen / gelijk ik toone in 't Disput pag. 16. &c. 28. 29. bewyzende met veele redenen / dat 'er zijn geboden / die wel stellig zijn / en vloejen van Godts welbehagen / en nochtans niet zijn geboden des vleeschlijken gebodts ; Daar op wilt gy gaan bewyzen / dat den Sabbath Exod. 16. en 20. niet is van een eeuwigduurende verpligting ; en dat noemt gy Moreel , en wy ook. Uw eerste bewijs is ; Om dat het niet en vloeyt uit de natuur Godts / noch uit de natuur des menschen / maar alleen van Godts welbehagen pag. 132. uw fondamenteele misslach is / dat gy niet erkent geboden / die noch uit Godts natuur vloejen / noch uit de natuur des menschen / en evenwel altijdt verbinden / en Moreel zijn ; en die noemen wy stellig Moreele geboden / of Moreel positif ; en dat heb ik breedt getoont / in 't Disput pag. 16. &c. 33. en 'k heb Burman wederlegt / die alleen Moreel wil genoemt hebben / 't geen uit Godts of des menschen natuur vloeyt ; pag. 29. 30. Gy in plaats van contrarie te bewijzen / zegt / stellig Moreel is een louter verdigtsel pag. 133. Uw twede bewijs is ; Om dat het in 's menschen natuur niet is geschreven / en het wordt uit de natuur en natuurlijke reden niet bekent pag. 135. Ziet wederlegging hier van in het Disput pag. 32. 33. Daar op zoekt gy te toonen / dat het uit de natuur niet bekent is / noch kan zijn ; maar op dat gy volkomentlijk hier op moogt voldaen zijn / zo leest en overweegt wel / 't geen staat in het Disput pag. 310. &c. daar ik in twaalf dingen toone / in wat zin 't gebodt van den Sabbath kan gezegt worden natuurlijk te zijn ; ook zult gy vinden / een volle oplossing van de tegenwerping / van Pzimerose / Heidanus en Burman gebruykt / genoomen / van dat de Sabbath Adam niet ingeschapen noch ingegeven was / en dat hy 't van natuur niet heeft kunnen weeten / zo gy leest 't geen staat in het Disput pag. 223. 322. en byzonder pag. 354. &c. alwaar gy de woorden zult vinden van de geleerde Twissus en Owen. Uw reden uit Rom. 2. v. 14. 15. ziet wederlegt in 't Disput pag. 33. 34. 354. &c. uw reden uit Marc. 2. v. 27. 28. ziet opgelost in 't Disput pag. 187. 324. 325. Uw darde bewijs is / om dat het alleen zekere omstandigheidt van Godsdienst belast / en maar iets voorschrijft op zekere tijdt te doen. pag. 143. Ziet de wederlegging in 't Disput pag. 102. &c. alwaar gy breedt beweezen zult zien / dat de bepaalde tijdt van Godtsdienst te onderhouden niet is een enkele omstandigheidt van Godsdienst / maar ook een deel van Godsdienst / 't welk ook Burman en Coccejus daar zeggen ; uw vierde bewijs is / om dat het maar aan zekere personen / en voor zekere tijden is gegeven. pag. 144. Doch dat most beweezen worden ; 't zal daar na blyken. zegt gy ; nochtans besluyt gy met de woorden / dat wy bewyzen moeten ; zo geeft gy een bewijs zonder bewijs / een Petitio Principii ; Uw vijfde bewijs is / om dat dit gebodt verandert kon worden en verandert is pag. 114. ziet dit wederlegt in 't Disput pag. 325. Dan zegt gy verder ; En wie zoud alle de bewyzen willen by brengen , die in deze zaak kosten by gebracht worden ; die wy nu alle overstappen ; alleen

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

leen om den knoop onoplosselijk toe te haalen, alhoewelze vast genoeg gestrikt is, zullen wy overstappen tot Ezechiël. *pag.* 145. Als gy mijn Disputt zult inzien / zult gy hy meer bewijzen met de oplossing der zelve saamengestelt vinden; Nu laat ons hooren / hoe gy de knoop / die vast genoch gestrikt is / on-oplosselijk toehaalt; dit is zo wat woorden zwier / en 't doet niet tot de zaak. Gy neemt een nieuw bewijs, dat zal 't zesde in order zijn / uit Ezech. 20. v. 11. 12. 20. hier leert de Propheet dundelijk / zegt gy / dat de Sabbath niet en is van die geboden / die zo sy een mensch doet / zal leven. pag. 145. 146. 147. Dit argument zult gy ontknoopt en volkomen opgelost vinden in het Disputt. pag. 37. &c. Ziet oock pag. 184. Een ander bewijs, 't zal 't zevende zijn in order / neemt gy uit Neh. 9 v. 13. 14. pag. 149. &c. maar ook dat zult gy beantwoordt vinden in 't Disputt pag. 160. Eyndelijk brengt gy een bewijs uit de woorden van 't vierde gebodt zelf pag. 152. &c. Tot verlichting van uw verstandt en volle overtuiging zult gy in het Disputt van den Sabbath vinden negentien bysonderheden aangemerkt in het vierde gebodt / alle bewijzende dat het gebodt Moreel is pag. 296 &c. en daar zult gy uw bewijs wederlegt vinden. Dus zijn wy tot het eynd dan dit Kapittel gekomen; Doch wy moeten noch iets aantrekken / waarin gy uwen Geest meer uitdrukt / datmen kan zien en hooren / 't is D. Swartte, Gy hebt gemerkt / dat de onze uit veele Heydensche Oude schrijvers toonen / datse van een Sabbath en zevende dag hebben geweeten; en tot beschaaming van alle die geleerde mannen zegt gy / 't is al te kinderachtig, datmen hier gaat ophaalen eenige getuigenissen van Heydensche schryvers; watse ook by brengen; enkel beuselingen; op dat gy beter leeren moogt / zo overweegt 't geen wy uit de geleerde aantekenen / in 't Disputt pag. 226 227 228 229. Daar na stelt gy Aristoteles en Cartes eens by malkander / zeggende, zo veel als substantia en accidens verschillen, om eens met dien grooten pedant Aristoteles te spreeken, of liever als des Cartes zegt, als de zaake zelfs, en de maniere pag. 143. hebt gy wel oit Aristoteles geleezen / en vindt gy hem zo pedantisch? ik twijffele zeer / of gy oit zijn werken gezien of geleezen hebt; Ik zoude anders denken / dewijl gy zo een Grieck wilt zijn / en zo dikwils zonder noodt Griecks spreekt in dit Boeck / gy zoudt eben nu / daar gy viermaal achter een uw argument beslupt met / dat wy hewyzen mosten, gewisselijk om de naam te hebben / dat gy ook Aristoteles in 't Griecks geleezen hebt / zeggen / *hoper edei deixai*, quod demonstrandum erat; let / dit dient maar / om uw verkeertheidt u aan te toonen. Wederom / om dat gy hoort / dat wy dat Hebreusche woordt *vegam* (daar toe ook) niet verstaan / als of het altijdt te kennen gaf / dat geheel onderschepdene zaaken wierden saamen gevoegt / zo zegt gy; 't is Ezechiel in den baart vliegen; en zijn woorden tegen zijn wil en meining verdraajen; 't is zijn stijfhoofdigheid meer toe te schryven, als de Schriftuur; men most dat niet meesterlijk zeggen, maar klaar bewyzen: wie is zo blindt, dat hy niet en ziet, dat daar van tweërhande geboden gewach is pag. 147. Doch dit is enkel lasteren; wy bewyzen het uit den text zelfs / 't geen wy zeggen / en wy brengen andere texten by / daar dat Vegam / ook zo gebruykt wordt; gy kunt het leezen in 't Disputt pag. 37. 38. Eyndelijk gy brengt een tegenwerping in / uit Rom. 2. v. 14 15. is de Sabbath niet geschreven in de herten der menschen, zo moet dan Paulus zijn woorden in haalen; hier valt vry wat op te zeggen, zegt gy, zo lees ik in mijn Bybel &c. pag. 139. 140. en daar komt dan den Grieschen text: maar 't is onse tegenwerping niet; in tegendeel gy hebt 'er uit

tegen-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

tegengewoꝛpen pag. 136. en ik heb u 't antwoꝛdt aangeweezen; ook is 't oneerbiedig gezeydt / Paulus moet dan zijn woorden inhaalen; gelijk gy ook in het eynde van 't Kapittel noch eens smaadende zegt / een stellig Moreel is t'eenemaal sinneloos, een louter verdichtsel van onwetende beter-weeters. pag. 156. Ziet uw vinnigheidt en smaadende bitsigheidt / met onverstandt.

Nu tot het Negende Kapittel, daar zult gy toonen / dat 't gebodt van den Sabbath den Jooden alleen eygen was; en gy begint van Psal. 147. v. 19. 20. en zegt / die plaats was alleen bequaam genoch om dat te bewyzen / dat de Sabbath den Jooden eygen is pag. 157 158 160. Doch 't is verkeerdt / want zo zoud uit die text volgen / dat alle de tien geboden ook Israel alleen eygen waren: want die zijn aan haar byzonder gegeven op den berg Sinai. 't Welk openlijk valsch is / en daarom brengt gy ook verkeerdelijk Exod. 20 v. 9 by. Dan brengt gy de text Exod. 16. v. 29. en Ezech. 20 v. 12. pag. 159 160. Dit vindt gy opgelost in 't Disputt pag. 159. Uw groote Argument haalt gy uit Exod. 31. v. 13. 14. pag. 161. Doch ziet het opgelost in het Disputt pag. 161 162 179 180. Daar op zegt gy / genog beweezen onze stelling; maar gy brengt nu noch by eenige getuigenissen van Rabbinen / dewelke roemen dat haar den Sabbath alleen gegeven is pag. 165 165. Maar ik toone u aan in mijn Disputt, dat veele van de Joodsche Rabbynen hielden / dat den Sabbath van den beginne was pag. 157. en dat de Heydenen den Sabbath onderhouden hebben / pag. 226. Nu laat ons weder hooren / van wat Geest en humeur gy zijt. Als wy loochenenen / dat uit Exod. 16. v. 29. volgt / dat dan aan Israel alleen den Sabbath gegeven is / zegt gy / zonder onse bewysen voort te brengen / pag. 159 En waarom? dan wierden hier door haar redetjens voor de Moraliteyt des Sabbaths neder gepluft; en dat zegtmen daar zo maar heenen, zonder het minste bewijs, evens eens of zy tot groote Bisschoppen en Meesters in de Kerk waren aangenoomen, en zo veel macht hadden, om de kracht van Godts woorden te ontzeenuwen, en ons te doen spreeken na haar believen; een smaadende laster! daarna / als gy ons tegenwerpt de text Exod. 34 v. 13 14. zegt gy / konde Godt wel klaarder spreeken, indien wy niet t'eenemaal overgegeven zijn in een verkeerden zin pag. 161. Dit is een yselijk bonnis over ons uitgesprooken; om dat wy in die text niet zien / dat gy 'er uit bewijzen wilt; Noch eens / om dat gy ergens geleezen hebt / van dat zommige van de onze zeggen / dat die texten Exod. 31. en Ezech. 20. te verstaan zijn van den Sabbath / in opzicht van de modificatie desselfs na den Joodschen staat, 't welk dan hier en half latijn zijnde / niet ras voor 't gemeene volk verstaan wordt / en ban u niet uit gelegt wordt (en dewijl ik suspicie heb / dat gy 't ook niet verstaat / zo wyze ik u na het Disputt, pag. 162 179 192) zo baart gy aldus uit; „Ziet „eens Leezer de gauwigheidt van 't verstandt des vleessches! noch zo „en willen de partijen haar dwalingen niet verlaaten / en voor de waarheidt „wyken; Neen de nekke is te hardt. Wat dunkt u / Leezer / is dat niet „gauw? Zo werptmen wat zandt in d'oogen / en gebruykt termen of spreek„wyzen / die zy zelfs niet verstaan / alleen om zo het magnificat aan haar „te houden. O Leezer / slaa eens op de aangetoogene plaatsen; Wy „durven u beter na den Bybel wyzen / als veele van onze Broeders doen / „die de schadelijke maxime des Pausdoms niet alleen zoeken te maintinee„ren door praktijk / maar ook roudt uit zich niet en schaamen / voor de „ooren haarer toehoorders te zeggen; datmen den Bybel wel mach lee-

zen /

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

„ zen / maar datmen die zo nauwkeurig niet en moet onderzoeken / noch zo „ niet in allen deelen uitpluyzen / als maar barende twist en oneenigheidt „ booz 't gemeen / maar W. B. datmen haar zeggen moet aanneemen / „ en haar woozden gelooben / en daar op vertrouwen / 't geen boozwaar „ recht Paapsch is. Pag. 167 168. Ik verwondere my / war booz een ver- doefde Conscientie gy moet hebben / als die zo veel lasteringen / schelding en leugentaal ook achter malkander kunt uitwerpen. „ Gy zegt / dat „ wy spreken zonder het minste bewijs / dat wy handelen als groote Bis- „ schoppen / en Meesters in de Kerk / als of wy macht hadden / om de „ kracht van Gods Woorden te omzeuwen ; als die t'eenemaal obergege- „ ben zijn in een verkeerde zin ; dat wy niet willen / booz de waarheid wij- „ ken / noch onze dwalingen verlaaten / wegens onzen harden nek ; dat „ wy 't gemein wat zandt in de oogen werpen / dat wy gebruyken termen of „ spreek-wijzen / die wy zelfs niet en verstaan / en dat alleen om het magni- „ ficat aan ons te houden ; dat wy / of in 't byzonder de Broeders Predi- „ kanten van Embden niet derven zo wel als gy / de menschen na den Bybel „ wijzen ; dat ze niet alleen booz praktijk de schadelijke maxime des Paus- „ doms zoeken te maintineeren / maar ook rondt uit zeggen / datmen haer „ zeggen moet aanneemen / haar woozden gelooben / en daarop vertrouwen / „ ('t geen boozwaar / zegt gy / recht Paapschs is) datse ook zeggen / datmen „ den Bybel zo naukeurig niet en moet onderzoeken / noch in allen deelen zo „ net uit pluysen / als maar baarende twist en oneenigheid booz 't gemeen : Wat zijn hier lasteringen / leugenen en bittere smaadingen opgehoopt ? Elk Leezer kanze gevoelen en tasten ; De Heere opene uwe oogen / opdat gy zien moogt / hoe zeer gy uw tong en pen aan de Satan leent.

Nu treden wy over tot uw Tiende kapttel ; daar most gy bewijzen / dat het valsch is / dat het Woreele van 't vierde gebodt daarin bestaat / dat een dag van zeven aan Godt moet gewept wozden / en dat het ge- bodt niet direct den zevenden in ozder gebiedt ; hier over zullende hande- len / begint gy al terstond te lasteren / zeggende pag. 170. zo draeytmen de Schriftuur een wasse neus aan. Doch gy stelt de staat van de questie niet wel booz ; opdat gy die dan mocht leeren verstaan / zo gelieft te leezen / in het Disput pag. 392 en 428. &c. uw eerste reden is genoomen uit de kracht der woozden des gebodts / pag. 171, 172. ziet de wederlegging in't Disput pag. 405. 409. &c. uw twede reden neemt gy uit de reden des wet- gevers pag. 172. dit heb ik wederlegt ibid. pag. 404. de darde reden neemt gy uit de gelijkluydende plaats Exod. 16. pag. 173. ziet de oplossing in het Disput pag. 412. &c. een vierde reden ; omdat die spreekwijze / den ze- venden dag / altijd in de Schrift zo genoomen wozdt pag. 174. dat heb ik al breedt beantwoozt in't Disput pag. 413. &c. een vijfde reden, 't gebodt moet uitdruklken / dat tot desselfs onderhouding dient pag. 174. ziet de oplossing in't Disput pag. 405. &c. een zesde reden, in alle geboden van de tijdt des Godsdiensts wozdt den precisen dag bepaalt pag. 174. Dit staat al net beantwoozdt in't Disput pag. 408. Noch een reden, omdat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

anders de bepaling van den zevenden dag nergens anders te vinden is pag. 175. ook dat is wederlegt pag. 414. &c. Eer ik tot het andere kapittel overga / moet ik hier twe dingen / u te gemoet voeren. Eerst dat ik steedts gemerkt heb / dat gy enkel maar schijnt geschreven te hebben / of uit Coccejus, of uit Burman, gelijk hier / zonder dat gy eens overwogen hebt / wat Essenius, wat Broun, of andere voor ons gevoelen zeggen tegen die Mannen / hoewel gy op een plaats twe of drie het werk van Broun geciteert hebt. Ten anderen, dat gy nait onze Argumenten voor ons gevoelen of dezelve / of wildet voorstellen; maar slaat die heel over / op dat uwe leeken / die uw boek leezen / zouden denken / dat 'er niet of zeer weynig voor ons gevoelen valt te zeggen; Daarom raade ik u / dat gy / zo gy de waarheidt weeten wilt / niet langer slaafs blijvet hangen aan die uwe Meesters / maar dat gy zelfs onze boeken leest / immers dat gy het kort begrijp van alle onze bewijzen in mijn Disputt nazier.

Laat ons nu overgaan tot uw Elfde kapittel, en daar beginnende van de woorden Spreuk. 30. v. 6. meint gy gelegentheidt te hebben / om uit uwen Coccejus de verklaaring van de Naamen van Spreuk. 30. v. 1. aan ons te geven / en dat zo meesterlijk / omdat uwe Meester voorgaat / dat het schandelijk is. Zo dikwils ik dit kapittel doorlas, zegt gy, heb ik my moeten verwonderen, waerom onze geleerde Overzetters deze woorden of ganschlijk niet, of alleen zommige na gissingen hebben vertaalt, daar doch een taalkundige die zo klaer vindt in de Hebreusche taal, dat daar niet klaerders noch krachtigers kan gewenscht worden; te weeten / dit zoude zijn de verklaaring der woorden. Agur zoude betekenen verzamelde, en dat is Salomon; en Jake, zal betekenen gehoorzaame, dat is David; en Leithiel zoude betekenen / arbeydende met Godt tot vermoeydtheidt toe, en Uchal betekent machtig zijn; en wie wordt daar nu door verstaan? Jakob, zegt gy uit Coccejus; arme man / die al door zuyker en gaudt op neemt / dat uw Meester achter laat! het waren de Rabbynen, die ons zullen gezeerden uitlegging gaven van de woorden Agur de Zoone Jake, en nu gaat uw Meester noch wat verder; hoewel veel taalkundige 't woordt Leithiel hadden verklaart van Christus / als tot / of aangaande hem gesprooken / om dat Ithiel zo veel is / als / Godt met my, gelijk zijn Naam is Immanuel, Godt met ons; ook het woordt Uchal vermogende, en dit hadden onze overzetters aangetekent; doch Coccejus most wat nieuws zeggen; maar gy zult uit Doctor Ridderus iets kunnen verstaan / 't welk u mocht leeren / dat uw Meesters verklaaring zo aanneemlijk niet en is. Wilt gy my ook hooren; ik zal u mijn gevoelen zeggen; Ziet / ik verzekere my / dat dezen Agur niet en is Salomon, maar een ander man / die vermaart was wegens zijn uitneemende wijsheidt / aan hem gegeven door speciale inblaazing van Godts Geest; en dat deze zijne Spreuken zijn by gevoegt by Salomons Spreuken / 't zy in zijn dagen / 't zy in de dagen van Hiskia, wiens mannen de Spreuken van Salomon gecollecteert hebben / dewelke staan van het 25. kapittel tot het 30. En door Ithiel en Uchal voordeele ik dat verstaan worden / de vrienden of Discipelen van Agur, of misschien zijn Zoonen / of zijn

Schry-

Schrijvers / aan welke hy dicteerde / al wat in dit Kapittel belgt ; en deze verklaaring geven onze Uitleggers mede te kennen aan de kant. Doch wilt gy meer geleerden genoemt hebben / die met my zo oordeelen ; ik zal 'er u twe voornaame noemen / de eerste is / Arthur Jackson, een groot Uitlegger van den Bybel / immers tot aan Jesaias toe ; de andere is een man / daar gy wat meer ontzach voor zult hebben / het is Matthæus Polus, den Autheur van de Synopsis Criticorum ; deze in zyn Engelsche Annotatien (welke zijn eygen oordeel behatten / daar hy in de Synopsis maar by-een-gebracht hadt in 't kortte / wat andere gezegt hadden) spreekt aldus over dit vers. „ Agur, een persoon zo genaamt / gelijk blijkt uit de aanwyzing van zijn „ eygen / en van zijn Vaders Naam / de welke leefde of in Salomons tijdt / „ of liever daarna / en vermaart was in zijn geslacht wegens wijsheidt / „ en godzaligheidt en Prophetien / en daarom wierden zijn Spreuken be„ quaam gedacht / om by die van Salomon gevoegt te worden / 't zy door „ die mannen van Hiskia, waar van Spreuk. 25. v. 1. 't zy door iemant „ anders : Maar dat dit van Salomon zoude te verstaan zijn / mocht lich„ telijk gestelt / maar 't kan niet bewezen worden ; ook is 't niet waar„ schijnlijk / als strijdig zijnde / en tegen den stijl van 't heele Kapittel / en „ tegen de stoffe van een deel van dien / als v. 7. 8. 9. 't welk op Salomon „ niet en past ; en ook is 't strijdig tegen de wetten van goede uitlegging / „ waar van dit eene is / dat alle woorden behooren genoomen te worden „ in haar natuurlijkste en eygene zin / als 'er geen blijk noch noodzaak„ lijkheidt is / van die oneigentlijk en figuurlijk te verstaan ; gelijk het „ in dit geval is. Ithiel en Ucal zijn twe vrienden of Discipelen / le„ vende in de zelve tijdt met Agur, met die naamen genoemt / dewelke „ een groote achting met recht hebbende van zijn wijsheidt / begeer„ den zijn onderwyzingen ; Andere leezen het / aangaande Ithiel en Ucal, „ 't welk zy van Christus verstaan / genaamt Ithiel, 't welk betekent „ Godt met my, en komt over een met Immanuël, 't welk is Godt met „ ons, en Ucal, 't welk betekent macht of overmoging. Maar indien hy „ dit van Christus verstaan had / waarom zoude hy Hem met zulke „ donkere en twijffelachtige naamen benoemen / als of hy niet wilde ver„ staan worden ? Waarom noemde hy Hem niet door de naam van Silo of „ Messias, of eenige andere schriftuurlijke benaaming / die Hem toe„ komt / en toegeschreven wordt ; behalven dat deze verklaaring niet „ over een komt met den inhoudt van dit Kapittel / waarin alleen kor„ telijk en by occasie eens gewach gemaakt wordt van Christus / maar „ 't Kapittel bestaat eenigsins geheelijk uit raden en spreuken van een heel „ ander soort. Ziet zo verre heb ik u willen dienen met 't licht / 't welk ik hadde / en ik meine dat ik u verobligeert heb / door u mede te deylen de verklaaring van dezen Vader van de Critici, dewelke de verklaaring van uwen Coccejus (hoewel hy zonder twijffel die wel kende) niet eens waardig geacht heeft aan te raaken of te noemen / als zijnde al te ongerijmt / en kunnende ook uit zijn woorden licht wederlegt worden. Vergeef my deze Digressie ; Waar toe gy my niet alleen gelegentheidt

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

gegeven maar gedzongen hebt / doo? met zo veel waan uit te komen / met zulken verzonnen verklaaring van uw Meester ; leert hier uit niet meer zo slaafs verdoort te wo?den / met al wat uw Meester geschre?even heeft / en te denken / daar zijn wijze lieden / ook taalkundige / die yem en u konden leeren. In het toekomende zal ik niet meer / hoewel gelegentheidt krijgende / my inlaaten / in u de verklaaring van een text te geben / bijzonder die op dit subject van den Sabbath niet te pas komt ; maar dit was ditmaal zo nodig / op dat ook uwe leezers / die meest eenvoudige zijn / en om welker wille dit tractaat is geschreven , gelijk gy dat betuigt / Voorreden pag. 65. en die evenwel over uw Hebzeusch en Griegs geen oo?deel kunnen vellen / uit dit staaltje mogen zien / dat gy wel bzeedt opsnijt / en braveert / als of gy / (gy had haar moeten zeggen / 't was maar geschzeven uit Coccejus , gelijk doo?gaans) een ongemeene kennis had van de taalen. 't Is in de natuur zoet aan te merken / dat de Pauw hebbende veel gebzabeert en gepzonkt met / en gezien na haar schoone veeren / eyndelijk ziende op haar duple zwarte pooten / als beschaamt / haar plugmen laat zinken ; Doch ik ben hier ongetwijffelt wat verdzietig lang in uw oogen ; wel laat ons dan komen tot zaaak ; Ik verzekere u / dat uw Boek my zo verdzietig valt / dat ik het / na het eyndigen van dezen Bzief / niet meer zal inzien ; de redenen zullen ten deele verstaan zijn / en noch verder gehoo?t wo?den.

Gy begint van een bitse smading en een schzikkijke lastering / naamlijk / 't is enkele verciering , voortgebracht van dwaze herssenen , die noit schreumden Godts woordts te verbeteren , en na haar drek-goden of vooroordeelen te doen spreeken ; te weeten / te zeggen / dat 't voornaamste dat Godt belast in 't vierde Gebodt, is de publijke Godsdienst, en dat de rust hier geboden zich maar uitstreekt tot zodanige werken , die den Godsdienst verhinderen , pag. 179. Elendig mensch / hondet gy wel harder / bitser / en lasterlijker spzeeken tegen bzoome mannen / die van dit geboelen zijn / dan gy hier doet ? zal 'er dan geen oo?deel komen ? Och denkt aan de texten Joh 8. v. 44. Jud. v. 15. en dat Paulus uitdzukkijk de lassteraars uit het Koninkrijk slupt 1 Cor. 6. v. 10. Nu gy stelt uw geboelen aldus ; 't voornaamste dat het vierde Gebodt na de zin des letters gebied, is niet de publijke Godsdienst, maar rust en heyliging van dien ; Bewijl gy ons geboelen niet recht opstelt / als te kennen gebende / dat wy zouden oo?deelen / dat alleen de publijke en niet de pzivate / hupsselijke / en eenzame Godsdienst hier geboden wo?dt / zo gelieft de wederlegging daer van na te zien in ons Disput pag. 369. &c. Tot bewijs van uw geboelen / bzengt gy vijf argumenten , en die kozt / maar datse ook bondig zijn / geest gy te kennen / zeggende van uw eerste bewijs / Ons bewijs staet op zijn kooten , belacchelijk ! en van de andere / al stelt gyze maar elk in vier of vijf regelen / beslupt gy 't eltens aldus / Dat wy bewijzen mosten , als of elk een demonstratie van Euclides was ; *quod demonstrandum erat.* Doch ziet de wederlegging van die alle / in mijn Disput pag. 384. &c. Gy nu / als

als of gy niet wist / of'er eenig argument meer was / of tegenwerping tegen uw gevoelen / dan dit / te weeten / dat volgen zoude, dat Israel wel mocht den geheelen dag luy en ledig in haar huyzen neerzitten, noemt dit argumenteren / lasteren / en zegt dat alle die dit zeggen, zwanger gaan met ezelachtige gedachten pag. 183. gy hebt in die uitdrukking / om dat se bits en bitter is / zulken behaagen / dat gyze noch al eens voorgestelt hebt / pag. 33. zo zal ik u hier weder wijzen na 't Disputt van den Sabbath; want aldaer zult gy zestien bewijzen / en dese onder andere / vinden tegen uw gevoelen / pag. 378. &c. en die zult gy te meer moeten nazien / dewijl wy daar mede ook bewijzen / dat Godt hier oyder stelt op de godsdienst / en de werken verbied / voor zo veel zy hinderlijk zijn aen den Godsdienst; waer van gy daer na pag. 188. met de grootste onwaerheidt zegt; dat zegt men maer, zonder eenig bewijs, even als of 't haar was toegestaen, meesterlijk maar te spreeken, en aanstonds gehoort, en gelooft te worden, vergetende 't zeggen van dies defrigen Godsgeleerde &c. wie? ho deina, peloni almoni; wat mach ik twijffelen; 't is Coccejus, ik erken zijn spreuk / ik hebse ook geleezen; maer ik wist niet / dat wanneermen na de wijze van Pythagoras Discipelen zeyde / *autos epha*, Hy heeft het gezeyd, dat verstand zo most verstaan worden / Coccejus heeft het gezeydt; ik wist wel / dat Johannes / Christi Agapetos, den Euangelist en Apostel / en Prophect / kat' exochen genoemt is van ouds Theologos (ik weet niet / hoe ik zo home tot 't Griekisch spreeken / dan dat het schijnt / wanneer men by een Griek is / datmen ook wil Griekisch spreken) maar dat Coccejus de Godtgeleerde is door uitstekentheidt / heb ik tot noch toe my niet kunnen inbeelden; nochtans heb ik noch wel de inbeelding / en geheugenis van dat gy boven pag. 14. gezegt hebt / Na Christi tijden, de Apostolische schriften uitgenomen, zijn 'er geen heerlijker, noch nuttiger schriften in het licht gekomen, als die van de Heer Coccejus, maar dewijl ik mijn eygen oogen meer geloobe / dan uwe woorden / zo zoude ik noch hondert Theologanten en haar schrifften verre boven hem zetten; Dit nu zo *en parodo*, & *quasi per parenthesin*, *sed è diverticulo in viam.* Ik wensche / dat gy my niet meer dringt / om zulke uitstappingen te doen. Ik zegge dan / ik heb u nu geweezen / waar onze bewijzen staan / opdat gy niet meer van ons gevoelen zegt / 't is een ongegrond presuppoost, men zegt het zonder eenig bewijs, als of 't haar was toegestaen, meesterlijk te speeken, en gelooft te worden; neen gewis / ons is 't alzo weinig toegestaen / als meester Coccejus, of meester Cartes.

Daerna wilt gy toonen met twe zonderlinge redenen / dat de Wet-gever geen oyder wilde stellen over den publijken (doet 'er by solemneelen Godsdienst / en voorname solemneele tijd des Godsdiensts) d' eerste, om dat de schender van den Sabbath met de doodt gestraft wierd / 't welk ik beantwoord heb in 't Disput pag. 385, 386. de twede uit Mat. 12. v. 5. waer Christus zoude te kennen geven / dat zelfs ook werken van liefde en Godsdienst den Sabbath ontheyligden pag. 190. Doch om u te recht te brengen van de dwaling / waarin uw Meester Heidanus u gebracht heeft / zo lees

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

het Disputt pag. 333. en gy zult de woorden van Christus leeren verstaen. Voorts brengt gy een van onze tegenwerpingen / waar mede wy bewijzen / dat de Joden moften op den Sabbath saamenkomen / om Godsdienst te betrachten / naamlijk uit Lev. 23. v. 3. alwaar staat / dat 'er op den Sabbath-dag een heylige samenroeping most zijn / en gy antwoordt 'er aldus smaadende op; ik vind die woorden in de Hebreusche Text niet. 't Is maar enkele stijf hoofdigheid, ja een tastelijke misslach, spruytende uit een valsch presuppoost en vooroordeel, die woorden *mikra kodesch* over te zetten, *een heylige saamenroeping*; hoe most het dan zijn? *een uitroeping der heyligheidt*, gelijk de kinderen in het Hebreusch bekent is, pag. 191, 192. nochtans hebben onze Overzetters, ook de Fransche en Engelsche het zo vertaalt; wisten die niet dat gene / 't welck de kinderen in het Hebreusch bekent is? wist Polus ook niet / wat de Hebreusche woorden betekenden? zelfs ook niet Tremellius en Junius? weet gy van geen schaamte? nu ziet de wederlegging in het Disputt pag. 388. &c. alwaar gy uwe Meester Burman zult geconfundeert zien / uit wien gy dit hebt; nevens het andere / dat gy uit hem zegt / en naklapt / gelijk de Papegaay / dat de Synagogen eerst begonnen zijn duyzend jaaren na 't geven van de Wet; hoewel wy mochten en behoorden vergaderingen te houden, maar niet uit kracht van dat gebopt, pag. 194, 195. de wederlegging vind gy ter zelver plaatse. Voorts braveert gy met ydele woorden / zeggende / zie eens leezer, hoe dapper onze partije het hier aan de paal ment! hoe onvoorzichtig zy haar zelven tegenspreeken? hoe moy plooit dat? wat doetmen niet al, leezer, en wat vremde grillen bedenktmen niet, om zijn waan staande te houden? pag. 196, 197. elendige Disputant! Meint gy dat deftige Christenen met zulken spreeken vermaakt zijn? zy walgen 'er van.

Nu kome ik tot uw twaalfde kapittel; aldaar zoudt gy bewijzen / dat 't vierde Gebod, zo veel den zin des letters aengaat, Ceremonieel is, en t'eenemaal afgeschaft, zo dat de geloovingen des N. Test. aan de onderhouding desselfs niet zijn gehouden, maar t'eenemaal daar van vry zijn pag. 199. hier zal ik u maar vraagen / waarom gebruykt gy hier en pag. 202. de woorden Ceremonieel en Moreel? daar gy gezegt hebt / 't zijn zotte onbequaamme, oude verrotte Monniken termen pag. 127, 28. Doch wy stooten der ons niet aan / alleen brengen wy u te binnen de woorden Pauli Rom. 2. v. 1. leestze met bedaartheidt. Nu gy zegt ons (want wy wisten het niet) dat gy met een heylig gebed en geduurige naarstigheidt hebt onderzocht, of dit gebodt Ceremonieel zy of niet; en gy vondt / ja, alhoewel hier over, ('t zijn uwe woorden) groot bohâ wordt gemaakt in Gods gemeinte door ongodlijk ydel roepen pag. 201, 202. zo begint gy met bitzigheidt en laster / na dat gy van uw heylig gebedt gewaagt hebt; tot noch toe is u Gebedt niet verhoort; gy blijft noch in het duyster / gy moet noch meer naerstigheidt aenwenden; en daar toe zal ik u stoffe uitleveren. Gy brengt nu elf-bewijzen voort / om te bewijzen / dat 't vierde Gebodt Ceremonieel is; en van die zijt gy zeker ('zo gy zegt) datse van niemant konnen worden omgestooten, pag. 202-209. Ziet evenwel de wederlegging van de zel-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

zelve / en van meer andere in het Disputt pag. 179. 330. pag. 363. &c. Voorts wijst gy ons na Allinga, en andere dertige mannen, die overvloedig van die stoffe hebben geschreven, pag. 208. dewijl 't daar zo overbloedig was te vinden / waerom beklaagt gy dan het papier? of meent gy het beter te maaken?

Daer op gaat gy voort / en zult ons bewijzen / zo gy kunt / dat dit Gebodt is te niet gedaan na den zin des letters, en de Christenen niet en verbind; en dit stelt gy (zegt gy) zo duydelijk ter neder, om met eenen tegen te gaan het leeren en gevoelen van onze hedendaagsche Embder Predikanten, die daar noch durven drijven, en met een dullen yver haar Toehoorders instampen, dat wy noch verplicht zijn, uit kracht van de letter des vierden Gebods de Christelijke Rustdag (zo spreeken die mannen,) te vyeren, pag. 209, 210. zo maakt gy wederom uwen aenbang met schelden; noemt gy dat een dollen yver, de Gemeinte dit in te stampen? hebben dan alle de vroome Leeraers een dollen yver, die dit de Gemeinte leeren? gedenkt der wel aen / gy zult van elk ydel woordt / veel meer van een scheldwoort rekenschap geven; Nu gy brengt eerst tien Redenen, om uw stuk te bewijzen; wel ziet de wederlegging in 't Disputt pag. 350. &c. en voorgaens. By gelegentheidt van uw vierde argument / genoomen van de afschaffing der Feestdagen / valt gy my op 't lijf / zeggende; „ Dit zeggende „ komt my over een groote verwondering wegens het kleyn oordeel van „ eenen Koelman / gedeporteert Predikant van Sluys in Vlaanderen / die „ onlangs door de waanwijsheidt van sommige moey-alleen onder de „ Pastooren van Embden / beruchters van waare wijsheid en godzalig„ heidt / uit manquement van solide kennis / niet alleen meermael wierd „ op den Predikstoel gebracht / tegen alle kerkelijke Wetten en Reso„ lutien / maar die ook van een of twe van deze kaliber voor een Ora„ kel wierdt uitgekreeten / als zijnde niet alleen geleert na haar oor„ deel / maar een spiegel van deugt / en waare opgehelderde godtzalig„ heidt; arme slechtigheidt / zo leydt d'eene blinde den anderen. Deze heeft „ onlangs een boek aan de werelt door den druk gemeen gemaakt / waerin „ hy zoekt met veele bewijzen te beweeren / dat alle Feestdagen der Jooden „ nu in 't N. Test. zijn vernietigt / en t'eenemael afgeschaft; waerom hy ook „ niet heeft willen zijn bedieninge op die dagen waernemen / en nochtans „ drijft hy met uitgelaaten yver / en in navolging van hem onze Embder Predikanten / dat de Christenen uit kracht des vierden Gebodts „ verpligt zijn de Rustdag / zijnde de eerste dag der weeke / nauw en Pre„ cijs te onderhouden / ook zo vetre / dat hy oordeelde / een voet-wijn „ in gehaalt zijnde / niet geoorloft tot verquikking op den Sabbath „ te nuttigen; zo verwart men zich in een onoplosselijk net / en men „ legt lasten op de schouderen van de brave geloovigen. Dit zeg ik nu al„ leen: want dien dreckhoop van zijn schrifren te roeren / daar toe mach „ ik mijn edele tijdt niet verquisten; 't zy zo D. Koelman, alle hoogtij„ den / en Feestdagen der Jooden zijn afgeschaft / maar onder die was „ de eerste den Sabbath des vierden Gebodts; zo leert dan / dat die Sab„ bath /

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

„ bath / dien gy met zo een dollen dzift voozstaat / afgeschaft is pag. 213, 214.

Eenige dingen zal ik hier op aantekenen. 1. Gy noemt my een gedeporteert Predikant; daar noit geen suspensie veel min depozitement tegen my dooz Kerk of Classis of Synode beslooten is; maar van de gelegentheidt van mijn uitstooting zult gy leezen in mijn Aanspraak booz 't Dispuit van den Sabbath. 2. Gy spzeekt zo van mijn Boek van de Feestdagen, als of gy 't niet gezien had; ik heb in 't jaar 1675. een Boek geschzeven / tot bewijs (niet gelijk gy zegt / dat alle de Feestdagen der Jooden nu in 't N. Test. zijn vernietigt / en t'eenemaal afgeschaft. Want wie en gelooft dat niet? maar) dat de Gereformeerde Christenen die Feestdagen of heylige dagen / die zy hebben en byeren / naamlijk van Kersmis, Nieuwe-jaars dagh Paasschen, Hemelvaartsdag, en Pinxteren, niet mogen onderhouden; en wanneer Franc. Ridderus, Predikant tot Rotterdam, had getracht / in 't Jaar 1679. dooz een publijk schrift my te wederleggen / heb ik in het Jaar 1680. die zaak noch eens hervat / en geexamineert / wat hy tot verschooning van die praktijk der Gereformeerden had ingebzacht / en Ridderus heeft 'er niets op geantwoozdt. 3. Nu spzeekt gy van mijn kleyne oordeel; en waar in? om dat ik oozdeele en dzybe / dat de Sabbath des vierden Gebodts niet afgeschaft is; daar nochtans (zegt gy) dien Sabbath de eerste is van alle de hoogtijden en Feestdagen. Tot uwer wederlegging leest het Dispuit van den Sabbath pag. 351. en daar zult gy bijsderley onderscheydt binden tussen een Feestdag en dien Sabbath / tot overtuiging / dat den weekelijkschen Sabbath geen eygentlijk Feest en is. 4. Gy praat ook iets van mijn oozdeel / over 't nuttigen van een ingehaalt oort wijn op den Sabbath ter verquikking; en daar spzeekt gy dan van / datmen zich verwart in een onploffelijk net, en men legt lasten op de schouderen van de vrye geloovigen. Dit is mijn geboelen / datmen buyten noodzaaklijkheidt op den Sabbathdag niet en moet Wyn of Bier of Bzandewijn / of Vleesch / of Vis / &c. koopen / maar datmen op 's Heeren Dag moet rusten / en in Godsdienst zich heel verledigen / en datmen op de zes dagen moet koopen en verkoopen / en 't geen nodig is ter verquikking of onderhoudt / inhaalen / eer dien dag komt / volgens 't woozdt des Gebodts / gedenkt des Sabbathdaggs; Doch indien men iets nodigs had vergeeten / of men had het niet kunnen voozzien / en de liefde en barmhertigheidt vereyste; datmen het op dien dag hadde / zo zeg ik / datmen het mach koopen / en inhaalen; en dit geboelen zult gy breedt beschermt zien / tegen alle die de losligheidt / en ongebondenheidt voozstaan / waaz onder ook uwe Meester Heidanus een was; in het Dispuit Kap. 19. en 20 van het Twede Boek. 5. Gy spzeekt hier wederom smaadelijk en lasterlijk van de Predikanten van Embden, zeggende / zommige van de Pastooren van Embden zijn benyders van ware wijsheidt en Godzaligheidt, handelen als moey alleen, door waanwijsheidt, en manquement van solide kennis, slechte, blinde &c. is dit niet schelden en lasteren? hier toe most gy Uw Edele tijdt niet verquisten.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

Na die tien redenen komt gy tot eenige voornaame texten / waar uit gy argumenteert; en nu / zo wy niet quaadwillig zijn / zegt gy / zo zullen wy uw stellingen aanneemen. Voor eerst een Text uit Moses Exod 31. v. 13. en daar gaat gy breedt weiden in te spreeken uit uwen Coccejus van 't Verbondt / van de teekenen des Verbondts / van Godt in 't verbondt / &c. pag. 222-238. Doch hier op zult gy een genochzaam klaar en kort-bondig overtuigend antwoord vinden in mijn Disputt op verschepde plaatsen pag. 161, 162, 179, 182, 332, 361. maar wy moeten ook in 't voorbygaan aanteekenen / eerst / dat gy ons ook komt aanprijsen / dat zommige het woordt *Scaddai*, Godts Naam / de Algenoegzaame, af haalen van het woordt *schad*, een *mamma* een Borst, dat is krachtig in uwe oogen: want zegt gy / Godt heeft een Borst, en *mamma*, waar uit hy alle zijn schepselen, als zijn zuigelingen voedsel geeft, zo datse uit hem als haar *Mamma* 't weesen en leven trekken, pag. 226. De Heydenen noemden hare Goddin *Mammosam* en *Multimammiam Deum*, de veel-mammige Godin / de Grieken *Polúmastòn*. Indien gy *Edw. leigs Critica Sacra* had gesien / gy zoudt daar gevonden hebben / dat Luther wel die af komste van 't woort prijst / maar dat geleerder mannen in de hebreusche taal twe betere derivatien geven / Simeon Muis en de Dieu de eerste / en Mercerus de laatste; die gy ook hebt aangeteekent; doch dit is 't minste. Maar ten tweden / wy moeten hier ook aanwijzen uw bitter en smadig spreeken / namelijk; Wel waarom zo stout, zich alleen aan te matigen de rechte verklaring van Godts woorden; 't moet helaas al gaan na haar begrip, en niet na de taale en spreekwijse van Godts Geest, pag. 232. ô uitzinnige Vraag! wie betoovert die mannen de waarheidt langer op te houden in ongerechtigheidt? had onze party de schrift wat meer geleezen, zy zouden zich geschaamt hebben zulke lasteringen tegen de waarheid uit te braaken. pag. 235.

Ten anderen. Gy argumenteert uit Ezech. 20. v. 12-20. pag. 239 't antwoort ziet in het Disput pag. 159, 161, 179, 332, 352; en daar zulje ook zien / hoe wy zeggen / dat niet zoo zeer den Sabbath als wel de heylige onderhouding van den Sabbat was, en is noch een teken; waar tegen gy daar zo vinnig uitvaart / zeggende / ô groote gauwigheidt, weet gy wel, dat dit is, Godts Geest scholieren, de H. mannen Godts tegenspreeken, ja die openbaarlijk in den baart te grijpen. pag. 240. zulke schoone spreekwijsen heeft Burman ook gebruikt; en gy meint 't is fray zo te spreeken.

Ten darden. Gy gaat redeneeren uit Matt. 12. v. 1-9. pag. 240. en daar oordeelt gy / dat wanneer wy zeggen / dat het superstitie was in de Jooden / datse het voor zonde rekenden / dat de Discipulen aren plukten op den Sabbath / zijnde hongerig; wy alte rauw spreeken, ja gy zegt / so speelt men met Godts woort, alsmen maar wat zeggen kan, hoe ongegrondt het ook is, daar komt het na haar meining niet op aan; wy bekennen rond uit, datse hier in niet mis waren, zo veel den zin dese letters aangaat; echter dese overtreding der Discipelen verdedigde de Heere. pag. 241, 242. voorts wilt gy dat de priesters 't gebodt van den Sabbath in zijn principale hoofteysch in den tempel mochten overtreden, en ontheyligen. en dat zy gelijck mede de Discipulen, niet alleen tegen de letter maar ook tegen de zin en meining des vierden gebodts zondigden, en dat de Heere dat verdeedigde. pag. 247, 251. in summa / de schrijftgeleerden waren niet mis / de discipulen zondigden tegen den zin van 't vierde gebodt / en de Priesters overtraden 't gebodt van den Sabbat in zijn principale hooft-eysch / en Christus verdeedigde die zonden. Gelijk dit niet na Godtslastering? heeft Christus oit zonde beschermt? kan men zonde zonder zonde beschermen? deeden de Priesters zonde / als zy offerhanden

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

bzachten op den Sabbathdag? was het haar niet gebooden? wat is zonde / anders dan een overtredinge der wet? nu hier is een gehoorzamen aan den wet? Of heeft Godt recht-strydige geboden gegeven / zo datmen te gelyk een zonde deede / en een goedt werk? is dat verstandig en heylig gesprooken? maer ziet dat diende zo / om de Ceremonieelheidt van den Sabbath te beschermen / en Heidanus uw Meester was u voorgegaan; hebt gy niet geleezen / dat Chzistus de Schziftgeleerden van geveinstheidt beschuldigde / om datse de werken der liefde te doen op een Sabbath uitkreeten voor zonde? gy zult het op twee plaatsen vinden Luc. 14. v. 14, 15, 16, 17. Luc. 14. v. 2-6. Nu het werk van de Discipulen was een werk der liefde / in haar honger Ayren plukkende / wrydende en eetende. Waren doe de Jooden in dit gevoelen niet mis? maar gy zult zeggen; hoe zegt dan Christus, dat de Priesters de Sabbath ontheyligden, en onschuldig waren; wel ziet myn Disputt in / pag. 186, 238, en 332, 333, 364. en daar zult gy vinden / hoe nebens andere Calvin, Paræus en Rivet dat verklaaren / om geen ongerymtheidt aan Chzistus toe te schryven; ook zult gy daar een volle oplossing vinden van 't geen gy verder uit dien text redeneert / meinende dat daar de Sabbath mede onder de Ceremonien wordt getelt / en dat anders Chzisti argument geen kracht zoude hebben. De Heer verlichte uwe oogen / en verandere uw herte; dat is steeds myn suchting voor u / terwyl ik in dit schryven bezig ben;

Ten vierden. Gy zult gaan argumenteeren / voor de Ceremonieelheidt van 't vierde Gebodt uit Rom. 14. v. 5, 6. en gy wilt den leezer hier doen zien / dat gy meer van wat bondigs houdt, als van wat niuws. pag. 260. Ik wenschte / dat het waar was / dan zoudt gy dit boek niet geschreven hebben. Maar wat aangaat uw en anderer redenkabeling uit dien text; ziet een volle en breede oplossing van 't geen daar uit tegen ons ingebracht wordt / in het Disputt pag. 243, 247 &c. en 574 &c. En dewyl gy hier brengt eenige woorden van den grooten Calvin, maakende een tussenstelling / doch niet zonder bitterheden / zeggende (op Calvin durven Partyen, zommige, en wel de onwetenste in letteren somtijdts roemen in haar Predikatien, dat die voor haar is, en haar dwalend gevoelen leert) zo wyse ick u wederom na zyn eygen woorden / in onze Historie van den Sabbath pag. 52 &c. en daar zult gy zien / hoe Calvinus in der waarheidt in het voornaamste met ons eens is; en wat die woorden aangaat over Col. 2. v. 16. die gy aanteekent pag. 272; lees wat de getrouwe beschermer van 't vierde gebodt D. Essenius daar op zegt / in de Historie pag. 63.

Ten vijfden. Gy komt tot uw argument uit Gal. 4. v. 10, 11. en hier wyst gy ons aan / nebens etteliyke ouder Schryvers / Gomarus, en 't schrift van den gauwen Johannes van der waajen pag. 277, 278. hoe weynig Gomari schriften ordinaar geleezen en geacht worden van de volgers van Coccejus, is ons bekent; wy stellen hem onder de voornaamste uytleggers / hoewel hy ontrent den Sabbath zyn misslag gehadt heeft: Van der Waajens gauwigheidt erkennen wy; maar ik kenne zo veel van zyn E. bescheydenheyt / en vroomigheyt / dat ik my verzekert houde / dat hy dit uw Schrift verfoept en met walging aanziet; gy kunt zyn E. verzoeken / om zyn oordeel te hebben; verre zal hy ook weezen (gelyk ik niet twyffele / of alle oordate / eerlyke en Godvreezende liefhebbers van Coccejus en van zyn gedachten mede verre zullen zyn) van u / wegens dit uw smadelyke schryvens / ergens te vorderen in een andere gemeente; maar wat aangaat uw argument uit deze Text / ik heb u maar te wyzen na de oplossing desselfs die gy overvloedig vinden sult in het Disputt pag. 94, 198, 240, 445, 574 &c. maar ik zal hier verder aanmerken / om uwen aart in deze spiegel van dit boek al verder te vooren.

1. Om

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

1. Om dat wy zeggen / dat den text Gal. 4. v. 10, 11. alleen ziet op de Joodsche en Ceremonieele dagen en tijden / zonder den Sabbath des vierden gebodts daar onder te bevatten / zo zegt gy tegen ons zo bitterlijk / zo spreektmen menigmaal 't geen men niet en verstaat; is dat niet wijzer te willen zijn, als de H. mannen Godts, en Godts geest scholieren? *pag.* 28. 282. 2. Gy prijst onze Kant-tekenaars; doch gy verwerpt se met eenen adem / om dat se willen / dat Gal. 4. en Col. 2. de weekelijksche Sabbathen ook daar onder begreepen zijn / voor zo veel die Ceremonieel en den Joden eygen waren, waar door zy te kennen / dat de weekelijksche Sabbathen moreel waren / doch iets Ceremonieels by zich hadden: gy zegt / 't is een nietige uitvlucht, dewijl 't onmogelijk is, dat een gebodt te gelijk Moreel en Ceremonieel zy. *pag.* 282, 283. zo zijn de geleerde Kant-tekenaars dan niet van uw gevoelen / en gy achtze niet / als zy u tegenspreeken. 3. Gy zegt / dat die gene, die de weekelijkschen Sabbath in het vierde gebodt ingestelt, noch wil onderhouden hebben, uit kracht van de letter des gebodts, wederkeert tot de zwakke en eerste beginselen, en zo die grouwlijke zonde doet, de dronkene tot de dorstige, *pag.* 286. Ik vreeze waarlijk / dat gy zo geduurig in dit boek lasterende / zijt van de gene / die zich in haar herte zegenen, en zeggen, ik zal vrede hebben, wanneer ik schoon na mijns herten goedt dunken zal wandelen, en schrijven; zijt gewaarschouwt / Godt laat zich niet bespotten. 3. Gy zegt met uwen Meester Heydanus, dat het al te onbedachtelijk van de onze wordt ter neder gestelt, dat de tien woorden niet anders dan een kort begrijp zijn van de Wet der zeden, en dat die mannen de natuur der tien woorden niet recht verstaan. *pag.* 299. ziet daar tegen het *Dispuit* pag. 253. alwaar met tien argumenten bewezen wordt / dat de heele Wet der tien geboden Moreel is / en dat zulks niet alleen te kennen gegeven wordt in de Zwitsersche en Wirtembergsche Confessie / in de Confessie en Catechismus van de drie Koninkrijken van Engelandt, &c. en in onze Heydelbergsche Catechismus, maar dat zelfs Burman en Coccejus elders zo veel te kennen hebben gegeven.

Ten zesden, gy stelt u om te argumenteeren uit Col. 2. v. 16, 17. pag, 304. en gy begint met bitterheidt / zeggende / om dat 'er helaas zo veel quaadwillige tegenspreekers zijn, dewelke dit gemeene bewaarheden, wat helpt keers en bril, wanneer men niet zien en wil, zo zullen wy de plaats eens open leggen, pag. 305. en daar na zegt hy pag. 312. deze plaats is een doorn in 't oog aan onze tegen-partyen, die niets vindende om in te brengen tegen deze woorden, zich krommen in hondert bochten, om zich tegen de waarheidt te verharden; verscheyde uitvluchten worden hier opgezocht, om zo de eenvoudige in haar onwetenheidt te houden, schoon men de woorden Pauli ontzenuwt, en tot zijn eygen bederf verdraeyt. Hier beschuldigt gy nu veele vroome mannen / van dat se quaadwillige tegenspreekers zijn / dat se niet zien willen, al komt 'er licht / dat se zich zoeken te verharden tegen de waarheidt, dat se zoeken de eenvoudige in haar onwetenheidt te houden, en eyndelijk dat se de woorden Pauli ontzenuwen, en tot haar eygen verderf verdrayen; hoe veele bittere lasteringen en scheldingen zijn hier op-gehoopt? zy en zijn zich van dat quaadt niet bewust / maar gy zult rekenschap geven / van dit alles; 't staat als met een diamant en vyere gryffie geschreven; uw lacchen en spotten wordt in schreyen verandert / eer het zal te laat zijn. Tot volle beantwoordinge van al wat Buerman en andere / en gy nu ook / uit deze text tegen ons gevoelen hebben ingebracht / ziet / en leest met aandacht / 't geen staat in het Dispuit pag. 189. en 94, 95. 241. 366. 444.

Hier komt gy pag. 312. tot Mr. Brouns werk / genaamt / *Causa Dei adversus*

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

Antisabbatarios, dat is / Godts zaak tegen de Sabbath bestrijders; gy noemt hem niet / doch gy citeert zijn woorden / verzwijgende de plaats / waar / vreezende lichtelijk / datmen dat werk zoude zoeken te leezen; doch het is Tom. 1. lib. 3. lib. 3. cap. 21. pag. 630, 631, 632. en na het aanhaalen van eenige woorden / toont gy verder uwen aart / zeggende / 't lust ons niet, al dien drek die in 't voorzeyde Boek is opgestapelt, te roeren; eerder zoude *Hercules* de stal van *Augias* kunnen reynigen, als wy die verkeerde concepten, de slechte antwoorden, de belacchelijke uitvluchten, en vreemde verklaaringen (doorgaans zelfs aangaande tegen de Nederlantsche Annotatien, daar zy nochtans anders by zweeren) in dit kleine Tractaatjen zouden kunnen vertoonen; 't schijnt, dat die mannen niet hebben willen doen, als maar een oneindig getal van woorden en getuigenissen op een te stapelen, om zo den leezer door grootheidt der Boeken af te schrikken van der zelver wederlegging. pag. 313, 314. Ik ben verbaast over dit spreeken; waar door gy den leezer zulken valschen indruk geeft van 't werk van deze geleerde Man. Nu ben ik te min verwondert / dat gy boven zeydet van den drek-hoop van mijne schriften, gy woudt die niet roeren; ik liet dat daar; maar nu zie ik / gy zegt het zelve ook van het zeer doorwrochte werk van den gauwen disputant Joh. Broun, zo dat ik merke / gy maakt'er een loopjen van / om eenige schriften haatelijk te maaken; maar als men nu door de werelt toont / dat gy maar spreekt als een lasteraar / en als een verachter van eerlijke en geleerde mannen / als die het u genoech rekent / moogt gy den leezer maar wat wijs maaken / om uw partye en zijn zaak en schriften haatelijk te maaken; wat zal dan van uw naam worden? zal die niet stinken by alle oprechte lieden / die waarheidt en godzaligheidt lief hebben? gy hebt nu so geschreven / dat'er niet meer behoeft by gedaan te worden / om niet alleen uw gedachtenis te doen verrotten na uw doodt / maar om ook uw naam te doen stinken by uw leven; terwijl de goede naam der gener die gy lastert / zal in zegening zijn. Tot uw overtuiging en beschaming moet ik u dan zeggen / dat gy selfs weet / of kunt weeten / dat dit zelve werk van Broun zo een diep en door-geleert werk is / dat de voornaamste Theologanten van Nederlandt ('t is waar niet van Cocceji verwonderaars of navolgers) daar voor een heerlijk getuigenis hebben gegeven. Gisb. Voetius en Andr. Essenius verklaaren in haar approbatie / dat hy geleerdelijk en nauwkeurig van de Wet, van 't vierde gebod en van des Sabbaths oudtheid en ware Moraliteyt handelt, dat hy de waarheidt daar in op vaste gronden stelt en bewijst, en de exceptien en objectien van de tegen-partyders gelukkelijk wederlegt; waar over zy hem, ook zeer bedankten, en dat werk ernstig aan de Lezers, die tot waarheidt en godzaligheidt genegen zijn, aanprijzen; de Professor Fred. Spanhemius zegt in zijn oordeel over dat werk / eenvoudig uit / dat hy noit in die stoffe een werk gezien heeft, dat netter was in methode, voller was van argumenten, of geleerder in de by-een-brenging en onderzoek van zaaken; etc. Nu dit uitneemende werk maakt gy uit voor een opgestapelde drek-hoop / daar vindt gy zo veel verkeerde concepten, slechte antwoorden, belacchelijke uitvluchten, vreemde verklaaringen, dat *Hercules* eer zou de stal van *Augias* kunnen reynigen (zo spreekt hy op zijn heydensch / en weinig tot stichting van eenvoudige Christenen) dan gy die in uw Tractaat zoudt kunnen vertoonen. Ja gy zegt / die man heeft niet willen doen, als maar een oneindig getal van woorden en getuigenissen op een stapelen; elendig man; gy weet wel / dat hy daar in uwen Burman van voetjen tot voetjen wederlegt heeft / ja al wat hy in 't Latijn van den Sabbath geschreven had; wanneer Essenius na zijn heerlijke bescherming van 't vierde gebodt ophieldt volgens zijn publijke belofte / van

meer

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

meer daar over te schrijven / en Burman zijn Apologia daar na schreef; nam Broun het werk op / en heeft die gansche Apologie beantwoordt; en Burman heeft noch eenige jaaren geleeft / na dat dit werk was uitgekomen: doch hy heeft zich wel gewacht / alzo wel als Wolzogen en Velthuyzen, tegen welke Broun zo geleerdelyk in het Latyn geschreven heeft / van ietwes tegen dit werk te schryven; maar ik vreeze hier te lang te zyn; gy zegt / hy heeft vremde verklaaringen, doorgaans zelfs aangaande tegen de Neerlantsche Annotatien, daar wy nochtans, zegt gy / anders by zweeren; ik weet niet / of men iets valscher kan zeggen; ik heb Broun door en door geleezen / (en ben hem zeer veel schuldig wegens zijn schryven en disputeeren / gelyk ik hem ook doorgaans in myn Dispuit van den Sabbath die eere gebe) maar dat zyn schrift-verklaaringen doorgaans aangaan tegen de Nederlantsche Annotatien / is zo bupten de waarheidt gesprooken / als men iet zeggen kan; gelyk het ook alzo onwaar is / dat wy by die Annotatien zweeren. Nu waar toe hebt gy Broun hier ingebracht? is 't om hem te wederleggen? niet minder dan dat; 't was op datmen mochte zeggen; gy hebt ook Broun in uw Tractaat wederlegt / gy zegt / al wat in Broun eenige schijn kan hebben van tegenwerping, is genoegzaam beantwoordt over alle, die van onze zijde over die stoffe geschreven hebben, *pag.* 319. Zo maakt men den leezer wat wijs; doch gy weet zelfs wel beter. Nu neemt gy drie of vier sententien uit Broun, en zegt daar iets op / zonder zijn argumenten of replikken aan te raaken; en dan noch na uw wijze met veel smading / gelyk wanneer Brouwn zegt / dat indien de Sabbath Ceremonieel is, zo veroordeelt gy u zelven: want gy bekent ten minsten, dat gy Sabbathen onderhoudt, dat is / dagen tot Gods-dienst afsondert / rustende dan van andere werken; gy antwoordt; 't is te slecht; weeten zy niet beter te oordeelen, beter deeden zy, zo zy haar oordeel opschorteden, om zo geen valsch, on-Christelijk en liefdeloos oordeel te vellen over eens anders kregt, *pag.* 422. en als Broun zeyde / dat gy-lieden gehouden zijt, ons te vertoonen (te weten met goede bewijzen uit de schrift) van wat toekomende goed de weekelykschen Sabbath een schaduwe is geweest; zo antwoord gy; ziet eens leezer zo bedreven zijn deze mannen in Gods woord, zy die daar behooren en ook willen zijn groote Rabbies en Meesters, en ook het wel konden zijn na den tijdt, hebben noch nodig, dat men haar leere de eerste beginselen, ja de arme zwakke beginselen der wereld, weeten zy dit niet en zijne Leeraars? hebben zy dat noit willen of konnen weeten uit de schriften van de geleerde mannen, die zo breedt over dese zaak eens en andermaal geschreven hebben? hadden zy geen voor-oordeel tegen Moses en de Propheten en Apostelen, waren haar oogen niet verblindt, en met nijdigheidt ingenoomen tegen *Coccejus* en zijn discipelen, zy zouden dese vraage niet voorstellen, noch dese taale voeren *pag.* 323. Neen / man / Broun wist wel / wat die mannen zeyden / van de voorbeeldigheidt van den weekelykschen Sabbath / maar hy voorbeelde / dat het niet beweezen konde worden; leest daar toe *Tom.* 1. *lib.* 3. *cap.* 3. alwaar hy de redenen wederlegt / waar mede de partyen en byzonder Coccejus, zoeken te bewijzen / dat den Sabbath een Sacrament en een voorbeeldt was; dan wederom Tom. 2. lib. 4. cap. 28. alwaar hy particulierlyk en breedt wederlegt / 't geen de partyen zeggen / van des Sabbaths voorbeeldigheidt; en zo zult gy het ook vinden in myn Dispuit, in het 20ste. Capittel van 't eerste Boek; zo dat het maar smaden en lasteren is / dat gy zegt / van onze onwetenheidt ontrent dit stuk / van ons voor-oordeel tegen Moses, de Propheten en Apostelen, van de verblinding onzer oogen, en van onse ingenoomenheidt met nijdigheidt tegen *Coccejus* en zijn discipelen; en tot uwer beschaaming derve ik hier getuigenis geven uit mijn onderwijsing / dat in die twee groote boeken van Broun geen woorden gevonden worden /

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

iemant met recht zouden tot toon verwekken / geen personeele dingen worden aangeraakt / geen woorden van de partyen worden verandert / verdraeyt / vermeerdert of vermindert / en geen party getrotseert / getergt of uitgeepscht; 't welk een groot bewijs is van oprechtigheidt / en zachtmoedigheidt in 't disputeeren. Hoe verre verschilt gy van hem / en uw schrijven van het zijne! hoe verre verschilde ook Burman van hem / wiens dinnigheden in 't schrijven gy zult aangeweezen zien in mijn Historie van den Sabbath en Sabbaths-twisten *pag.* 345. &c. let maar op de bittere woorden / die gy terstondt hier na aanteekent / uit zijn Latijnsche schrift tegen Essenius, pag. 327. 328. en uit zijn Duytsche schrift / genaamt Bericht van Sabbath pag. 329, 330. en gy zult hier van moeten overtuigt staan; gy veinst / als of gy den Autheur van 't Bericht niet en kende / noemende hem een Lief-hebber der waarheidt; doch dat Burman den Autheur is / is genoegzaam bekent / byzonder aan de gene / die 't zelve met zijn Latijnsche schrift van den Sabbath vergelyken / en ook geest hy zelfs zulks genoegsaam te kennen in een ander blaeuw boekjen / mede van hem zonder naam geschreven tegen D. vander Vliet, met den titel / van Verdeediging der waare Leere van den Sabbath; gelijk ik heb aangeweezen in de Historie *pag.* 312. alwaar gy ook zult uitgetekent zien verscheyde staaltjes van valsche beschuldigingen / en lasteringen / die hy in het zelve voortbrengt tegen de Predikanten van Utrecht *pag.* 307. &c. Nu ik zal hier van afscheyden / alleen dit daar by doende / dat gy de woorden / welke gy uit het Bericht aanhaalt / krachtig wederlegt zult vinden in ons *Disput pag.* 204 &c. door de woorden van de deftige mannen Godts Essenius en Loodensteyn.

Nu komt gy tot my / en zegt. Terwijl ik dit schrijve, zo wordt aan my gezonden een Tractaatje van *D. Jacob. Koelman*, dienaar des H. Euangeliums, geintituleert, *Methode en Bestieringen, om klaar te overtuigen, die des Sabbaths en 's Heeren-Dags Godlijke verbintenis nu bestrijden*; ik door las het met gretigheidt, te meer om dat ik wist, dat zommige hier van zeer breedt opgaven, en haar dikwils van bedienden; Ik ben niet voorneemens, my tegen die man in 't perk te begeven; echter om dat veele dit Tractaatje voort brengen, om den onkundigen daar door af te brengen van die eenvoudige kennis des waarheidt, die na de Godtzaligheidt is, en om andere eerlijke mannen verdacht te maaken, en te beter te lasteren onder den dekmantel van schadelijke nieuwigheden. Zo kunnen wy niet voor by gaan, of moeten eens maar ter proeve toonen, wat klem in *D. Koelmans* argumenten steekt. *pag.* 330, 331. Wel zo wilt gy dan maar een proeve geven / hoe men myn Tractaat wederleggen kan; gy dat maar een Kapittel aan / daar kortelijk veertien argumenten worden voorgestelt / tot bewijs, dat den Sabbath niet Ceremonieel, maar Moreel is. Wy zullen nu eens zien / hoe gy te werk gaat;

Ons eerste Argument is, indien Godt den Sabbath heeft ingestelt van den beginne des Weereldts, na de Schepping van alles, wanneer Adam was in het Paradijs, in de staat der onnozelheyt, zo is den Sabbath niet Ceremonieel, maar Moreel, en altijt verbindende. De reden van 't gevolg toone ik deze te zijn / om dat geen Ceremonieele instelling plaats konde hebben voor den Val, dewijl alle Ceremonien waren schaduwen, ziende op Christus. De eerste voorstelling van dat Godt den Sabbath ingestelt heeft van den beginne des Weereldts, beweers ik uit vier schriftuurplaatsen Gen. 2. v. 3. Exod. 16. v. 23, 25. Exod. 20. v. 8. Heb. 4. v. 3-10. en opende dat kortelijk; in uw antwoordt vinde ik deze dingen. 1. Gy slaat over de slordigheidt van de redeneering, die hier begaan wordt pag. 331. zo zegt gy wat / en gy toont het niet; de sluit-reden heeft zijn volle leden / een verstandig leezer zal 't zien. 2. Gy

loochent

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

loochent het gebolg / en zegt / Godt mag wel een positijf gebodt geven, dat niet altijdt verbindt pag. 331, 332; dit raakt mijn bewijs niet / want ik zeg in mijn bewijs / dat geen Ceremonieel gebodt konde gegeven worden / voor den val / dewijl dat most zien op Chzistus. 3. Mette en geleerde Theologanten / zegt gy / behoorden 't woordt *Ceremonieel* te mijden, 't is zeer dubbelzinnig, te meer om dat het niet schriftuurlik is, *pag.* 332. waarom hebt gy't dan niet vermijdt? *Turpe est Doctori, cum culpa redarguit ipsum.* 4. Gy zegt / 't is niet net, nog aardig gezeidt van een Gereformeert Prædicant, als *D. Koelman* noch wil zijn, (*in den staat der onnoozelheidt*) zulken staat ken ik met Godts woordt geen, die spreekwijse is zeer gevaarlijk, zy zwijmt na die van de Sociniſten, ja zy is haar eygen. *pag.* 333. gy meint / dat een staat van onnozelheidt is te zeggen / een staat van kindtsche onwetenheidt; maar om u met een woordt maar te overtuigen en te beschaamen; in het eerste formulier-gebedt / 't welk staat in onze Liturgie (en 't welk alle de formulier-bidders gebruyken / en misschien gy ook) bidt de Leeraar met de gemeinte / dekt onze naaktheidt met Christi onnozelheidt en gerechtigheidt. is daar onnozelheidt te verstaan van kindtsche onwetenheidt; of is het gerechtigheydt, of rechtheit. 5. Gy zegt / D. Koelmans verklaaring over de woorden Gen. 2. v. 3. is maar een glosse, een verdichtsel van veeler hersenen; leezer zie eens boven, 't is een ondraaglijke stoutigheidt, aan die mannen gemeen &c. zo gaat het wanneer men toedoet tot Godts woorden, bestraft zijnde wordmen leugenaars. D. Koelman. pag. 333, 334. is dat antwoorden? doch ziet ons bewijs uit Gen. 2. vers. 3. breed open gelegt in ons Disputt pag. 107 &c. 6. Van d'ander bewijzen zegt gy / Ik geloove dat D. Koelman niet en wist wat hy zeyde, daat hy uyt Exod. 16. wilde bewijsen, dat den Sabbath voor den val was ingestelt. Noch minder kan ik vinden Exod. 20. dat den Sabbath van 't begin is ingestelt; de plaats Heb. 4. vers. 3-10. wordt droevig by 't hair getrokken van D. Koelman; had D. Koelman die plaats verstaan, en met opmerking geleezen, hy zoud wel andere gedachten gehadt hebben pag. 334, 335. Dit hoore ik al aan / maar ik zie geen wederlegging; en dewijle opgewarmt moes u niet en smaakt / zo moet ik u weder zenden na mijn Disputt, daar gy overvloedig die dingen zult uitgedzukt en beweezen vinden / ja ook beschermt tegen geleerde tegenpartyen pag. 112 &c. Mijn tweede Argument is; een Wet, die noch politijk, noch Ceremonieel is, die is Moreel, en altijdt verbindende. Nu die wet van de Sabbath is politijk, noch Cemonieel; gy zegt / het twede Argument klemt noch minder als het eerste pag. 335. maar waarom verzwijgt gy 't Argument? hoe zal den leezer dan daar van oordeelen? Nu ik bewijse eerst / dat het geen Politijke Wet is; doch dat staat gy toe; ten anderen toone ik / datze niet Ceremonieel is / en dat met dzie redenen; 1. Reden om dat noch de rust des Sabbaths, noch de heiliging en onderhouding des Sabbaths een voorbeeldt was, gy zegt'er op / hoe krijgen't die luiden zo krom, en hoe durven zy doch zo stout tegen de H. Schriftuur aangaan, pag. 336. is dat niet fray gedisputeert / en wederlegt. Dat de ruste geen voorbeelt was / toon ik / dewijl sy ziet op godsdienstige daaden, om die te verrichten. Gy zegt'er op / dit most beweezen zijn, 't strijdt tegen de letter des gebodts; 't strijdt tegen Jesu zeggen, *Math.* 12. die uitdrukkelijk getuigt, dat die Sabbat ontheiligt wordt, door godsdienstige werken te doen op den Sabbath. Zie eens leezer, so weinig kennis hebben die luiden van de schriftuur. *pag.* 336. wat een aanstootelijk en lasterlijk zeggen is dat; den Sabbath wordt ontheiligt door Godtdienstige werken! en dat getuigt Christus uitdrukkelijk. Ik schrik dat zulken zeggen; doch daarvan spzak ik boven. 2. Reden was deze / Om dat de Sabbath noch een voorbeelt is van onze heiliging door Chri-

stus,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

ſtus, noch van de vrede der Conſcientie: want dat kan uit de ſchriftuur niet bewezen worden; Gy antwoordt; de ruſt was een voorbeelt van Chriſti ruſt in 't graf, van de vrede der zielen der geloovigen, en van de volmaakte ruſte van dit leeven, pag. 336. maar gy zegt het al zonder bewijs uit de ſchrift; en ik zeg 't kan uit de ſchrift niet bewezen worden; doch gy valt dus tegen my uit/Of D. Koelman leeſt de Bijbel niet, of hy heeft al drekgoden opgericht in ſijn herte, eer hy komt tot het leezen deſſelfs *pag.* 337. Dit laat ik u zeggen; want gy blijft altijt de zelve: doch gy brengt geen bewijs / alleen verhaalt gy maar / van dat de Sabbath een teken genoemt wordt / van dat Godt der Iſraeliten heyligmaker was. 't Welk ik heb uitgelegt / en gy wederlegt het niet / gy beroept op 't geen gy boven verhandelt hebt. 3. Reden was. Om dat het anders ongeoorloft zoude zijn, nu eenigen Sabbath of ruſtdag te onderhouden; gy antwoordt / wy durven wel ſtaende houden, en rondt uit bekennen, dat wy nier mogen noch moeten eenigen Sabbath of Ruſtdag uit kracht van het vierde gebodt onderhouden; dat zoude zijn, onze vryhiedt verloochenen 't jok der dienbaarheit weder ophaalen over de nekken der geloovigen, en de dronkene te doen tot de dorſtige; noit is den eerſten dag (dan van dwalende) gehouden als een Sabbatdag, uit kracht van het vierde gebodt. *pag.* 337, 338. hebben zy op des Heeren dag niet geruſt uit kracht van Godts gebodt? zo hebben zy 't dan gedaan / uit kracht van een menſchen gebodt; zo is 't dan maar dienſtbaarheit / een dag te ruſten en Godsdienſt te betrachten / uit kracht van Godts gebodt / maar 't is vryheit te ruſten een dag van zijn werk / en dan in Godtsdienſt bezig te zijn / uit kragt van een menſchen gebodt. Elendige / di Godts gebodt een laſt der dienſtbaarheidt acht / en 's menſchen geboden vryheidt rekent; maar als Godt een Ceremonieelen Ruſtdag afſchaft / zo mach geen menſch een andere in de plaats ſtellen; alzo weinig / als men de beſnijdenis dooz een menſchen gebodt mach inſtellen / dewijlze Ceremonieel was / en van Godt als een jok en laſt met Chriſti opſtanding is afgeſchaft; doch dit maar in 't voozbygaan. Ik heb niet vooz te diſputeeren / want ik heb het Diſpuit al in zijn volle leden opgeſtelt en uitgegeven. Nu gaa ik voozt / en zoude hier voozſtellen myn darde, vierde, vijfde en ſeſte argument; maar gy ſlaatſe over / en ſegt / zy zijn van ſlechten alloy, ende vallen door haar eygen nietigheidt. pag. 338. maar waarom verhaalt gyze niet / en laat den leeſer oozdeelen? ick achtze krachtige argumenten; gy zult een proeve geven van wederlegging der zelve; en ſtaptſe over / zeggende maar / zy zijn van ſlechten alloy / en zy vallen dooz haar eigen nietigheidt. Indien gy zo van alle de argumenten ſpraakt; zo waart gy ten einde; is dit nu handelen / als een diſputant. Is dit oprecht gehandelt? zal uw leezer niet zien uw naaktheidt?

Ik kome dan tot myn zevende Argument; naamelijk; Dat gebodt verbindt altijdt, 't welck vereiſcht 't geen in zich en door zijn natuur heylig rechtveerdig en billijk is, en te gelijk niet min in allen oprichten nuttig en noodig, nu, dan eertijdts, doen het eerſt gebooden is. Nu zodanig is 't gebodt van den weekelijckſche Sabbath; en dat toone ik daar. Gy zegter op; Koelman kan niet bewijzen, dat 't gebodt van den Sabbath zodanig is: als de woorden *in zich heylig, rechtveerdig en goedt* genoomen worden in den zin des Apoſtels Rom. 7. *pag.* 338. Dit zegt gy / maar gy toont het niet; wy verwardigen zegt gy niet eens te wederleggen die verklaaring van *heylig, rechtvaardig en goedt*, die den Bijbel maar ter loops geleezen heeft, weet wel, datſe een andere zin hebben, als *D. Koelman* die aanwijſt. wel ik toone u maar / wat een proeve gy geeft van wederlegging van myn argumenten / om u beſchaamt te maaken / en uwen leezer daar kennis van te geven.

Myn

Mijn achtste Argument is; Dat gebodt is Moreel, 't welk op een Moreel fundament steunt; nu 't gebodt van **den weekelijkschen Sabbath steunt op een Moreel fundament / en dat toonde ik in twee dingen. Gy antwoordt'er alleen dit op**; zo zijn alle Ceremonieele geboden des O. Testament ook Moreel; pag. 339. **In tegendeel gy zult zult geen Ceremonieel gebodt toonen / welk op een eygene / inwendige / voornaame en byzondere reden steunt / die Moreel is / en op alle eben zeer ziet / en ook zullen vasten en Moreelen grondt heeft / als dit vierde gebodt.** Mijn negende Argument uit Math. 24. v. 20. **slapt gy over / want zegt gy** / daarna zal van die plaats gesprooken worden *pag.* 359. **Doch behalven dat gy'er hier na niet van spreekt / zo veel als ik in uw heele boek vinden kan / en alhus een yder beloste doet die gy niet volbrengt; zo most gy hier iets gezeydt hebben; doch het viel gemakelyker / voornaame dingen over te slappen; is dit niet een schoone proeve van wederlegging? zullen uw leezers u hier over prijsen.**

Mijn tiende Argument is / Het gene geweest is onder het O. Testament, en 't geen van de propheeten voorzeidt is, dat het zal weezen onder het N. Testament, dat is niet Ceremonieel, maar Moreel, en 't gebodt 't welk zulken pligt oplegt, is Moreel en altijdt verbindende, Nu zodanig is den Sabbath; **en dat toone ik uit veele Texten. Gy zegt'er op** / het tiende toont de kleine wetenschap, die de mannen hebben van de Prophetische schriften. *pag.* 339. **maar nu most gy dat aanwijzen; en niet simpelyk zeggen** / in de plaatzen wordt wel gesproken, van een Sabbath des N. Testamenss, maar dat is geen weekelijke Sabbath, geen een dag uit zeven; **maar ik bewijze daar / dat het immers zo is / en nu loochent gy maar / en gy wyst niet aan; is dat niet aardig gedisputeert? is dit een proeve van uw beguaamheidt / om Argumenten op te lossen? had gy noch gezwegen / en uw naaktheidt zo niet ontdekt.**

Mijn Elfde Argument is / De heele wet der tien Geboden is Moreel, nu 't gebod van den Sabbath is een van die geboden, en dat toon ik daar met twee groote bewijsredenen in het breede; Ergo is het gebodt Moreel. **Gy antwoordt** / de heele wet der tien geboden is Moreel, is een rouwe en losse stelling, maar gehaalt uit de oude vermolmde Monnikke-termen, byzonde openbaar valsch; 't is wat anders te zeggen met de tien woorden, zo moet *D. Koelman* spreeken, als hy wel waant: van dat dwaaze concept, en van dat Monnikke-woordt *Moreel*, komen al die dwalingen van *D. Koelman af*, en de zijne. Dat die tafelen der wet in de Arke des Verbondts gelegt wierden, heeft gantsch andere reden, als *D. Koelman* opgeeft; ziet Burmannus over Exod. 19. dat die in de Arke gelegt wierden, betoonde duydelijk het tegendeel; wat de zin is van Math. 5. v. 17-20. ziet cap. 6. *pag.* 340. **is dit nu een wederlegging / of is dit wat praaten?**

Mijn Twaalfde Argument is / indien 't gebodt van den Sabbath niet Moreel en is, zo zijn'er geen tien Moreele geboden, geen tien woorden, maar alleen negen, zo wordt'er van de tien een uitgeschrapt. **Gy antwoordt**; een sobere redeneering verzelt met een quaadaardige lastering; waar staat in de schrift dat'r tien Moreele geboden zijn? wat zwarigheidt valt hier in te zeggen? zijn negen niet genoech, als zy alles omvangen; waar leestmen, dat zo een precies getal van tiene voor het Christendom was, en is bepaalt? *pag.* 340, 341. **is dat dan een quaadaardige lastering / daar gy zelfs zegt / 't staat in de schrift niet / negen zijn genoeg / 't getal van tien is voor 't Christendom niet bepaalt / waartoe dan noch zo onbeschaamdelyk gezeydt / en dat zonder eenig bewijs**; wie schrapt een gebodt uit, *D. Koelman*, met zijn confraters, die het verdraajen, of wy die de rechte meening daar van geven,

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

wat mogen deze luyden noch zeggen, en ons beſchuldigen van 't geene, daar aan zy zelfs ſchuldig ſtaan *pag.* 342. is dat niet fray wederlegt? daar gy beter weet; doch dewijl gy maar Burmans woorden gebruikt; zo zitt hem in dezen wederlegt/ als mede Heidanus en Coccejus, die zich veinzen iets Moreels in 't gebodt te erkennen/ terwijl zy het voor geheel Ceremonieel- en afgeſchaft erkennen/ in het Diſpuit *pag.* 273. &c. en in de Hiſtorie van den Sabbath *pag.* 322. &c. Ik bracht onze Catechiſmus by/ zeggende *Vrag.* 115. dat Godt ons de tien geboden ſcherpelijk laat prediken, niet uitneemende het tiende gebodt. Gy antwoordt/ Ik bid u leezer, zie hier eens, hoe weinig die luyden letten op 't geen datze zeggen of ſchrijven; hy matigt zich veel te veel gezach aan, willende die helden leeren, hoe zy ſpreeken zullen,'t is een onlijdelijke ſtoutigheit, eenes anders woorden te corrigeeren, of daar iets by te voegen; een kindt kan het zien, dat maar die vraag en antwoordt doorleeſt *pag.* 343. Hoe verkeert is dat? wozden ons de tien geboden niet daarom uit Godts naam ſcherpelijk gepreekt/op dat wy die doen zouden? zo moeten zy ons dan alle verbinden. Zo is het dan zeer onbeſchaamdelijk gezegdt/ gelijk gy doet. Wy hoopen en wenſchen, dat alle ware Gereformeerde Kerken eens zullen erkennen, hoe ſchriklijk en verkeert her is, iets voor een gebodt met geweldt op te dringen, 't geen van Godt in die opſicht niet geboden is, merkende, met wat paapſche grillen en machinatien men de vrye geloovige wederom zoekt in dienſtbaarheyt te brengen *pag.* 344. is dit wederleggen? of laſteren?

Mijn Dartiende Argument is/ Te ſtellen dat het vierde gebodt niet moreel en is maar Ceremonieel, is 't gevoelen van de Sociniaanen en wederdoopers, veroordeelt van alle rechtzinnige Schrijvers tegen dezelve, en dat toon ik uit de woozden van twe Sociniaanen/ Smalcius en Volkelius, en uit de woozden van Walæus, en Cloppenburg aangaande de wederdoopers; hier op werpt gy zo veel laſteringen en bittere ſmadingen uit/ dat ik verſtelt ſtaa; Gy zegt/ nu komt'er een quaade buye, een ganſche ſlinger vol van laſteringen, en daar mede goeit D. Koelman de Heer Coccejus en zijn Diſcipulen recht in den baart: Dit is een kunsje dat geleert is van den Vader aller konſten, ik mein den duyzent konſtenaar, die daarom de naam van *Diabolos*, of laſteraar draagt, en zo kunt gy oordeelen, wiens geeſts kinderen zy zijn, die zulken taal voeren. *pag.* 344, 345. zo wilt gy dan zeggen/ 't zijn alle kinderen des Duyvels/ die deze tale tegen Coccejus en zijn Diſcipulen voeren; dat is/ die zeggen/ dat haar leere van de Ceremonieelheidt van 't vierde gebodt is het gevoelen van Sociniaanen en der wederdoopers. Kunt gy wel iets ſchriklijker en laſterlijker zeggen/als de zulke alle voor kinderen des Duivels uit te maaken? Ondertuſſen weet gy wel/en Coccejus wiſt het wel/dat de Sociniaanen leeren/dat 't vierde gebodt Ceremonieel is; en hy zeide daarby/ datze zulks met Paulus gemeen hebben, (ziet de Hiſtorie van den Sabbath *pag.* 338, 339. en gy zegt zelfs pag. 349. genoomen, wy ſtonden die mannen toe, dat Socin geleert had, dat het vierde gebodt Ceremonieel was, is het daarom niet waar? Dat is nu de vraage niet/ maar dit is 't geen ik zegge; dat die leere van de Ceremonieelheidt des vierden gebodts/ is 't gevoelen van de Sociniaanen en Wederdoopers; en ik bewijs het door de woozden van die genoemde mannen? zo en ſpreek ik dan geen onwaarheidt; En nu tot uwer voller overtuiging moet ik u wijzen niet alleen tot mijn Diſpuit pag. 87, 88, 346, 568. maar ook tot mijn Hiſtorie pag. 158 &c. alwaar gy in 't tweede zult vertoont zien/niet allen/dat dit is het gevoelen van de Sociniaanen en Wederdoopers, maar dat verſcheide argumenten/ die gylieden nu gebruykt tegen ons/ al te vooren van haar gebruykt zijn; zo dat ik moet zeggen/ dat gylieden ook haar wapenen

nen tegen ons gebruykt / dat is / eenige van haar bewijsredenen ; en daarenboven zult gy daar zien / dat de onze tegen de Sociniaanen en Wederdoopers schryvende / haar in dezen zo wederleggen / gelyk wy ulieden wederleggen / en datse de argumenten der Sociniaanen / veele dezelve vinden / die gy of andere van uw zyde gebruikt hebben tegen ons. Nu zal ik vooztgaan / in vooz te stellen / wat gy al meer tegen my zegt wegens dit Argument. 1. Gy brengt hier een vooyt van Allinga, dien gy noemt dien braven *Allinga*, met dat Epithetum hebt gy ook in de voorreden hem benoemt ; wat een brave dat hy is / zult gy best kunnen verstaan uit den Latynschen brief van de Heer Pzofessoz Johannes Voet, aan zyn vzient ; want daar hebje een rechte beschryving van zyn vzaave daaden ; zy staat gedzukt achter 't boek van de Heer Pzofessoz Leidekker, genaamt Vis Veritatis, en voegt daar by 't geen ik van hem aantekene in de Historie van den Sabbath *pag.* 356. Maar wat zyn woozdt belangt / dat zal ik'er maar tot uw onderrichting toe zeggen ; dat die het Sociniaansche gevoelen in dezen deele hebben / daarom geen Sociniaanen zyn ; neen / ik weet / en erkenne geern / dat Coccejus anders een groot tegenpartyder van de Sociniaanen was / en zich getoont heeft / 2. Gy zegt verder / ik acht het een bewijs van sobere kennis, ja onwetenheidt in Godlijke dingen te zijn, te zeggen, dat dit is 't gevoelen der Sociniaanen. En te besluyten, datse haar gevoelen van de Sociniaanen hebben, gelijk zy ook haar wapenen tegen ons gebruyken ; De Heere schelde u Satan ; een koude schrik rilt my door mijn leden, als ik dat Argument van *D. Koelman* door-lees ; de Heere vergeve het hem, en andere, die zoo een taal voeren ; ik hoop ; zy weeten niet, watse schrijven of zeggen (dit is weder gelyk boven / vloecken en zegenen uit eene mondt en met eenen adem) Dat het een onbeschaamde Leugen is, dat de Sociniften 't vierde gebodt Ceremonieel stellen ; in den zin als wy &c. *pag.* 346. Leezer ik moet u wat zeggen, dat vremder zal luyden ; niet ons gevoelen van den Sabbath is Sociniaansch, maar 't gevoelen der gener die het ons willen aanwrijven, immers veel nader daar aan, als het onze ; zo spzak uw Coccejus, aangeteekent in de Historie *pag.* 339. maar gy gaat vooyt ; Die man derft zeggen, dat ons gevoelen is 't gevoelen der Sociniaanen en Wederdoopers ; verfoejelijke laster, nochtaus uitgebraakt van mannen, die zo fijn willen zijn, die zo een schijn van de Godzaligheidt derven draagen ; doch wel mach den Apostel zeggen, dat zy de kracht daar van hebben verloochent *pag.* 348. dat is / zy zyn rechte huychelaars / gelyk gyze te vooren genoemt hebt kinderen des Duyvels. Maar noch is het geen eynde. 3. Gy zegt van my / indien hy *Socin* de eerste Autheur van deze leere oordeelt, zo betoont hy hem voor de heele wereldt onwetende te zijn in alle kerkelijke oudtheden, en noit de schriften der geleerde Reformateurs geleezen te hebben ; of is 't om datse ook van *Socin* is aangenoomen, zo is het een ondraaglijke stoutigheidt, boosaardige quaadwilligheidt, of Ezelachtige onkunde en onbedrevenheidt ! *pag.* 399. Ik vzaag al uw lasteren ; maar of ik onwetende ben van alle kerkelijke oudtheden / en van de Schziften der geleerde Reformateurs / daar van oozdeelt zelve / als gy myn Disputit en Historie van den Sabbath zult geleezen hebben. 4. Gy zegt / ik geloove schier mijn oogen niet, als ik dit leeze, en vertrouwe, dat *D. Koelman* in een verrukking geweest is met onze *fijne man* ; wat is 't een onbeschaamtheidt, te seggen, dat wy vechten met de wapenen van de Sociniaanen ; hy moet weinig kennis hebben van *Socin*, en zijn gevoelen, en van zijn wapenen, die hy tegen ons gebruikt ; hy spreekt boven zijn begrijp, en 't was hem nodig, eerst haar wapenen wat beter te leeren kennen ; ik zal 't u noch eens zeggen, *fijne man*, met wat wapenen wy vechten ; 't lust ons niet, die meer tegen u te gebruyken, om dat gy

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

willens blindt zijt, kunt gy niet gewaar worden, van wat gewichte zy zijn *pag.* 351, 352. is dit niet fraey gedisputeert? Bontekoes laster-schrift van de fijne man most hier ook te pas komen; is 't niet / dewijl gy de zelve geest hebt die hy had? 5. En eyndelijk; ik had gezegt / dat het gevoelen der Sociniaanen en Weder-doopers van de Ceremonieelheidt des Sabbaths veroordeelt is van alle rechtzinnige schrijvers. 't Is onwaarheidt, zegt gy / *D. Koelman* behoorde ons opgegeven te hebben, wie die rechtzinnige Schrijvers waren; doch om dat hy dat niet en doet, zo besluyt ik, dat hy noch niet en weet, wat een rechtzinnig Schrijver is (zietze dan aangeweezen / en haar woorden uitgetekent in de Historie van den Sabbath) of zou *Koelman* wel een rechtzinnig Schrijver zijn in dezen, 't zelve veroordeelende? doch 't lust mijn dien drek niet meer te roeren, ik stap daar uit, met betuiging, dat ik door beden verzogt ben, om iets op *D. Koelman* zijn nietige sluyt-reden te antwoorden *pag.* 352, 353. die u daarom gebeden hebben / zullen nu beschaamt en verlegen staan / ziende / dat gy wel overvloedig lasteren en schelden / maar niet disputeeren kunt.

Mijn veertiende Argument was; Dit gevoelen doet de poort wijdt open tot de profaniteyt en losligheidt, en tot verzuym van den Gods-dienst, gy antwoordt; dit is het oude deuntjen van alle partyen; en voorts gebruykt gy eenige woorden van Heidanus, dien gy niet en noemt / en haalt iets aan uit den Bericht-schryver Burman, zoekende te toonen / dat de profaniteyt uit dat geboden niet en vloeyt pag. 354. &c. Doch de ervarentheidt leert het / en de natuur van de stelling geeft het te kennen: leest de woorden van Hoornbeek in ons Disputt pag. 448, 449. De woorden van Burman heb ik aangetekent in de Historie, en getoont wat daar uit volgt pag. 349. &c. ziet ook het Disputt pag. 564. 610. en de Voor-reden desselfs. Dus blijkt / hoe gy een proef van antwoorden geeft op mijn argumenten; van de veertien slaat gy 'er vijf over; op drie zegt gy maar iets ter loops; op de andere valt gy met meer lastering en scherpe bitsigheidt / dan met redenen.

Wy komen nu tot uw dartiende Capittel; waar in gy zoudt toonen den Sabbath des N. Testaments / en daar handelt gy eerst breedt / pag. 363. &c. van die text Jesa. 32. v. 17. om dat daar belooft staat gerustheidt en zekerheidt tot in eeuwigheidt, en dat op 't werk der gerechtigheidt; wie loochent dat? daar na brengt gy Jesa. 56. v. 2. 4. 6. en zegt / dat wy begaan een tastelijke misslach, of liever een verdraying van de woorden van de Propheet; pag. 376. en dat wy daar / door den Sabbath houden, moeten verstaan het quaadt te laten / 't verkiezen daar Godt lust in heeft / en Godt te dienen; naamlijk / indien wy Godt willen gelooven, en niet wijzer willen zijn dan hy pag. 380. maar uw verkeerde verklaring zult gy genoech wederlegt vinden en de rechte zin van de Propheet open-gelegt in ons Disputt *pag.* 48. 219. 346; ziet ook de Annotatien van de geleerde Polus daar over. In de darde plaats brengt gy Jesa. 58. v. 14. 14. een text die zo klaar tegen uw gevoelen is als eenige in den Bybel; gelijk gy in D. Broun, welken gy hier eens noemt / en in mijn Methode, die gy zegt een verwarring van den Sabbath te zijn / zien kunt; hier spreekt gy wat tegen de gene / die den draadt van Godts redenen tegen de wil en meining des Geests kappen, een grove dwaling, zegt gy / en de byzonderste oorzaak van de blindtheidt en onwetenheidt, in welke de meeste Gemeintens worden opgehouden en gestijft *pag.* 385. maar doch laat ons toestaan / dat die text Jesa. 58. v. 13, 14. een byzonder opzicht heeft ook op de dagen des N. Testament: nu dewijl den Propheet daar spreekt van eenen Dag te heyligen / Godts heylige Dag / zo besluyten wy / dat wy uit kracht van Godts gebodt een Sabbath-dag onder 't N. Testament

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

ment moeten houden; gy wilt daar door verstaan hebben den heelen tijdt des N. Testaments / bybrengende Iesa. 49. v. 8. 2 Cor. 6. v. 2. *pag.* 389, 390. maar ziet hier van een genoegzaame wederlegging / en de bevestiging van ons argument uit dien text / in ons Disputt pag. 85. 346. 662. ziet ook daar over de destige verklaaringen van Polus. Om dat gy het nu met geen bewijzen kunt overhaalen / zo valt gy na uw gewoonte aan het smaaden en lasteren; zeggende / 't is een oogenschijnlijk bewijs, dat onze Leeraars veel, niet wel bedreven zijn in de Godlijke Schriften; 't is een teken, datse in Godlijke waarheden bedreven zijn, gelijk men gemeenlijk zegt, als een snoek op solder? want ze durven deze plaatsen opvatten voor een dag uit zeven, en daar met den weeklijkschen Sabbath aandringen *pag.* 391. Doch laat ons voortgaan.

Gy gaat voort tot de plaats Jesa. 66. v. 23. *pag.* 391. gy belooft van deze plaats hyeeder te spreeken / als gy een ander deel van uw Tractaat uitgeest / van Christi heerlijker Koninkrijk in het laatste der dagen; maar ik zoud u raden / uw kostelijke tijdt beter te besteeden / in bidden / mediteeren / en 't beklagen van uw zonden / in uw Gemeinte te bezoeken / en haar te leeren de eerste gronden van kennis en godzaligheidt / want gy hebt ons boven in de voor-reden gezeydt / dat uwe Ledemaaten zijn slechte leeken: by de welke weinig ware kennis en godzaligheidt is; gy weet / dat Groenwegen over die materie hyeedt geschreven heeft / en dat D. Brink hem niet een groot boek heeft tegen gegaan / 't welk gy niet zult kunnen wederleggen; gy belooft ook op den titel uwes boeks te schryven / van de bedeelinge der tijden, van de vergeving der zonden, en van de uitleggingen der Prophetyen; zo zoudt gy gaarn een naam maaken / op datmen aan u denkt / die daar zo verre af op een dorp staat; maar 't zal u apparent gaan / gelijk Allinga, op een dorp zulje uw graf-stede moeten hebben; dit zelve boek van den Sabbath / met zo veel smadingen en lasteringen opgevult / zal u in heel Hollandt doen stinken: want wy en kennen in 't heele landt zulken lasterlyken schryver niet. Gy zyt niet bequaam om te schryven / als leggende onder uw passien / en niet kunnende anders doen / als wat uitschryven uit Coccejus, Heydanus en Burman, gelyk dit boek daar bewijs van geest; doch zo gy weder uitkomt / zo mocht gy misschien wel weder van my hooren. Dit zo in 't voorby gaan. Nu gy zoekt hier te bewijzen / dat hier geen dag van zeven, maar een geduurige Sabbath moet verstaan worden / en gy brengt ook Hoornbeek voor u by pag. 392. Doch ik heb meer dan genoech tot uwer en andere overtuiging op deze text gesproken in mijn Disputt pag. 85. 91. 188. 219. 363. alwaar ook Hoornbeek uit zijn eygen woorden beter verklaart wordt / pag. 364. ziet ook de Engelsche Annotatien / d'eerste en de laatste. Nu moeten wy ons weder daar toe zetten / om uw lasteringen en smadingen te hooren; want dat mist niet by eenig argument. Over mijn verklaring van die text Iesa. 66. v. 23. zegt gy / wat een laffen zin dezer voor-reden; wat een verdraaying der spreek wijzen! wat een onlijdelijke stoutigheidt zich over Godts woorden na te matigen *pag.* 395. wederom. Nu gaa Koelman heen, en roeme van zijn over-een-komst met de H. Schriftuur en met de Annotatien van onze geleerde overzetters, die hem recht in den baart tegen spreeken; nu lastere hy weer, dat ons gevoelen is een poort tot de profaniteyt en losligheidt te openen, zo hy niet wil brandt-merken die gene, by welke zy anders gewoon zijn te zweeren *pag.* 401. en wederom / pag. 404. leezer, 't kan noit genoech beklaagt worden, zo droevig als somtijdts onze broederen omgaan met de H. Schriftuur; 't is helaas by veele van haar als een woorden-boek alleen, zonder grootere schat van wijsheidt en zaaken daar in

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

aan te merken; zy letten zelden op het merg en pit, dat daar in is opgeslooten, 't is haar genoech menigmaal maar enkel een plaats by 't hayr te trekken, schoon noch letter noch stip daar in is, van 't geen zy bewijzen willen; en het droevigste is, noch willen zy hebben den roem, datse met de Schriftuur spreeken, daarze doch Canaans taal niet en verstaan, en 't rechte schibboleth bezwaarlijk uitdrukken; ziet hier van een bewijs in *D. Koelman*, en doorgaans in alle zijn schriften, daar by na niet een eenige plaats in haar rechte zin, kracht, en meining, en oogmerk des H. Geests of om te zeggen, 't geen hy bewijzen wil, wordt bygebracht; welke quaade gewoonte noch hedensdaags van vele onzer broederen nevens hem onderhouden wordt in al haar predikatien. **Ziet aldus teekent gy u zelven in zwarte verwen; ziet uw gedaante in de spiegel/ en vergeetse niet. Noch meint gy/ dat'er een dwaling achter steekt/ als ik spreek** van te komen voor Godts aangezicht, om aan te bidden; **gy denkt/ dat ik 't verstaa**, van te verschijnen in de Kerk, en daar publijken Godtsdienst waar te neemen, dewijl luyden van mijn cabale dat zo verstaan; **doch gy wacht/ dat lichtelijck de verklaring zal gegeven worden in mijn** Historie van den Sabbath, waar van, zegt gy, veel wordt belooft, doch de tijdt zal 't ontdekken. *pag.* 395. **Ja ik oordeele/ dat wanneer de Gemeinte samen komt/ om Godt te dienen/ 't zy op een veldt/ of in een kerk/ of stal &c. wy daar komen voor Godts aangezicht/ om aan te bidden; dewijl de Heere daar dan bysonder tegenwoordig is/** Matth. 18. v. 20. Matth. 28. v. 20. Exod. 20. v. 24. **Wat mijn** Historie van den Sabbath **in heeft/ kunt gy nu na-zien; doch het** Disputt **zal u overbloedige stoffe geven/ om u zelven te veroordeelen en te verfoeyen/ van wegen uw verwaande schrijven. Verder zegt gy/** dat te zeggen, dat onder 't Oude Testament zelfs een geestelijke Sabbath zo wel als een uitterlijke geviert wierdt, is een bewijs van zobere kennis van de huys-houdinge Godts, waar op onze broederen geen acht willen slaan *pag.* 402. **Waar dewijl de vroomen toen ook Godt in den geest gedient hebben/ zo moeten zy boven den uitwendigen Sabbath ook een inwendige gehadt hebben; doch wy zeggen niet/ op de selve wijze en manier en klaarheidt als nu. Eyndelijk zegt gy/** wat vreemder gril komt hier achter? daar niet ter wereldt is, dat meer belet de onderhouding van den inwendigen Sabbath des vierden gebodts, die ik en mijn confraters leeren en instampen; dat brengt (**zegt gy**) de mensch tot superstitie, Joodendom, schaduw, dat doet de dronkene wederkeeren tot de dorstige, 't doet snappen na het schijnsel met *Esopus* houdt, en de zaake verliezen; waar aan *D. Koelman* en andere zich geen kleindtje schuldig maaken, de Heere vergeve haar onwetenheidt in dezen, zo 't maar geen quaadtwilligheidt en is *pag.* 405. **hoe valsch dit zy/ zult gy zien in de Practijk des Sabbaths, welke nu vermeerdert staat achter de** Historie des Sabbaths, **en 't ware u nuttig/ daar te leeren/ wat het is Sabbath-houden.**

Gy gaat voort/ en brengt Psal. 92. **de Sabbath-Psalm/ welken eenige van de vermaardste Rabbinen/ en ook den** Targum **aan Adam toeschrijven/ gelijk gy bekent/ doch gy wilt toonen/ dat het niet waarschijnlijk is; wy zeggen 't ook niet; maar dit is immers dan blijkelijk/ dat veele Rabbinen gelooft hebben/ dat den Sabbath van den beginne was** (ziet ons Disputt *pag.* 137. **gy zyt bzeedt in de verklaring van dezen Psalm; doch 't kan uw zaak niet helpen; want die Sabbath-Psalm was voor de Jooden/ en voor ons Christenen/ om die op den Sabbathdag te gebruyken.** (ziet Polus over dezen Psalm) **Dan gaat gy over/ om ons weder uit** Coccejus **een breede verklaaring te geven van** Psal. 95. **doch gy zoudt een kort bondiger en onzes oordeels klaarder uitlegging des selfs vinden by den ge-**

leer-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

leerden Polus, en by veele andere die ik u konde noemen; doch dewijl wy verstondt over Hebr. 4. v. 3-9. wat moeten zeggen / alwaar den Psalm ten deele verklaart wordt / als ziende byzonderlijk op de dagen van de Messias; zo zal ik dat hier sparen. Daar na bestigt gy u een weinig op de text Luc. 1. v. 74. 75. alwaar staat / dat wy verlost zijnde Godt moeten dienen, alle de dagen onzes levens, maar dit alles bewijst niet tegen ons; ja zegt gy / uit die bygebrachte texten blijkt, dat God niet op een zekeren vast-gestelden dagi, of uit kracht des vierden gebodts verplichtenden dag, 't zy de zevende, 't zy een uit zeven wil gedient zijn, maar zonder eenig onderscheidt der dagen. *pag.* 435, 436. alzo aardig / als of iemant zeyde / de stok staat in den hoek / ergo zal het morgen regenen; indien gy recht het tegendeel beslooten had / 't waar een goedt argument geweest; indien wy in de dagen des N. Test. zonderling booven de Joden gehouden zijn den Heere te dienen / te looven / alle onze dagen / zo moeten wy dan noch veel meer en nauwkeuriger en ingespanneer een gezette voorname solemneele dag hebben / en dat weekelijks / om van alles in de wereldt afgetrokken zijnde / ons in den Gods-dienst te verledigen / en van alle ander werk te rusten / ziet ons Disputt pag. 662, 663. arme man / ziet gy niet / dat gy dan verooordeelt het doen van alle Chzisten kerken / die een solemneele dag des Gods-diensts en dat weekelijks hebben / maakende zo een onderscheyt van dagen? Nu gy komt eyndelijk tot de text Heb. 4. v. 1-11. en daar schzijft gy weder een bzeede verklaring uit Coccejus; Om u te recht te bzengen / zal ik u aanwijzen / waar gy een beter verklaring van die text zult vinden / en vaster conclusien / aangaande den weekelijkschen Sabbath; gelieft maar te leezen de uitnemende verklaaringen / van de geleerde Dr. Owen over Heb. 4. in het Engelsch geschzeben; gy zegt / dat gy in uw citatien Owenus spaart pag. 489. maar indien gy hem geleezen en recht verstaan hadt / gy zoudt Coccejus gespaart / en ter zijde gelegt hebben; of gelieft het u / lees maar de geleerde Schotsche Professor David Diksons zijn verklaaringen over dat Capittel / en gy zult meerlicht kzijgen; waar by gy kunt voegen de Engelsche Annotatien van de volmaakters van Poli begonnen werk / en dan zult gy zien / dat'er voor uw gevoelen van den Sabbath / of tegen het onze uit dat Capittel niets te beslupten is: of zo gy liever Neerlandts wilt leezen / als niet kunnende het Engels wel verstaan / zo zend ik u na mijn Disputt pag. 115. &c. 483. &c. en daar zult gy ook vinden de woorden van Rivet, als mede van Dr. Owen, getrokken uit zyn Exercitatien over den Sabbath, en dat redelijk bzeedt / zo dat gy niet meer zult behoeven te wenschen; daar zult gy ook opgelost vinden / al wat Gomarus en Primerose, de gzoote voorvechters van uw gevoelen / byzonder de laatste / tegen onze verklaring hebben uitgebzacht; en doet daar by / 't geen gy noch op dien text aldaar vindt pag. 185. 751. 336. zo dat ik niets meer behoeve tegen uw lang uitgereckte opening voor den dag te bzengen. Doch ick moet evenwel / eer ik dit beslupt / u weder de spiegel voor u oogen zetten / op dat gy uw gedaante moogt zien / gy zegt pag. 498. 499. De quade lastertongen der gener, die onze broederen heeten, onmachtig zijnde om met haar loode zwaarden, 't zweert des Geests te verzwakken, ransen door, ik zou schier zeggen een Phariseesche schijn-heyligheidt, en neemen de gemoederen van haar toehoorderen in met deze vercierde, indien niet quaadwillige lastering, dat wy, de zo genaamde Coccejanen, niet alleen vyanden zijn van alle ware Godzaligheidt, en de kracht der zelve ontzenuwen, maar dat wy ook leeren, en onze Gemeentens instampen, niemant verbonden te zijn, oit eenigen dag des Gods-diensts, veel min in 't byzonder den dag des Heeren te onderhouden, en dat wy daarom niet als disordre invoeren, ja

den

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

den ganschen Gods-dienst ontschroeven, en krachteloos maken; wy vinden ons genootzaakt, die groote lasteringen en uitbraakzels van zulke zieke en zwakke maage, en verstanden met de dweil, niet van stoute tegenspraak, op te veylen. Hier moet ik uw belijden / dat ik heel anders gedaan heb / ontrent 't geen gy in de Voorreden en in dit boek uitgebraakt hebt; want ik heb het maar met de dweyl van eenvoudige waarheidt en getrouwigheidt by een gebeyst / en het voor uw aanzicht gelegt / op daat den stanck en walgelijkheidt van dien u mochte beweegen tot een heilig braaken en belijden voor Godt / ten eynde dat gy mocht Christi bloedt en geest zoeken te ontfangen / om alles af te wasschen; gy hebt gezegt / dat gy zo veel dreck en stanck vondt in mijn schrifften / doch hier beken ik / in dit schrift alleen vindt gy die; en ik heb niet zonder walgen en gruwen alles by een gebracht / doch gedenkt / en hoe kunt gy 't nalaten te gelooven / den dreck is van u gekomen / en gy hebt'er u met vermaak ingewentelt; ik heb het met droef heydt aangezien. Maar noch zijn wy niet ten einde; gelijk gy my te vooren bespat ja bespoogen hebt / zo zult gy 't noch doen; ik draag het geduldig / alleen zal ik 't by een beiten / en laaten 't voor u oogen leggen / tot dat gy 't weder oplikt / en retracteert.

Dus komen wy dan tot uw veertiende Capittel; en daar stelt gy / wat gy noch toestemt / van een dag in Godsdienst wekelijks door te brengen; naamelijk daar moet zekere tijdt zijn, om den publijken Godsdienst waar te nemen, en in die tijdt moeten de werken die den Godsdienst verhinderen nagelaaten worden, en 't is niet onredelijk, dat wy een dag van zeven afzonderen, om voor de ziele te zorgen, en geen beter dag, dan den eersten dag der weeke, op welken Christus is opgestaan, een dag van de Christen Kerk aangenoomen, en door de macht der overheden bevestigt, doch daar was geen bevel van Godt *pag.* 503-509. Doch dit is vreemdt / dat gy zegt / wy bidden de Overigheden in onze predikatien, de profanatien van den dag des Heeren, die hoog steigeren, tegen te staan *pag.* 506. want is'er geen dag van Godt afgezondert / zo is'er geen dag heylig; en derhalven wordt'er geen dag gepzofaneert / dat is ontheyligt: want werken die in zich zondig zijn / ontheiligen den mensch / en niet een dag / die geen heiligheidt heeft in uw oogen. Ons gevoelen is / dat wy uit kracht van Godts gebodt / 't vierde der wet / een dag van zeven moeten heiligen / en dat Christus door hem zelven / of door zijn Apostelen dezen eersten dag der weeke heeft ingestelt / en alsus is de Conscientie door Godts gebodt en instelling verbonden / om dien eersten dag der weeke te heyligen / doch gylieden maakt de Conscientien los van Godts gebodt / en Christi instelling / en stelt in de plaats een menschen gebodt; dit achten wy grouwlijk; Wilt gy nu een demonstratie van de waarheidt van ons gevoelen zien / zo leest dezelve / gelijk ik die uit Mr. Baxter heb voorgestelt in het Dispuit *pag.* 590. &c.

Nu gy vindt goedt / mijn Argumenten voor de Godlijke in-stelling van 's Heeren Dag aan te tasten; en gy begint met smaaden / en met een excus / waarom gy maar eenige aanraakt; om dat Koelmans boek (zegt gy) zo een Rapsodie is, zonder geest of verstant saamen vergadert, ook om dat ons dien onnutten arbeidt reedts verdriet, om op alle zijn Argumenten, die door haar nietigheidt van zelfs verstuiven, en op welke hondertmaal geantwoordt is, te antwoorden, zo zullen wy maar een of ander, en wel de allerkrachtigste na zijn oordeel, eens ontmannen, en zo zal zijn zandtgebouw van zelfs storten. *pag.* 509. Ik brenge eerst twaalf Argumenten / dat 's Heeren dag is van Godlijk recht / en die breedt gededuceert; daarna noch zeventich Argumenten; dewijl wy veel hebben te zeggen / tot bevestiging van ons gevoelen. En daarop volgen twaalf Argumenten tegen uw stelling / van

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

van datze is een kerkelijke inſtelling / en dewijl andere zeggen / zy is in de kerk gekomen / zonder inſtelling / enkel door een gewoonte / zo bzeng ik daar tegen acht argumenten; doch gy bezoeft uw kzacht maar ontrent de vijf eerſte argumenten / de andere laat gy ſtaan; maar gy zoekt al ſmadende den leezer wijs te maken / daar zijn veel argumenten / maar zonder kzacht; doch 't is alleen de ſlechte; die gelooft alle dingen; Deze man handelt (zegt gy) niet anders als met dozijnen; maar zijt verzekert, leezer, gy zult de waarheidt vinden van het gemeene zeggen, dat die mannen, die van zijn cabale zijn, dozijn-werkers zijn, die zich meer beneerſtigen, veel bewijzen, dan bondige by te brengen *pag.* 510. Mijn eerſte argument is. Indien wy uit kracht van 't vierde gebodt als noch gehouden zijn, een zevenden dag heyliglijk te onderhouden, (gelijk wy bewezen hebben) zo is des Heeren dag uit Godlijke inſtelling te houden; hier op bzengt gy eenige woozden van D. vander Haagen, en van den Bericht-Schrijver, en dan loochent gy 't gevolg / en alles: maar gy loſt niets op; en om dat ik zeg / dat anders 't vierde gebodt ons niet meer verbindt / 't welk is een ongehoozde taal in onze kerk / en dat'er geen vierde gebodt zal zijn / waar aan wy gehouden zijn / zo zegt gy; tot wat Kerk of onzen *Koelman* behoort, daar deze taal ongehoort is? altoos die man moet geen lidt zijn van de Gereformeerde Kerk, noch de Acten of Poſt-acten van 't Dortſche Synode oit gehoort hebben? *Koelman* moet wonder onbedreven zijn in de leere onzer Kerke, in de Schriftuur, en alle oudtheidt. 't Vierde gebodt is daar noch in de tien woorden 't zal daar blijven tot aan de voleynding des wereldts; en ſchoon de letter is afgeſchaft, zo blijft doch het fundament *pag.* 513, 514. als de letter / dat is de letterlijke zin van 't gebodt afgeſchaft is / zo is 't gebodt weg; gelijk 't gebodt van de beſnijdenis; doch ziet dit argument uitgebzeydt en beſchermt in het Diſpuit pag. 552, 553. Voozts wenſchte gy / dat ik met wat meer getrouwigheidt te werk ging, als ik zeg / wat de partyen toeſtaan; doch gy toont niet / waar in mijn ontrouw beſtaat; anders zoude ik u voldoen / en toonen de eygen woozden van de partyen; doch gy zultze overbloedig uitgedzukt vinden in de Hiſtorie en in 't Diſpuit van den Sabbath, gy vzaagt; uit wat kracht onderhoudt onze Gereformeerde Kerk Bede-dagen? *pag.* 519. Ik antwoozde / uit kzacht van Godts gebodt; voozts beſluyt gy / ik ben al moede, om op *Koelmans* ſluyt-reden iets meer aan te tekenen; ik moet echter noch maar ter loops op zijn andere argumenten dit zeggen *pag* 516. zijt gy niet een ſchoon Diſputant, die zo ras moede wozdt van met een mijner argumenten te handelen / en ſimpelijk maar wat uit / en aan-te tekenen? hoe afgeſlooft en gebzooken en ter doodt afgemat zoudt gy zijn / zo gy op alle mijn argumenten zoudt moeten antwoozden? Nu zult gy / een maar ter loops (*tanquam canis è Nilo*) op vier argumenten iets zeggen / en daar mede ſcheydt gy'er af; is dit niet wel een grondige onderrichting van uw leezer; want dat zegt gy te beoogen.

Mijn tweede Argument is. Die dag is door Godlijk recht heylig en heyliglijk te onderhouden, welken de Heere Chriſtus door zijn opſtanding ingeweydt, en in zijn grond ingeſtelt, en afgezondert heeft. Nu zodanig is de eerſte dag der weeke; en dat toone ik bzeedt uit de Schziftuur; gy ſtelt noch het argument booz / noch een antwoozdt op mijn beveſting van 't argument; doch ſmadende woozden ontbzeeken'er noit; als / 't is maar een voor-oordeel van *D. Koelman*, of een ongehoorde ſtoutigheidt, zulken taal te voeren. 't Is onnodig vuyl maaken van pampier, 't geen *D. Koelman* zo breedt zegt over dit tweede argument; wat een nieuwe ongehoorde taal is het, zie eens leezer, 't is deze mannen genoech maar een plaats by 't hayr te trekken, zonder eens te zien, of ze tot haar doelwit dient. *pag.* 517, 518. Dat is

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

antwoorden! ziet nu in 't Disputt, hoe ik dit argument daar uitbreyde/ en beschermde tegen de tegenwerpingen van White, Primerose en Burman pag. 477. &c.

Mijn darde Argument is. Die dag is heylig, en door Godlijk recht te onderhouden, welken Christus door zijn exempel, zamen met zijn Apostelen, getoont heeft te moeten onderhouden worden. Nu zodanig is den eersten dag der weeke, en dat gaa ik wederom breedt toonen; gy maakt'er een exceptie of twee op; maar om u te helpen/ ziet in het Disputt tien objectien tegen dit mijn argument/ opgelost. pag. 493. &c. en dewijl gy hier meint uit Hand. 1. v. 3. te toonen/ dat Christus op elken dag na zijn opstanding is gezien/ zo zult gy daar ter plaatze overtuging krijgen/ dat gy het Grieks niet wel verstaat (daar gy nochtans een groote schijn van maakt) dewijl'er niet staat in de grondt-text/ en Hemerais, maar di Hemeroon, 't welk Theophylactus een Griecks Oudt-vader heeft aangemerkt/ toonende/ dat hy op eenige dagen niet verscheenen maar verdweenen is. Christus is gezien/ en daar waren tusschen zijn Opstanding en Hemel-vaart veertig dagen.

Mijn vierde Argument is. Dien dag welken Christus door zijn daadt plechtelijk geheyligt heeft, en dien hy gezegent heeft, die moet door een Godlijk recht onderhouden worden. Nu zodanig is den eersten dag der weeke, gelijk blijkt uit de zending van den H. Geest op dien dag; hier zegt gy ook weinig toe; doch ziet in 't Disputt 't argument breedt bevestigt/ en zeven tegenwerpingen daar tegen opgelost pag. 500. &c. het is slechte praat/ dat gy zegt/ wanneer *D. Koelman* maar hadde belieft onze predikatien over de uitstorting des H. Geests, of die van andere geleerde mannen, te hooren of te leezen, hy zoude wel, indien hy wilde, andere reden hooren, en lichtelijk andere gedachten in 't hooft krygen *pag.* 522. en wederom; wy zijn verzekert (door klem van redenen overtuigt zijnde) dat de uitstorting des H. Geests, en de vergadering der Apostelen is geweest in den Tempel. *pag.* 523. blijkt het niet wel/ dat gy liezer wat nieuws, dan wat bondigs zegt? hoewel gy uw leezer 't contrarie woudt doen zien.

Mijn vijfde Argument is. Die dag moet door Godlijk recht onderhouden worden, dewelke onze Heere Christus tot een Autheur en Insteller heeft. Nu zodanig is den eersten dag der weeke, als blijkt, dewijl zy 's Heeren-dag genoemt wordt. *Openb.* 1. v. 10. Gy brengt hier tegen eenige weinige exceptien/ die ordinaar gebracht worden; ziet de wederlegging niet alleen van die/ maar van ettelijke andere tegenwerpingen tegen dit argument/ opgelost/ met een breede bevestiging van dit argument/ in ons Disputt pag. 521. en gy zult daar noch twintig argumenten vinden/ niet alleen voorgestelt en uitgebreydt/ maar ook verdeedigt tegen 't geen de partyen Gomarus, Rivetus, Primerose, White en andere/ tot los-making der zelver gezegt hebben. Maar gy zijt zo voorzichtig/ dat gy u zo verre niet in den strijdt begeest; evenwel tot swading van die argumenten/ en tot excuys/ dat gy den rugge zo ras keert/ moet gy iets zeggen: alle andere bewijzen van *Koelman*, zegt gy/ kunnen lichtelijk wech geblazen worden, van die maar de minste kennis heeft; en ook mach ik niet meer mijn kostelijke tijdt verquisten over de nietigheidt van zijn redeneeren *pag.* 523. en wederom/ *D. Koelman*, die dit boekje aan de slechte zo aanprijst, moet ons ten besten houden, dat wy geen verder wederlegging van zijn argumenten onderneemen; de krachtigste zijn ontzenuwt, en te licht bevonden, hoe zal dan de rest bestaan kunnen? behalven dat ik mijn kostelijke en onwaardeerlijke tydt wel anders kan en meene te besteden, als in 't leezen of wederleggen van zulke nietige redeneeringen; ik moet hem hier toedouwen het

veers-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

veersje van *Alciatus pag.* 527. Wel gedenkt / dat gy de opzienders en Gemeinte van Embden moest toedouwen de woorden van Jotham. *Richt.* 9. v. 16. gelijk wy boven hoorden; maar wat aangaat uw verdere wederlegging / ja deze is onnodig; spaart uw tijdt; ik heb u de moeyte al ruym afgenoomen / bryengende te zaamen / al wat de Sabbath-bestryders in Engelandt en Neerlandt hebben weeten in te bryengen: maar laat my u zeggen / dat gy schijnt tegen uw beter weeten te spreeken / zeggende / dat die maar de minste kennis heeft, mijn verder bewyzen kan wech blaazen; nochtans hebben Gomarus, Rivet, Burman en andere haar best gedaan / om op die argumenten iets tot oplossing te zeggen / zonder dat wy eenige voldoeninge kunnen ontfangen uit haar redenen.

Nu zijn wy tot uw Vyftiende Capittel gekomen; waar in ik / gelijk meermaal in de voorgaande Capittelen / geen rechte methode of order vindt; een Doctor Philosophiæ moest zijn Logica practica wel kennen; mijn Disputt zoude misschien ook in dezen u nuttig ter leering kunnen zijn. Gy begint dan een tweede verklaaring van de text Jesa. 28. v. 12. en dat uit uwen Coccejus; doch ik vertrouw / dat gy meer licht en verstandt zoudt krijgen uit de korte opening van Polus; daar op valt gy aan 't wenschen / doch daar is een angel en bitterheidt in; Och dat'er zulken wederspannigheidt nu niet in 't midden van de Gereformeerden in zwang ging, 't zy datze voortkomt uit quaadwillige onwetenheidt, of uit moedtwillige boosheidt *pag.* 533, Dan gaat gy het gevoelen van de Predikanten van Embden aangaande den Sabbath voorstellen; maar met groote bitterheidt; van twee onder haar spreekt gy / haar niet noemende / maar na uwen aart haar decisereerende; d'eerste zoude wel eer Coccejaans zijn geweest ook ontrent den Sabbath / en dat alleen om hem zelven een naam te maaken, en om de tijdt te dienen, en sommige van zijn toehoorders zouden gezegt hebben / dat hy was Arminiaans geworden, om dat hy al te veel Baxters boeken door-las en na-predikte / maar dat hy nu voor de moraliteyt van 't vierde gebodt was &c. pag. 534. &c. Een ander Predikant aldaar zoude gecatechiseerrt hebben over den Sabbath / en als de Catechumeen antwoorde / dat de Sabbath Exod. 16. was ingestelt / en dat hy 't niet konde vinden Gen. 2. zoude hy gezegt hebben / dat zijn nieuwigheden; mijn ziele walgt van zulken taal; ik haatezo meer dan de duyvel. *pag.* 539. &c. Daar na bryngt gy zes redenen, om te tooyen / dat wy 's Heeren-Dag niet en houden uit kracht van 't vierde gebodt / besluytende met de woorden van Burman den Bericht-schryver; gy verzwijgt ordinaar zijn Agologie, die in 't Latijn geschreven is; om u dan volle contentement te geven / leest die redenen / en meer andere uit Burmans Apologie en Bericht voorgestelt / en wederlegt in ons Disputt pag. 623. &c. En hier neemt gy weder gelegentheidt / om de Embder Predikanten te smaaden; onze broederen, zegt gy / verheffen haar stemme hier tegen, doch 't is maar roepen, *vox prætereaque nihil*; ik kan in goeder trouwe verzekeren, noit wordt van haar alle eenig bewijs gebracht, van dat wy uit kracht van 't vierde gebodt verbonden zijn des Heeren-dag te houden; zommige onder haar matigen zich zulken meesterschap en Pauselijk gezach over haar Gemeinte aan, datze opentlijk leeren, datmen haar woorden moet gelooven, en aan haar zeggen niet moet twyffelen, dat alleen voor waarheid aanneemen, 't geen zy waar te zijn na haar Paapsche Authoriteyt daar heenen praaten: ô dwaas gevoelen, immers zo erg, als oit de Paus en desselfs teller-likkers zich hebben aangematigt: noit zijnze gewoon haar eygen zeggen te bewyzen; dat zeggen moet niet onderzocht, maar op haar Pastooren credyt blindeling nagevolgt worden; te bewyzen is te veel moeyte voor haar, 't dient niet tot stichting, de practijk van haar Godzaligheidt laat dat niet

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

toe *pag.* 449. Hoe taſtelijk is uw laſteren! overdenkt 't geen ſtaat Pſalm 15. vers 1, 2, 3, 4.

Daar op komt gy weder tot my / en zegt / wy moeten de koele ja ys-koude argumenten, van *D. Koelman*, hoe zeer het ons ook verdriet dien drek om te roeren, eens zeer kortjes ter proeve zetten. *pag.* 449. Ik heb tien argumenten bygebracht tot bewijs / dat wy uit kracht van 't vierde gebodt verbonden zijn des Heeren-Dag te heyligen; gy zet u om te antwoorden / maar voor eerſt ſlaat gy'er zes over / als niet beantwoordens waerdig / naamlijk het tweede / vierde / vijfde / zevende / achtſte en thiende; is dat niet treffelijk wederlegt? omtrent de andere vier zijt gy meer met ſmaaden / dan met antwoorden bezig / want dit zijn uw woorden. Dus roept onzen dozyn-werker; de man doet niet minder als met tienen en twintigen; geheele batailjons in ſlag-order gerangeert zet die man op 't pampier, doch 't zijn maar lichte en losjes bekleede en ongewapende ſoldaten, die ook een kindt in de Godgeleertheid kan om verre ſtooten. *pag.* 549. 550. Of die man wel weet, wat hy ſchryft, als hy zegt, het ſtaat by allen bekent, dat 't gebodt van den ouden Sabbath is afgeſchaft, daar is geen gebodt van den ouden Sabbath, als het vierde, is dat afgeſchaft, wat redeneert hy hier dan tegen *pag.* 550. Gy onderſcheidt niet / dat een van zeven dagen directelijk / voornaamlijk en adæquatè geboden is in 't vierde gebodt / maar dat den Saterdag van Godt in't O. Teſt. is bepaalt en nu afgeſchaft is; ziet dit breet beweezen / verdeedigt en opgeklaart in het Diſpuit, in het eerſte boek Kap. 34, 35, 37. verder zegt gy al ſmaadende / Ik roep u gewiſſe *D. Koelman* (zo het niet toegeſchroeyt is) of uw eygen gemoedt u niet overtuigde van ſchandelijke verdraaying der H. Schrift; zes dagen zult gy arbeyden, is dat een reden van 't gebodt? zo weinig weet die man wat hy zegt, of ſchrijft; arme ſlecht hooft, weet gy noch geen onderſcheidt tuſſen een gebodt, en een reden die by 't gebodt ſtaat? *pag.* 552. Ik zegge noch / en geen wijs menſch heeft het geloochent / dat in die woorden zes dagen zult gy arbeyden, een beweeg-reeden is opgeſlooten / waarom men volvaerdig moet zijn / den zevenden of een van zeven te heyligen; ziet Rivet, Gomarus en alle die het vierde gebodt uitleggen; doch ik noeme ook daar de andere reden / welke in 't gebodt ſtaat / genoomen van Godts exempel / want in zes dagen heeft Godt &c. en om u noch meer te onderwijzen / zo weet / dat'er een beweeg-reden is in opgeſlooten / als de de Heere zegt / de zevende is de Sabbath des Heeren uwes Godts: dat is / dewijl dat een dag is / die Gode eygen is; zijn eygen dag. Noch gaat gy voort met laſteren; Den Apoſtel moet by *Koelman* noch eerſt ter ſchool leggen: wat droomt die man van een geſtelde cirkel der dagen, als Godt ruſtede? waar is die cirkel geſtelt? in *Koelmans* verdraayde herſſenen. Verlaat doch eens *D. Koelman* uwe ſlechtigheden, en treedt in den weg des verſtandts, waar van gy zo verre zijt afdwaalende. *pag.* 553. Ik houde op / van meer ſmaadingen tegen my uit te teekenen; 't is genoech / om u wederom uw zwarte aangezicht te doen zien in dezen ſpiegel. Maar om u te overtuigen aangaande mijn bewijzen / zo zend ik u weder na mijn Diſpuit, daar zult gy in plaats van tien / dartien argumenten vinden / en dezelve verdeedigt tegen de excepten / en al wat Burman'er tegen heeft / opgeloſt pag. 617. &c. 623. &c. gy volgt ſteedts Burman, ende ſchrijft hem uit / maar gy komt te laat / hy is al wederlegt / van de citatien van Aucheuren die gy hier uit Burman teekent / zullen wy op zijn order ſpreeken / over 't 16. Kap.

Ten laatſten moeten wy ook iets zeggen / over uw zeſtiende of laatſte Capittel; hier zoudt gy geern toonen / dat ook uw gevoelen de oudheidt heeft; en hier ſchrijft gy uit de citatien / die gy vindt by Coccejus, Burman, en Gomarus, doch ik heb

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

zo breedt en ten vollen getoont / in mijn Historie van den Sabbath, dat de geheele Oude Kerk / en de Leeraars sint de tijden van de Reformatie met ons zijn / dat gy schaamtes halven diende te zwijgen / van het tegendeel te zeggen: Doch ik zal ook hier u een weinig volgen op uw spoor. Boven heb ik aangemerkt in uw Voorreden, pag. 36. dat gy Jesu woordt leerende zachtmoedigheidt / en 't spreekwoordt der Jooden, en 't zeggen der oude Rabbynen, in eenen adem by een voegde / als hebbende u bewoogen / om geen schampere vinnigheidt of bitzigheidt te gebruiken; (met wat onwaarheid gy dat gezegt hebt / is met der daadt gebleeken) nu vindt ik hier wederom / dat gy 't woordt van Salomon en van de Rabbynen (van de oude paalen niet te verzetten) als van dezelve kracht by een zet / zeggende / wy rekenen Salomons en der Rabbinen taal hoog, &c. pag. 577. Dit is aanstootelijk / de woorden van de vermufte half-wijze Rabbijnen / te citeeren in een rang met Gods woordt / gy zoekt'er voorgaans een eere by 't gemeene volk door / dewijlze u zo veel Rabbijnsche spreuken hooren aanhalen; indien zy de Joodsche Synagoge van Buxtorfius konden leezen / zy zouden verfoeyen / dat gy met de fabuleuze en half uitzinnige Rabbijnen / die slimmer geschreven hebben / van den Paapschen leugende-schrijver / zo komt pronken; eenige proefjens van haar beuzelachtigheidt en onwijsheidt staan aangetekent in myn *Disputt* pag. 697. 137. en *Historie* pag. 7, 8.

Nu gy zult trachten te toonen / dat de oude schrijvers voor uw gevoelen zijn / en niet het onze; en gy begint aldus: Die ons noemen dryvers van de Nieuwigheden, zijn in der daat vyanden van de waare Oudtheidt; wanneer de oude eens opzagen, wat zoude het haar een doodt-steek zijn, dat zulken buyten-spoorigen taal gevoert wierdt, van die haar kinderen willen zijn. *pag.* 578. tot uw wederlegging zult gy bevinden / dat ik eerst de woorden voort brenge van twintig Oudt-vaders (meest de zelve / die gy citeert) dewelke te kennen geven / dat 's Heeren-dag en desselfs heylige onderhouding door Gods-dienst en rusten van werken / van haar aengezien en geacht is / als stemmende op Godlijke authoriteyt; (in de Historie Kap. 2. 1. Boek) en dat is genoech: want 't is noit by haar of by eenig ketter in 1500. jaren in twijfel getrokken / of 't vierde gebodt ons verbondt / om op een zevenden dag te rusten en Godt te dienen / en of de instelling van 's Heeren-dag Godlijk was / 't welk zijn de twee groote zaken / die gylieden nu absoluit loochent. Daar na bewijze ik verder / dat de oude Chrijstenen / de Godlijkheidt van 's Heeren-dag / en de zondelijkheidt van te werken op dien dag erkent hebben. 1. Hit dien / dat veele Martelaren voor de noodzakelijkheidt van de onderhouding van dien dag ook tot sterfens toe getuigenis hebben gegeven / *ibid* pag. 26. en in 't Disputt pag. 568. 2. Om dat de oude Concilien gehouden van 't jaar 305. tot het jaar 895. en verder / zulks bevestigen / (ziet de Historie pag. 26. &c. alwaar gy de woorden van veertien Concilien geciteert vindt. 3. Om dat de placcaten van de eerste Christen Keyzers en Koningen, van den jaere 321. tot het jaar 886. en veel verder / zulks vertoont hebben. (ziet de Historie pag. 30. &c. alwaar gy de ordonnantien van twaelf Keyzers en Koningen / nevens die van vijf Engelsche Koningen zult vinden / tot heyliging van 's Heeren-dag en ruste op den zelven.

Verder wijze ik aan / dat de alder eerste Reformateurs in 't Pausdom / de Waldensen en Bohemers van ons gevoelen zijn geweest ontrent den Sabbath; Historie pag. 36. &c. Wat aangaat Lutherus en Melanchton en de Augsburgsche Confessie, dewelke gy voor uw gevoelen wilt aanhalen / pag. 608, 609. 559. ik toone klaer / dat Lutherus en Melanchton ziet hier en daer gezondelijker over den Sabbath heb-

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

ben uitgedzukt / (Hiſtorie pag. 83, 84. en in 't Diſpuit pag. 136.) en dat de Augsburgſche Confeſſie niet veel gzondt geeft / tot ſtijving van het gevoelen der partyen Hiſtorie pag. 83.) welk te meer blijkt / dewijl de voornaamſte Theologanten van de Augsburgſche Confeſſie, zich voor ons gevoelen verklaert hebben / gelijk ik toone in de woorden van Hemmingius, Selneccerus, Thummius, Danhauverus, Gerardus, Balduinus, Schuppius en Pruknerus, behalven eenige Luiterſche Rechtsgeleerden / Carpzovius, Strauchs, Ernſtius, en Salmuthus (ziet de Hiſtorie van den Sabbath pag. 84. &c. 't Diſpuit pag. 611.) Dan komt gy tot Calvinus, en roept uit over onze ſtoutigheidt, dat wy Calvin voor ons by-brengen / pag. 316. en 373. Doch tot uwer volle mondt-ſtopping / ziet een breedt vertoog uit Calvins eyge ſchriften / dat hy in de gzondt met ons eens is (in de Hiſtorie pag. 51. &c. en in 't Diſpuit pag. 611. 548. 114. 136. 't zelve zult gy beweezen zien van de Fzanſche Catechiſmus (die gy mede tot uw gevoelen woudt trekken / pag. 311. 563.) doch ik doe het tegendeel blijken / in de Hiſtorie pag. 39. &c. en in het Diſpuit pag. 612. en tot voller bewijs / dan dat alle de Fzanſche Kerken / ook de Geneefſche met ons gevoelt hebben / zo zult gy aangeweezen zien / dat niet alleen de Collegen van Calvin, Beza, Gallaſius, en Calvins ſucceſſeur Fajus ons gevoelen in haar ſchriften uitgedzukt hebben (in de Hiſtorie pag. 41, 42. en in het Diſpuit pag. 537. 539 136) maar dat ook de voornaemſte God-geleerden in Vrankrijk, en de Pzofeſſoren op de Academien onze leere geleert hebben; en die hebben immers Calvinus en de Catechiſmus wel verſtaan / en niet verlaten; ziet de woorden van Sadeel, Virellus, en dzie Pzofeſſoren van Sedan, Tilenus, Du Moulin, en Le Vaſſeur, en van twee Pzofeſſoren van Saumur, Amyraldus, en Capellus, ook van Ravanellus, en Gilbert Primeroſe, en van de Herders en Profeſſoren van Geneven in haar uitlegging van den Bybel (in de Hiſtorie pag. 42. &c.)

Gy beroept u ook op de Zwitſerſche Confeſſie. pag. 561, 562. en op Bullingerus, een Zwitſchers Theologant / pag. 613. Maar in tegendeel ik wijze aan / dat niet alleen de Zwitſerſche Confeſſie uw gevoelen niet uitdzukt en ſtaende houdt / maar dat behalven Zuinglius noch acht van de voornaamſte Zwitſerſche Theologanten / ons gevoelen beveſtigen; en die hebben immers de zin van haar Confeſſie wel verſtaen / naemlijk Bullingerus, Gualterus, Lavaterus, Lecmannus, Petrus Martyr, Simelerus, Aretius en Breitingerus, in de Hiſtorie pag. 67. &c. vergelijkt 't Diſpuit pag. 612, 613. 440. 136. Dan bzengt gy verder vier Hoogduptſche Godgeleerden / Muſculus, Urſinus, Zanchius, Bucerus, pag. 14. &c. 563. Doch ziet het bewijs / datze met ons zijn; in de Hiſtorie pag. 75. &c. en in 't Diſpuit, pag. 612, 613. 109. 136. 297. allwaar gy ook zult vinden / dat Piſcator, Alſtedius, Keckermannus, Wendelinus en Paræus van ons gevoelen zijn; in de Hiſtorie pag. 78. &c. en in 't Diſpuit pag. 606. Gy bzengt ook Danæus by; doch zelfs zijn woorden geven te kennen / dat hy 't vierde gebodt in ſubſtantie voor Moreel erkende / hoewel hy ook iets Ceremonieels daar in oordeelde 't welk nu ophieldt: Nu waerom ſlaat gy uw oog niet op de Kerken en Theologanten van Engelandt, Schotlandt en Yrlandt, weet gy niet / datze de voornaemſte Gereformeerde Kerken op aarden zijn? of gaat gyze voorby / om datze u tegen-zijn? ja gy wiſt het / maar gy verwerpt haar getuigenis ſmadelijk / zeggende / de groote Engelſche Catechiſmus kan voor geen getuige der waarheidt verſtrekken. pag. 563. en waarom niet? is 'er wel oit heerlijker Catechiſmus in de wereldt gevonden? is zy niet geapprobeert van de Kerken van die dzie Coninkrijken? kan ook haer Confeſſie en haer Kerken-ordening, die 't zelve gevoelen van den Sabbath uitdzukt / voor geen getui-

getuige der waerheidt strekken? geen reden gevende / zo gebruikt gy na uw gewoonte eenige smadelijke woorden/van Burman en Heidanus ontleent / van dat ons gevoelen uit Engelandt is overgewaept / en dat wy zo veel Engelsche boeken leezen / dat wy de heerlijke boeken van de oude Reformateurs niet en leezen / pag. 563. 564. Doch ziet wat ik op dat verwijdt geantwoordt heb in de Historie pag. 338. &c. en dan zult gy in die Historie bevinden / dat u lieder gevoelen behalven van Sociniaanen, Wederdoopers en Papisten, de eerste reys in Engelandt, met een publijk schrift / door een Gereformeert Predikant Mr. Rogers is beschermt in 't jaar 1607. en daar na in 't jaar 1622. door een Oratie van Dr. Prediaux, die evenwel daar na tot ons gevoelen is overgegaan (ziet de Historie 1. Boek cap. 15, en 16. en het 2. Boek cap. 1.) en in tegendeel/ dat onze leere in Engeland en Schotland altijdt zonder ophouden is geleert geworden / van den beginne van de Reformatie/ en door die tijdt; Ik bewijs het uit haar Concilien, Politijke Ordonnantien, uit haar Homilien, en Kerkelijke Canones, ook uit tien voornaame Theologanten, die in de voorgaande eeuw geleeft hebben / waar van vijf Bisschoppen waren / op dat gy ze niet voor Puriteynen mocht houden (ziet de Historie pag. 91. &c. Ik toone het uit de Synodale Acten van Schotlandt, en uit de schriften der Schotse Theologanten / die zo eenparig daar in geweest zijn / dat'er niet een Schots Leeraar te noemen is die het contrarie geleert heeft: (ziet de Historie pag. 102. Aangaande de Kerk van Yrlandt zult gy het niet alleen in haar Confessie, maar byzonder in de woorden van den zeer geleerden Aarts-bisschop / primaat van Yrlandt / Jacobus Usser zien / dat ze met ons gevoelt / (in de Historie pag. 105.) Hier kan ik niet voorby gaan een bewijs van uw klein verstandt en oordeel / dat gy pag. 563. derft zeggen / dat d'Engelsche Catechismus u l. niet tegen is / om dat ze vraagt / wat wordt er vereyscht in 't vierde gebodt, en niet / wat vereyst de letter van 't vierde gebodt; lees de vraag noch eens met het antwoordt / en voegt'r de woorden van de Confessie by (t'zamen verhaalt in de Historie pag. 33. &c. en wordt beschaamt; want men konde niet krachtiger tegen u l. spreeken.

Als gy nu komt tot de Neerlandtsche Theologanten / handelt gy alzo ontrouw / als in de andere citatien; want gy derft voor u aanhalen / pag. 618. Junius, Walæus, Thysius en Festus Hommius, hoewel gy geen woorden van haar by brengt / noch plaatzen aanwijst; te vooren hebt gy met Burman geciteert / pag. 508. eenige woorden uit Ludov: de Dieu; doch ik heb die verklaart en beantwoordt in mijn Disput pag. 615, 616. In tegendeel / ik toone onwederspreeklijk / dat vijf Professoren van Franeker zich voor ons gevoelen uitdrukkelijk verklaart hebben / te weten / Amesius, Maccovius, Cluto, Cloppenburg en Nicolaus Arnoldi, (ziet de Historie pag. 114. &c, 164. 171. als mede acht Professoren van de Academie van Leyden, Junius, Cuchlinus, Trelcatius, Walæus, Thysius, Spanhemius, Hoornbeek en Hornius (ziet de Historie pag. 117. drie Professoren van de Academie van Groeningen, Henricus Altingius, Maresius en Jacobus Alting, (ziet de Historie pag. 123. twee Professoren van Utrecht, Voetius en Essenius; de andere hebben ook alle van dat zelve gevoelen geweest / uitgenoomen Burmannus, (ibid. pag. 129. &c:) en drie Professoren van Harderwijk, Van Diest, Flockenius, en Colonius, ibid. pag. 133. Daar-en-boven breng ik de woorden van tien voornaame Leeraars / die alle overleden zijn / die zich in Nederlandt schriftelijk voor 't rechtzinnige gevoelen uitgedrukt hebben / naamlijk Acronius, Teeling, Udemans, Streso, Spiljardus, Apollonii, Witte-wrongel, de Witte, Ridderus, en Lodensteyn; (in de Historie pag. 137. &c. Behalven / 't welk het voornaamste is/

dat

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

dat ik aanwijze / dat onze Synoden alle van dit zelve gevoelen zijn / en zich verklaart hebben / gelijk haar woorden in de Historie te leezen zijn / pag. 251. 254. 260. 279. 285. 296. en dat de Post-Acta van 't Dordrechtsche Synode in der daadt voor ons zijn (hoewel gy het derft loochenen / pag. 5667. toon ik oogenschijnlijk in de Historie pag. 251. en dat 't zelve gevoelen door de H. H. Heeren Staaten en Magistraaten van Nederlandt / t'allen tijden in haar Placcaaten is uitgedrukt / blijkt aan den leezer: ibid pag. 114. 262. 270. &c. 297.

Dus ziet gy dan uw schrift volkomentlijk beantwoordt / zo gy maar keert tot mijn boek; gy weet het woordt / *Occidit miseros crambe repetita Magistros.* Nu heb ik my noch bedroeft / dat ik zie / dat gy in 't eynd van uw boek dreygt / dat gy in uw volgende schriften de manieren van leeren van de Embder Predikanten zult heekelen, op datze, zegt gy / niet wijs blijven in haar eygen oogen, *pag.* 625. Ik heb u boven al meermaal hooren dreygen / dat gy noch scherper met haar in 't toekomende woudt handelen; ook ben ik geinformeert / dat gy uit dit uw boek een merkelijk deel van uw lasteringen / en bitse smadingen en scheldingen hebt moeten uitschrabben / op de begeerte van de Drukker / dewijl dezelve het anders niet wilde op de pars brengen; zo dat hier uit noch overbloediger blijkt / dat uw hert en tong schrikkelijk van de hel is aangesteken / om de broederen te lasteren. Doch ik vermaane u als Christi Dienaar en in zijn naam / dat gy niet meer lupstert na den raadt van vleesch en bloedt / noch na de ingeving van den Aarts-lasteraar en aanklager der broederen; het heeft alreedts grouwlijk hoog gegaan; bekeert u / en gelooft / ja toont dat gy gelooft / dat'er een allweetendt Godt is / en dat gy een eeuwig oordeel te gemoet ziet / gedenkende / en wel herkauwende 't geen staat in de navolgende texten / 2 Sam. 16. v. 7-10 Hand. 13. v. 10, 11. Philipp. 3. v. 17-20. Jac. 3. v. 5-9. 2 Petr. 2. v. 12-22. 1 Joh. 3 v. 12-15. 3 Joh. v. 10, 11. Jud. v. 9-16. en gy zoudt wel doen / zo gy daar over laast / behalven Coccejus, de voornaamste Commentatores, en byzonder onze Neerlantsche Uitleggers / en Poli Engelsche Annotatien. Eyndigende zal ik blijven

Tot Amsterdam den
28. Maart 1686.

Uw ongeveynsde Dienaar in Christo /
om u te recht te brengen.

JACOBUS KOELMAN.

P. S. Na het opslugten van dezen Brief vielen mijn oogen by toeval op eenige spreuken van de Arabiers; gy hebt ons zo veel Rabbinische sententien voorgebracht; daarom dacht ik het niet onnut / dat ik u eenige Arabische leer-spreuken te bedenken gaf; indien gyze in't Arabisch wilt zien / zo lees de zelve in de Historia Orientalis *Hottingeri*, lib. 2 c. 5. 't gemeene volk zalze uitgeschreven vinden in't geopende Turkdom van *Simon Oomius*. Het zijn deze. 2. Werpt geen steen met de slinger. 2. 's Menschen verderf is zelfs-liefde. 3. Doet het witte niet aan in de donkere nacht. 4. Het aangezicht van een leugenaar is altijdt zwart; Doch de Persiaanen drukken dit voller uit / zegt Hottinger, te weeten / die liegt, heeft altijdt een zwart aangezicht, die waarheidt zegt, een wit. 5. Des menschen verhooging is zijn nedrigheidt. 6. Die zich zelve voor een wijze houdt, dien houden Godt en de menschen voor een onwetende.

EYNDE.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

CCLXXIV.

Signi nomine venit, quicquid aptum est sic afficere intellectum, ut semet ipsum illi offerendo, eundem simul faciat cogitare de re alia à se. Nempè, ob nexum qualemcunque, qui inter duas ejusmodi res diversas intercedit.

CCLXXV.

Res duas diversas hic requirimus. Quod enim primo & per se intellectui objicitur, nunquam qua tale est signatum. Quam ob causam propriè & accuratè loquendo nulla res esse potest sui ipsius Signum.

CCLXXVI.

Quumque ratio formalis Signi consistat in eo quod aptum sit mentem excitare ad cogitandum de re Signata, apparet illud esse medium cognoscendæ hujus. Consequenter, Signum qua tale Signato suo semper notius est.

CCLXXVII.

Etiam, quoniam in cognoscendo Signatum per suum Signum transitus fit à noto ad ignotum, liquet hunc percipiendi modum imperfectionem quidem involvere, interim tamen solis rebus intellectualibus esse proprium.

resultet aliqu

Quumque extrem
patet, Unionem notare
distinctum: imprimis, cu
distinctâ ab illa quâ producta

CCLV.

Undè in omni Composito præter de
sui, alia quoque obvia est à causa uniente
plex, qua tale, Composito prius est & perfe
omnimodo independens, idem necessario

CCLVI.

Cæterùm, etsi extrema unienda sur
& contrariæ sæpè naturæ, unam tam
tantum, in quolibet composito Un
nisi in unionum unione in infinitum pro

CCLVII.

Deniquè, ad essentiam plurium Un
morum localis præsentia sufficit, neque m
ab eis fluentium nexus: Illud enim U
hoc consequens tantum est, idque ne qu

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

…us : sed hæc
…rem Compositio-
…composito obvia sit.

…Compositio ex Subjecto &
…us idcircò aliquanto distinctius
…n neque veram Compositionem fa-
…nomine vulgò venit.

CCLXII.

…ocis significatione Adjunctum dicitur,
…cuipiam con…nit, ut ejusdem essentiam
…emadmodum res illa cui quid tale con-
…tur.

CCLXIII.

…sit, quodlibet Adjunctum sup-
…ri constituere, sui Subjecti essentiam, ni-
…uo minus eorum quædam ex Subjecti sui
…ie illa Proprietates appellantur.

CCLXIV.

…altem pro modo concipiendi nostro. Pro-
…ab essentia subjecti distinctas statuere,
…t. Ut sufficerit, à parte rei ipsam subjecti

…cus inhæret, vel extrinsecus adhæret, vel tantum per exter-
…nam denominationem convenit: undè nata ejus, ut & Sub-
jecti, divisio in Inhæsionis, Adhæsionis, Denominationis.

CCLXVIII.

Adjuncta Denominationis absolutè quidem plerumque de
suo subjecto efferuntur, interim non nisi quâdam limitatione
ei conveniunt; undè & Limitata dicuntur: ubi subjectum inhæ-
sionis aut adhæsionis à denominationis cautè distinguendum.

CCLXIX.

Adjuncta Inhæsionis, Interna alias dicta, sunt Accidentia
sive Modi ratione Substantiæ cui inhærent. Adhæsionis, qu…
& Externa dicuntur, sunt quæcunque nexum qualemcuiqu…
externum habent cum re cujus sunt adjuncta.

CCLXX.

Eorum triplex illustrior ac vulgò magis trita …t species;
nempe, Objectum, Signum, Circumstantia. Ha… in rebus
singularibus valdè dominatur, & comprehendit earundem
Locum, Tempus, & Personas.

CCLXXI.

Objectum est circa quod ag…ns agendo versa… Quid…
…in omni agente occurrat ejusdem subjectivi …cus …

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

ıdo:

NEC NON

ımis Doctiſſimiſque VIRIS,

ANNI LEUSDEN, L. A. M. Linguarum
dium peritiſſimo, earundemque Profeſſori Ordinario
orentiſſima apud Trajectenſes ad Rhenum Academia,
ceptori meo facillimo, in ſtudiis Hebraicis promotori
o, quapropter multis mihi nominibus ſuſpiciendo:

FRARDO de VRIES, } Philoſophiæ Doctoribus
OHANNI LUYTS, } ſubtiliſſimis, ejuſdemque
ltatis in inclyta Academia Trajectina Profeſſoribus Or-
ſſoribus meis indefeſſis, ſtudiorumque Philo-
ibus facillimis, illi quoque Præſidi meo
omni amoris cultu in æternum

4

Ut verò nihil eſt quo
turas à parte rei exiſtere ;
mur, eas fingi à mente, ex pr
viis ea tantum concipiente, quæ plu
cari apta ſunt.

Annexa Defendentis:

1. *Haud ſatis accuratè de omnibus dubitatur, ut certam cognitionem nanciſcamur.*
2. *Primum Philoſophaturi principium non eſt*, Cogit Sum.
3. *Argumentum ab ideâ petitum ad demonſtrandam ſtentiam eſt infirmum.*
4. *Spatium non eſt corpus.*
5. *Ideoque vacuum per omnipotentiam Dei dari poſſe;*
6. *Mundum agnoſcere ſuæ extenſionis limites;*
   nios non implicare contradictionem;
   os, non prodeſſe argumentum à voce

diſtantia corporum pa

...iam, Jesuitarum illud εὕρημα,

...ens infinitè perfectum voluntate.

...avis in se sit simplicissima, pro modo tamen conci-

...aviditur.

...Non interim admittenda divisio in voluntatem antecedentem et consequentem, utpote injuria in independentiam, li-

...m, dominiumque Dei.

Reperitur quoque in illo ente infinitè perfecto Potentia, ab suam infinitatem omnipotentia dicitur:

Quamobrem Creaturæ incommunicabilis.

Datur quoque in Deo providentia circa omnia entia, tam a quam minima

FINIS.

QUAM

Favente Deo Opt. ...

SUB PRÆSID.

M. GERARDI de V...

Philosophiæ Doctoris, Ejusdemque Facultatis ...
Academia Ultrajectina Professoris Ordinarii,

Publicè ventilandam proponit

JACOBUS COCK, Campis Trans-Isula

Ad diem 5. Novembris, horis locoque solitis.

I H

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [4]

…aam, Jesu…

…ens infinitè perfectum…
…nvis in se sit simplicissima, …
…rviditur.
…Non interim admittenda divisio in …
… consequentem, utpote injuria in …
…n, dominiumque Dei.
Reperitur quoque in illo ente infiniti… …otentia,
ab suam infinitatem omnipotentia dicitur.
Quamobrem Creaturæ incommunicabilis.
Datur quoque in Deo providentia circa omnia entia, tam
a quam minima

FINIS.

…UAM
Deo Opt. …
…PRÆSID.
…DI de V. …
Ejusdemque Facultatis …
…ectina Professoris Ordinarii,
…entilandam proponit
…COBUS COCK, Campis Trans-Isula…
Ad diem 5. Novembris, horis locoque solitis.

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [1]

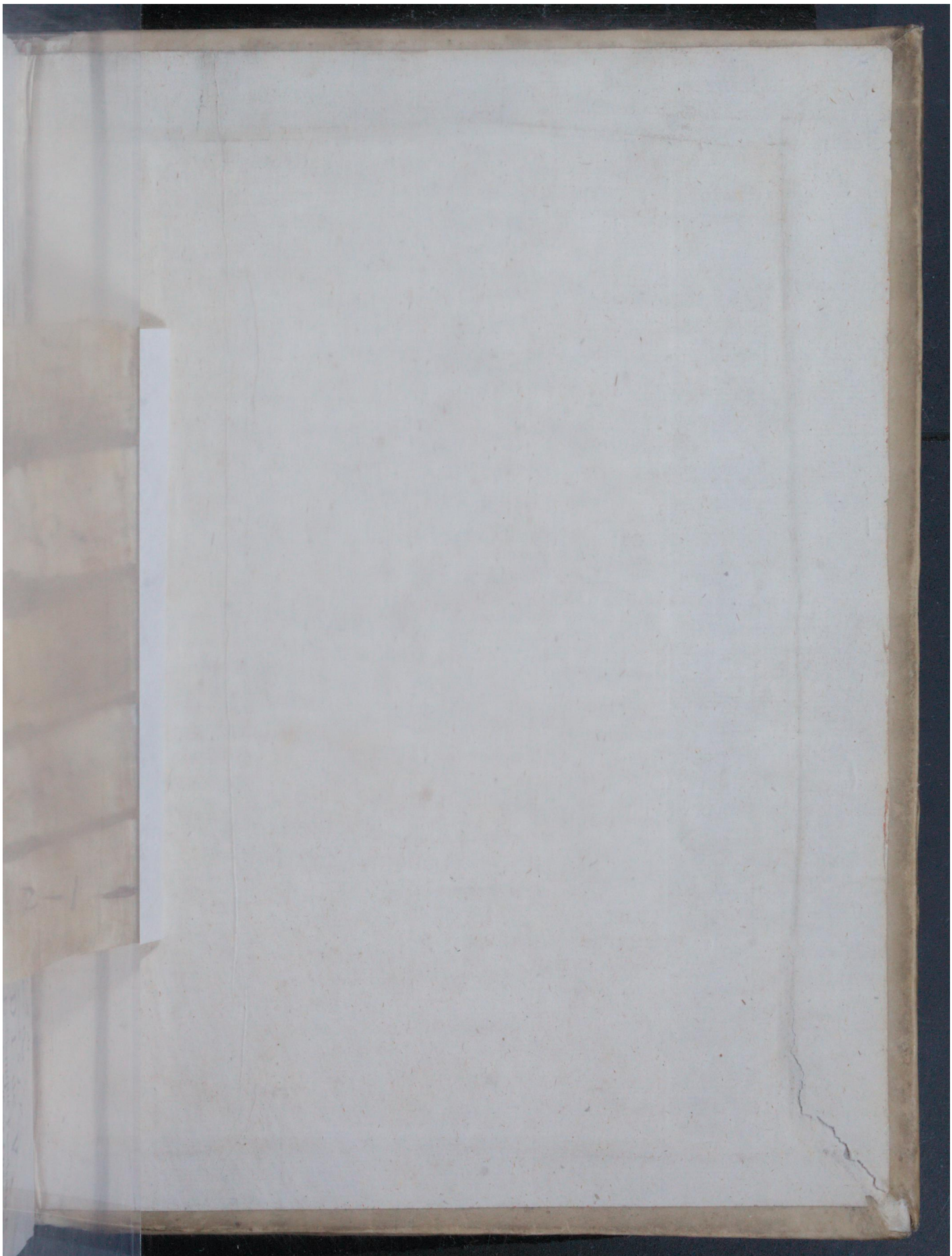

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
1002 B 9 [1]